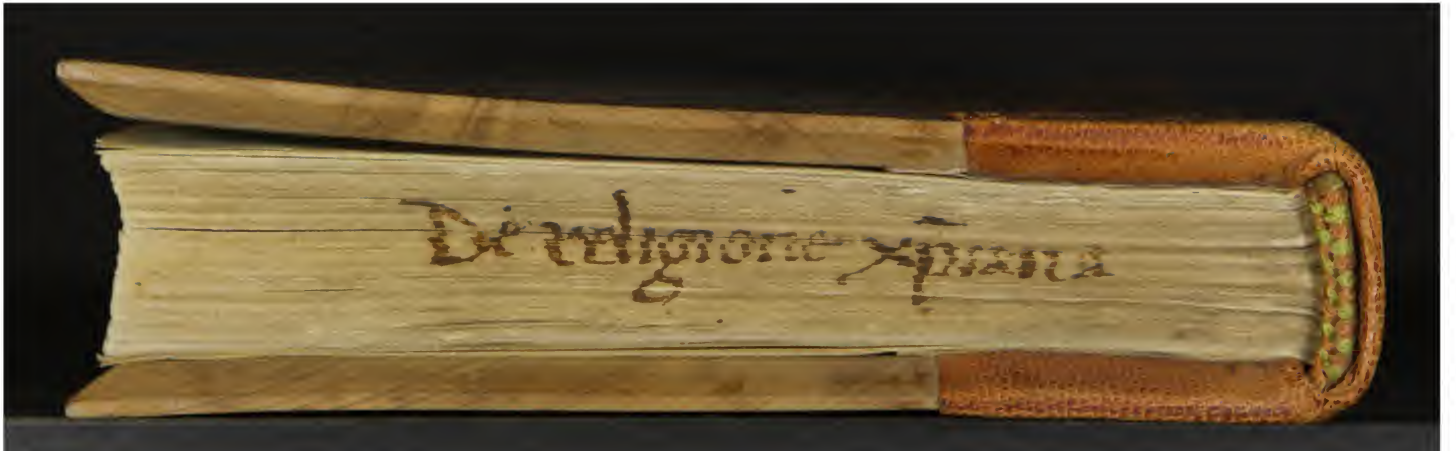

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Pal. D.7.6.6

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Pal. D.7.6.6

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Pal. D.7.6.6

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Pal. D.7.6.6

D
7
6
6

MARSILII FICINI FLORENTINI LI
ber de cristiana religione ad laurentium medicem
patrie seruatorem. prohemium. Quod inter sapi
entiam religionemq; maxima cognatio est.

ATERNA DEI SAPIentia sta
tuit diuina misteria saltē in ipsiſ re
ligionis exordiis ab illis dumtaxat
tractari: qui ueri eēnt uere sapiētie
amatores. Quo factum ē: ut iidem

apud priscos rerum causas indagarent et sacrificia
summe ipsius rerum cause diligēter admīstrarent
Atq; iidem apud omnes gentes phylosophi: et sa
cerdotes existerent. Neq; id quidem iniuria.
Nam cum animus ut platonī nrō placet duabus
tantum alis: id est intellectu & uoluntate possit ad
celestē patrē & patriam reuolare/ac philosophus
itellēctū maxime sacerdos uoluntate nitatur/et
intelleſtus uoluntatē illuminet/uoluntas intel
leſtum accendat cōsentaneum ē qui primi diuina
pintelligentiam uel ex se iuenerunt/uel diuinitus
attigerunt primos diuina puoluntatem rectissime
coluisse: rectumq; eorum cultum rationemq; co
lendi ad ceteros propagasse. Prophete igitur he
breorum: atq; essei sapientie simul et sacerdotio i
cumbebant Philosophi aperſis quia sacris precrant
Magi hoc ē sacerdotes sunt appellati. Indi brach

manas dererum natura simul atq; animorum ex
piationibus cōsulebant. Apud Egiptios mathe
matici & metaphysici sacerdotio fungebantur &
regno. Apud ethyopas gymnosophiste philoso
phie simul magistri erant ac religionis antistitei
Eadem ingrecia consuetudo fuit sub Iino Or
pheo Museo Eumolpo Melampo Trophimo
Aglaophemo atque Pythagora. Eadē ingallia
sub druidum gubernaculis. Quantum apud ro
manos. Nunime pompilio Valerio sorano mar
co uarroni multisq; aliis sapientie simul sacro
rumq; studium fuerit quis ignoret Quanta de
niq; & quam uera doctrina impriscais cristiano
rum episcopis presbiterisq; quis nesciat. Ofeli
cia seculā que diuinam hanc sapientie religio
nisq; copulam presertim apud hebreos cristia
nosq; integram seruauistis. Ofecula tandem ni
mium ifelicia quando palladis themidisq; diuor
tium miserabile contigit pronephas sic datum
est Sanctum canibus lacerandum. Doctrina. n.
magna ex parte adprophanos translata ē. Vnde
ut plurimum iniquitatis euasit. et lasciuie in
strumētum ac malitia dicenda est potius. quam
scientia. Margarite autem religionis pretiosissi
me sepe tractantur ab ignorantibus. atque ab
his tanquam suis cōculcantur. Sepe. n. iners

N

ignorantium ignauorumque cura superstitio potius
quam religio appellanda uidetur. Ita neque illi si-
cere ueritatem intelligunt: que tanquam diuina
solis piorum oculis illucescit neque illi quantum
in eis est recte uel deum colunt uel sacra guber-
nant diuinarum humanarumque rerum prorsus ignari
Quamdiu duram & miserabilem hanc ferrei se-
culi sortem sustinebimus. O uiri celestis patrie
ciues incole terre. Liberemus obsecro quandoque
philosophiam sacrum dei munus ab impietate
si possumus possumus autem si uolumus. Re-
ligionem sanctam prouitibus ab execrabili insci-
tia redimamus. Hortor igitur omnes atque pre-
cor philosophos quidem ut religionem uel cape-
penitus uel attingant. Sacerdotes autem ut le-
gitime sapientie studiis diligenter incumbant
Ego quantum hac in re uel profecerim uel profe-
cturus sim nescio: tentauitamen & tetare non de-
sinam non meo quidem ingenio sed dei clemen-
tie uiribusque confisus. Auus tuus magnanime Lau-
renti Magnus Cosmas Petrus deinde pius geni-
tor me a teneris annis quo philosophari possem
suis opibus aluerunt. Tu nuper uolens philoso-
phandi studium in me quo adposset sicut in aliis
non nullis consueuisti cum pietatis officio copu-
lare Marsilium ficinum tuum. Sacerdotio &

quidē honorifice decorasti . Utinam nunquam
michi ipse defuerim aut desim : quandoquidem
dei ipsius medicumq; fauer & auxilium nunquam
defuit . Ut autem diuinam mihi gratiam ma
gis conciliarem tibiq; gratificarer et mihi ipse
nō dessem cum primum Sacerdotii sacris initia
tus sum opus de christiana religione composui
quod quidem tibi huius mee professionis auc
tori precipuoq; tum sapientie alumnorum pie
tatis cultori censui dedicandum :

CAPITVLVM primum Religio maxi
me homini propria est et uerdica :

SINGVLAS generis humani dotes ui
demus ī bestiis quibusdam, saltē secun
dum quandam similitudinem excepta
religione aliquando apparere . Nullum bruta
presterunt religionis inditium ut ppria nobis
sit mentis indeum celi regem erectio sicut cor
poris in celum erectio propria : cultusq; diuinus
ita ferme hominibus naturalis, quemadmodum
equis hinnitus canibus ue latratus . At si quis
curiosius affirmet bestias siup non nullas inter
dum celestia uenerari, quod ego minime credo
respondebunt platonici huiusmodi bestias uel a
liud quod uis tunc facere cum celestia honora
re uidentur uel si forte honorant, tamen nescire

quid agant, uel si sciunt illas quoque intelligentie
immortalitatisque participes esse. Sed reuera ut
adpropositum reuertamur/homopfectissimum
animal ea proprietate maxime tum perfectio
ne, pollet tum ab inferioribus discrepat, qua per
fectissimis, i. diuinis coniungitur. Rursus si ho
mo animalium mortalium perfectissimus est in
quantum homo ob eam precipue dotem est om
nium perfectissimus: quam inter hec habet ip
se propriam ceteris animalibus non comunem
Ea religio est, per religionem igitur est perfec
tissimus. Si religio esset inanis/per eam rursus
omnium esset imperfectissimus, quoniam per
eam dementissimus esset atque miserrimus. Si
quidem homines multi omnia, omnes certe mul
ta uite comoda temporalis abiciunt, et in con
moda subeunt dei uel amore uel metu Nullum
uero animalium reliquorum presentibus abstinet
bonis propter dei cultum expectationemque fu
turi Adde quod scientie stimulus nos solos pun
git assidue diuine uidentis inferorumque timor acer
rime uexat. Si ergo religio ut diximus uana est
nullum est animal dementius et infelicius homi
ne. Esset igitur ob religionem homo imperfectis
simus omnium, per eam tamen paulo ante om
nibus perfectior apparebat. Non potest autem

per eandem sui partem ita contraria pati ut se-
cundum eam tum summe perfectus sit: tum
summopere imperfectus. Est igitur religio ue-
ra. presertim quia sicut non potest quicquam
ignis propinquatione fieri frigidissimum: ita nō
potest homo: quia solus heret deo sapientissi-
mo beatissimoq; stultissimus ex hoc miserrimus
q; euadere. Neq; etiam potest deus qui summa
ueritas et bonitas est humanum genus prolem
suam decipere. Naturalis autē comunisq; opi-
nio de deo inserta nobis est a deo comuni orri-
gine ac principe naturarū. Preterea meminisse
debemus uaticinium illud: quod a tota aliqua
animalium specie fit: quia uniuersalis particu-
larisq; fit in instinctu: uerum existere. Reptilia
multa oriēte sole eterre sinu surrepunt: aeris
Caligo portenditur. Cornicum plurima tur-
ba uespere a certa aeris plaga peruolat: Venti
prenumptiantur et alia eiusdem generis innu-
merabilia: Comuni quoque hominum uati-
cinio religio uera est. Omnes namq; semper
ubiq; colunt deum uite future gratia. Verum
est igitur providere nobis deum: et uitam ali-
am fore. Si modo perfectissima species anima-
lium uerissimum habet iudicium illud quod
sibi est maxime omnium naturale. Talem au-

tem esse religionis assertionem apparet, non
solum ex eo quod solius omniumque hominis est
uerum etiam ex eo quod omnes hominum opi
niones affectus mores leges excepta comuni
quodam religione mutantur. Siquis ergo re
periatur omnis religionis penitus expers quia
preter humane speciei naturam est uel mon
strum quoddam est ab initio: uel contagione
monstri alterius inquinatus.

Capitulum secundum de diuinitate animi a
religione.

PLATO noster iprotagora maximum
esse uult nostre diuinitatis inditium:
quod soli nos interris tanquam sortis
diuine participes ob congnationem quandam
deum recongnoscimus et cupimus tanquam
auctorem inuocamus et amamus ut patrem:
ut regem ueneramur: timemus ut dominum
Sicut. n. sol sine sole non cernitur, et sicut aer
sine aere non auditur: ac plenus lumine oculus
uidet lumen plena aere auris audit aerem re
sonantem ita neque deus sine deo cognosci
tur. Sed animus deo plenus tantum indeum
erigitur quantum et diuino lumine illustratus
agnoscit deum & diuino calore accessus sitit cun
dem. Non. n. ad id: quod supra est & infinitum

nisi uirtute superioris infinitiq; attollitur. Hic
animus dei templum efficitur ut xistus pytha
goricus arbitratur. Dei uero eterni templum
nunquam existimat ruiturum. Deum agitat
mens humana quotidie deo ardet cor. Deum
suspirat pectus eundem cantat lingua. eundem
caput manusq; adorant et genua: eundem refe
runt hominum artificia. Si non audit hec deus
est ignorans: si non exaudit ingratus: crudelis
omnino si uociferari nos compellit quotidie
quos non exaudit. Deus autem qui infinita sa
pientia bonitas caritas est: ignorans uel ingra
tus uel crudelis esse non potest. Omnino autem
cum superior mens comprehendat inferiorem
potiusquam econuerso si mens humana men
tem diuinam attingit necessarium est adiuina
mente humanam comprehendere & gubernari.

Capitulum tertium caueant adolescentes
ne facile dereliquione sententiam ferant.

T SI homo natura in qualibet etate
e exceptis paucissimis / & illis quidem
deprauatis religiosus est: due tamen
etates: ut plato scribit: religiosiores sunt: pue
ritia uidelicet & senectus. Nam pueri religio
si nascuntur atq; educantur: & in religione fir
missimi permanent. quousq; in adolescentia ra

tio excitetur: que sua natura singulari res ca
usas rationesque requirit. Si in hac etate: aut ea
studia capebant aut in eos sermones incidant
quibus diligenter res cause perquirantur. inci
piuntur quasi nihil uelle asseuerare. nisi cuius
ipsi rationem perspexerint. Tunc primum re
ligionem magna ex parte post tergum abiciunt
: nisi forte regibus seniorumque consilio se comi
ctant. Quia diuinorum occultissime rationes lo
go uix tandem tempore exquisitissima diligen
tia purgata mente perspiciuntur. Adolescentes
illi rationes huiusmodi non dum attingunt &
quia nihil ferme asserunt cuius non uideant ra
tionem: si proprio confidant iudicio: religionem
quodammodo negligunt. Non nullis in hac
opinione constituti propter superbiam in con
tinentiamque aristippicis uoluptatibus sese de
dunt tandem nihil amplius dereligionem nisi
tanquam de anilibus fabulis cogitantes. Alii
uero propter mansuetudinem & modestiam py
thagoreo ritu mentem purgant a sensibus per
mortales phisicas mathematicas metaphysi
cas disciplinas ne tanquam superiores illi: lip
pos adhuc oculos in diuinum solem subito di
rigentes caligari cogantur. sed gradatim progre
diētes. lumen diuinum in moralibus primo tan

quam solis lumen in terra prospiciant. Secundo in philosophis tanquam in aqua. Tertio in mathematicis tanquam in luna. Quarto in metaphisicis tanquam in ipso sole tam super celestem quam celestem perspicue salubriterque perspiciant. Hos appellat orpheus musarum legitimos sacerdotes qui tandem in etate maturiore dereliquione sentiunt multo melius quemadmodum legimus apud platonem in epistola ad regem Dyonisium in phedro in primo de re publica in decimo legum. Monet autem iuuenes diuinus plato ne temere de diuinis sententiam ferant: sed credant legibus donec etas ipsa doceat: uel pereos disciplinarum gradus quos narrauimus uel per experientiam uel per quandam animi a corpore separationem quam moderata senectus adducit: ut anima in ea etate res a corporibus separatas quasi e proximo uidens clarius discernat quam consueuerit. Meminisse uero semper oportet: neque posse in iuuenibus secundum naturam sapientiam esse: neque quicquam uel iudicando uel in agendo piculosius esse quam audacem ignorantiam: & audaciam ignorantem Sapientia sine audacia prodest quidem: quam uis non satis magnifice sed obest nunquam Audacia uero sine sapientia fera quedam indomita

ac penitus effrenata. Quoniam uero de comuni
religionis ueritate-prouidētia dei-animorū diui
nitate in theologia nostra latissime disputau
imus hec de his ad presens breuiter dicta suffici
ant Nam ad christiane religionis misterium pro
peramus.

Capitulum quartum. Omnis religio boni
habet nō nihil modo ad deum ipsum creatore
omnium dirigatur. christiana sincera est.

INIL deo magis displicet quam con
n tempni. nihil placet magis quam ado
rari: homines diuinarū legum aliqua
ex parte transgressores leuius punit. Rebellan
tes autem propter ingratitude malignita
temq; & superbiam ab eius imperio fulminat
Iccirco diuina prouidentia non permittit esse
aliquo intempore ullam mundi regionem om
nis prorsus religionis expertem. quamuis per
mittat uariis locis atq; temporibus ritus adora
tionis uarios obseruari. forsitan uero uarietas
huiusmodi ordinante deo decorem quendam
parit in uniuerso mirabilem. regi maximo ma
gis cure est reuerahonorari: quam aut his aut
illis gestibus honorari Rex alexander quot gē
tibus imperabat tot modis uel ipse adeas p
ficisceretur uel legatos miseret honoraba

tur. Totumq; id quod ineius agebatur glori-
am quodanmodo commendabat. Aliud tamen
alio habebat acceptius: idem quasi demundi re-
ge est arbitrandum. Coli mauult quòquo mo-
do uel inepte modo humane quam per super-
biam nullo modo coli. Incontinentes quidem
homines. Sed quodam modo subditos: uel co-
rrigit tamquam pater uel saltem minus affli-
git. Impios autem ingratosq; omnino & sponte
rebelles tanquam hostis exterminat atq; ex-
cruciat. Cum uero nullum humanum cultum
eius gratia susceptum deus sicut uoluntariam
impietatem penitus reprobet: què tamen ma-
xime omnium immo solum approbatur. Deus
in se ipso summum est bonum: ueritas rex lu-
men fauorq; mentium. Illi igitur deum prece-
teris immo soli sincere colunt: qui eum actio-
ne bonitate / ueritate lingue mentis claritate
qua possunt & caritate qua debent sedulo ue-
nerantur. Tales uero sunt: ut ostèdemus qui-
cunque ita deum adorant: què admodum cris-
tus uite magister eiusq; discipuli precepunt.

Capitulum quintum Discipuli cristi nemi-
nem deceperunt.

I Discipuli Cristi decipiendi humani
s generis gratia: figmentum introduce

re cōgita uissent : ratiōnē certe . faciōris persua
sionis aliquam habuissent . Cōtra uero fecerunt
agressi sunt . n . rem tum ad credendum tum ad
obseruandum omnium difficillimam . Adde
quodmodis etiam difficillimis sitēpora loca per
sonasq; consideres intemporebus scilicet crudi
tis . iurbibus amplissimis plenisq; omnium doc
trinaꝝ : aduersum potentes principesq; & doc
tos & multos : cum ipsi debilissimi essent om
nium rex egeni : rudes ab initio & paucissimi
Vndecim enim cristus reliquit apostolos : duo
uerso illi & septuaginta cristi discipuli ab apos
tolis regebantur . Audire licet paulum corinthiis
ita dicentem . Videte uocationem uestram fra
tres quia non multi sapientes secundum car
nem . non multi potentes . non multi nobiles
sed que stulta sunt mundi elegit deus : ut con
fundat sapientes & infirma mundi elegit deus
ut confundat fortia & ignobilia mundi & con
temptibilia elegit deus & ea que non sunt . ut
ea que sunt destrueret . Nō igitur finxisse cre
dendi sunt . presertim quia summa inter se bo
norū morum oppinionumq; concordia fortiter
usq; ad finem in re maxime dñi ardua per
seuerauerunt . Alioquin nihil obtinuisset . ne
q; premium tanti laboris ullum in hac uita uel

ipsi percipiebant expectabant ue uel populis
pollicebantur. Atq; hoc est quod inquit pau-
lus. Si in hac uita tantum speramus in christo mi-
serabiliores sumus cunctis hominibus. sepe pre-
dicebant se morituros pro fide & postea uniuersos
qui eorum disciplinam secuti essent acerba
& nefanda passuros. Ut obiectam quod abicie-
bant quecumq; habentur a mortalibus bona abi-
ciq; iubebant. Neq; in angulis susurrabant sed
palam uulgo suam doctrinam audacter disse-
minabant. Siquidem paulus etiam catena col-
lum uinctus publice predicabat. Vnde scribit
ad philippenses. **Q**ue circa me sunt magis ad-
profectum uenerunt euangelii ut uicula mea
manifesta fierent in christo in omni pretorio & in
ceteris omnibus. Et alibi ait euangelium iam
predicatum fuisse omni creature que sub celo
est. Rursus nihil horum in angulis gestum est
credebant igitur illi se uera hominibus predica-
re immo certe quod predicabant intelligebant
hinc illud. petri. parati semper estote ad satisfac-
tionem omni poscenti a uobis rationem de ea que
in uobis est spe & fide. Hinc illud pauli ad cor-
inthios. Ego sic curo non quasi in incertum sic
pugno non quasi aerem uerberans sed castigo
corpus meum & in seruitutem redigo ne forte

cum aliis predicauerim ipse reprobus efficiar
Hinc paulus & apollo ubiq; cum doctis de chris-
ti misteriis disserentes prophetarum uolumina
in medium adducebant. Iubet sepe paulus disci-
pulos suos precipue sacerdotes profunde pro-
phetarum intelligentie diligenter incumbere
Credebant igitur intelligebantq; ut dixi quod
predicabant. Alioquin p discipline illius asser-
tione nequaquam tam itrepide tam libenter
se continuis laboribus periculis uerberibus &
certe morti supposuissent. Paulus pro christi
gloria annos septē atq; triginta supraquam cre-
di possit usq; ad extremum spiritum omni affli-
ctionum genere cōtinue laborauit. Laborauit
tempus idē & petrus. laborauit iohannes euan-
gelista annos octo & sexaginta ceteriq; per om-
nem uitam similiter.

Capitulum sextum Quo animo christi disci-
puli laborabant.

VO autem animo christi discipuli la-
borarēt: declarat paulus in epistola ad
romanos. Quis inquit nōs separabit
a caritate christi: tribulatio an angustia: an p-
secutio: an fames: an nuditas: an piculum: an
gladius: sicut scriptum est. Quia propter te
mortificamur tota die: extimati sumus sicut

oues occisionis Certus sum, n. quod neq; mors
neq; uita. neq; angeli: neq; principatus: neq;
potestates, neq; uirtutes, neq; instantia: neq;
futura: neq; fortitudo neq; altitudo: neq; p
fundum/ neque alia creatura poterit nos sepe
rare acaritate dei/ que est in christo yesu domi
no nostro. Idem postquam corinthiis enumera
uit multa laborumq; tormentorumq; genera: que
& tulerat & scerebat: subiunxit/ in his se letari
gloriarum corroborari. Idem scribit dum rome
uinctus esset ad philippenses. In nullo confun
dar: sed cum omni fiducia sicut semper & nunc
exaltabitur christus in corpore meo: siue per
uitam siue p mortem. Mihi. n. uiuere christus
est & mori lucrum. Quod si uiuere in carne/ hic
mihi fructus operis est/ quid eligam ignoro.
Coarctor autem eduobus. Desidero. n. dis
solui & esse cum christo/ atq; hoc quidem mihi
multo melius: permanere autem in carne prop
ter uos necessarium est. Subiungit diuinans i
hunc modum & hoc confidens scio quia mane
bo & permanebo omnibus uobis ad profectum
uestrum & gaudium fidei: ut gratulatio uest
ra abundet in christo yesu in me per meum ad
uetum iterum ad uos & paulo post. Vobis do
natum est pro christo non solum ut in eum cre

datis sed ut etiam pro illo patiamini; idem cer-
ramen habentes: quale & uidistis in me & nunc
audistis de me. liberatus auerum est: ut predi-
xit: a uinculis rediitq; ad illos. Idem ad colosen-
ses. Permanete infide: fundati & stabiles & in-
mobiles aspe euangelii: quod audistis: quod
predicatum est in uniuersa creatura que sub ce-
lo est. Cuius factus sum ego paulus minister
qui nunc gaudeo in passionibus pro nobis & ad-
pleo ea que desunt passionum christi in carne
mea pro corpore eius quod est ecclesia. Idem
ad thesalonicenses. Nemo moueatur in tribula-
tionibus istis. Ipsi scitis quod in hoc positi su-
mus. Nam cum essemus apud uos predicaba-
mus uobis passuros nos tribulationes: sicut &
factum est & scitis. Idem ad thimotheum: non
dedit nobis deus spiritum timoris sed uirtutis
& dilectionis & sobrietatis. Noli itaq; erubescere
testimonium domini nostri neq; me uinc-
tum eius: sed conlabora in euangelio secundum
uirtute dei: & paulo post. obeuangelium hec
patior: sed non confundor. Scio. n. cui credidi
& certus sum quia potes est depositum meum
seruare in illum diem. Itē post pauca. In euan-
gelii predicatione laboro usq; ad uincula quasi
male operans sed uerbum dei nō est alligatum

ideo omnia sustineo propter electos ut & ipsi
salutem consequantur: que est in christo yesu
cum celesti gloria: fidelis sermo. Nam si con
mortui sumus & conuiuemus: si sustinebimus
& conregnabimus. Si negauerimus & ille ne
gabit nos. Si uero non credimus: ille fidelis
permanet. negare se ipsum non potest. Item
scis quales persecutiones & passiones sustinui
antiochie hyconie lystris & ex omnibus eripuit
me dominus. Et omnes qui pie uolunt uiuere
in christo iesu persecutionem patiuntur. Simili
ter corinthiis. Semper mortificationem iesu
in corpore nostro circumferimus: ut & uita yesu
in corporibus nostris manifestetur. Semper. n.
nos qui uiuimus in mortem tradimur propter
iesum: ut & uita yesu manifestetur in carne no
stra mortali. Unde galatis. Ego stigmata do
mini yesu in corpore meo porto. Rursus corin
thiis. Puto nos apostolos nouissimos deus os
tendit: tanquam morti destinatos quia specta
culum facti sumus huic mundo & angelis &
hominibus. Et post pauca Usque in hanc horam
esurimus & sitimus & nudifumus & colaphis ce
dimur & instabiles sumus & laboramus operan
tes manibus nostris. s. comparandi uictus gra
tia. Numquam. n. uoluit alieno labore uiue

re & sequitur. Maledicimus & benedicimus p
secutionē patimur & substinemus/blasfema
mur & obsecramus. tamquam purgamenta hu
ius mundi facti sumus omnium perisplēma id
est rudera atq; sordes: idē romanis. Gloriamur
tribulationibus: scientes quod tribulatio pa
tientiam gignit: patientia probationem: proba
tio uero spē. spes autem nō confunditur: quia
caritas dei diffusa est in cordibus nostris per
spiritum sanctum qui datus est nobis. Simili
ter. galathis. absit ut gloriemur in alio nisi in cruce
domini nostri ihesu christi: per quē mihi mun
dus crucifixus est & ego mundo. Itē cum chri
sto affixus sum cruci: uiuō autem iam nō ego
uiuit uero in me christus. Sed audi rursus quid
romanis dicat: non accepistis spiritum seruitu
tis iterum in timore sed accepistis spiritum adop
tionis filiorum in quo clamamus abba pater: ipse
enim spiritus testimonium reddit spiritui nos
tro quod sumus filii dei. Si autem filii & here
des: heredes quidē dei: coheredes autē christi
si tamē compatimur ut & cōglorificemur. Exi
stimō. n. quod nō sunt condigne passionēs hu
ius temporis ad futuram glōriam que in nobis
reuelabitur. Nam expectatio creature reuela
tionem filiorum dei expectat. Idem corinthiis si

mortui non resurgunt: cur nos periclitamur
omni hora. Quotidie morior propter uestram
gloriam fratres: quam habeo in christo ihesu
domino nostro. Quod secundum hominem
ad bestias pugnaui ephesi: quid mihi prodest
si mortui non resurgunt. Rursus tribulamur
fratres pro uestra exhortatione & salute: que
operatur in uobis tolerantiam eadem pas-
sionum quas & nos patimur: ut spes nostra fir-
ma sit pro uobis/sciētes quod sicut socii passio-
num estis sic eritis & consolationis. Non. n-
uolumus ignorare uos fratres de tribulatione
nostra: que facta est nobis in asia: quoniam su-
pra modum grauati sumus. Item super abun-
do gaudio in omni tribulatione nostra. Nam
& cum uenissemus in macedoniam nullam re-
quiem habuit caro nostra: sed omnem tribula-
tionem passi sumus: unde ephesiis ait. Ego
paulus uinctus christi ihesu pro uobis gētibus
obsecro ne deficiatis in tribulationibus meis pro
uobis que est gloria uestra: denique ait se pro
christo legatione fungī in catena. philippensi-
bus ait se omnia: quamuis maxima nichil pen-
dere/ & ut stercore existimare ut christum lu-
cretur sociusque sit passionis eius configuratus
morti eius ad eius resurrectionem pro mercedem.

Item conuersatio nostra icelis ē. Vnde etiam sal
uatorē expectamus dominum nostrum yhesum
christum; qui reformabit corpus humilitatis no
stre; configuratum corpori claritatis sue; secun
dum opationem suam qua possit etiam subicere
sibi omnia. Itaq; fratres mei carissimi & desidera
tissimi gaudium meum & corona mea sic state i
domino carissimi. Thesalonicensibus autē. Vos
quo q̄imitatores nostri facti estis & domini exci
piētes uerbum i tribulatione multa cum gaudio
spiritus sancti. Scitis fratres introitum nostrum
aduos in an̄m nō fuisse: sed ante passos cōtume
liisq; affectos sicut nostis iphilippis: magna cum
fiducia & sollicitudine in domino uobis euangeli
um predicasse. Facti estis imitatores ecclesiae
dei que sunt iniudea in christo yhesu. Eadem eni
passi estis & uos a contribulibus uestris: que & ip
si aiudeis: consolati sumus in uobis fratres in om
ni tribulatione & necessitate nostra p̄ ueltram fi
dem quoniam nunc uiuimus si uos statis in domi
no. Ebreos preterea ita cohortatur. Rememora
mini pristinos dies / i quibus in luminati magnum
certamen sustinūstis passionum & in altero qui
dē ob p̄bris & tribulationibus spectaculum fac
ti: in altero autem socii taliter conuersantium ef
fecti: n̄ & uicti cōpassi estis & rapinā bonoꝝ ue

Propter cum gaudio suscepistis: cognoscetes uos
melioꝛem habere & manentē substantiam icelis
Nolite itaq; amittere fiduciam uestrā: que ma
gnam habet remunerationem. Itē habentes igi
tur pontificē magnum qui penetrauit celos yhe
sum filium dei: teneamus confessionem. Itē &
nos tantam habētes impositam nubem testium
deponentes omne pondus & circundans nos pec
catum / p̄patientiam curramus p̄positum nobis
certamen aspicientes in auctorem fidei & consu
matorē yhesum: qui p̄posito sibi gaudio substi
nuit crucem confusione contempta: atq; index
tera sedis dei sedet. Sed nescio quo sp̄ritu ad il
la quæ ad chorinthios scribit redire cōpeller. Ego
in laboribus plurimis / in carceribus abundantius
implagis supra modum: in mortibus frequenter
a iudeis quinquies quadragenas unā min⁹ accēpi
Ter uirgis cesus sum: semel lapidatus sum. Ter
nafragium feci: nocte & die in p̄fundo maris
fui / in itineribus sepe: periculis fluminum pericu
lis latronum: periculis ex genere: periculis ex gē
tibus / periculis in ciuitate: periculis in solitudine
periculis in mari: periculis in falsis fratribus / in la
bore & ierumna: in uigiliis multis / in fame & sitel
in ieiuniis multis: in frigore & nuditate / preter il
la quæ extrinsecus sunt / instantia mea quōtidia

na sollicitudo omnium ecclesiarum. Quis infirma-
tur? & ego non infirmor? quis scandalizatur? & ego
non uror. Si gloriari oportet quæ infirmitatis
meæ sunt: gloriabor. Deus & pater domini no-
stri ihesu christi scit qui est benedictus in secula
quod non mentior. Damasci prepositus gentis
arethe regis custodiebat ciuitatem damascenæ
ut me comprehenderet: & per fenestram in porta
demissus sum per murum & sic effugi manus eius
Laudat qui etiã corinthios quod sustineat si quis
in seruitutem redigit si quis deuorat / si quis accipit
si quis extollitur / si quis in faciem cedit. Quod autem
ipse non pro sua sed pro sola christi gloria contederet sic
aperit. Inter uos alius dicit: ego quidem sum pauli
alius ego ipse apollo: nonne sic homines estis?
quid enim est apollo? quid uero paulus? ministri eius
cui credidistis & unicuique sic dominus dedit. Ego
plantauimus apollo rigauimus sed deus incrementum dedit
Itaque neque qui plantat est aliquid: neque qui rigat
sed qui incrementum dat deus. Qui autem plantat
& qui rigat unum sunt. Nemo igitur in homi-
nibus gloriatur. Omnia enim uestra sunt / siue
paulus / siue apollo / siue cephas / siue mundus / siue
iusta / siue mors / siue presentia / siue futura: omnia
uestra sunt: uos autem christi / christus autem dei
Sed audi & illud caritas non querit que sua sunt

omnia sufert : omnia credit : omnia sperat : omnia
substinet caritas numquam excidit . Hinc si-
mile illud iohannis . Timor non ē icaritate : sed
pfecta caritas foras timorem emittit . Conclu-
damus iam uerba pauli . Cum epistola ad timo-
theum . In hoc laboramus & maledicimur / quia
speramus in deum uiuum : fidelis sermo & omni
ceptione dignus : quia christus yhesus uenit in
hunc mundum ut peccatores saluos faceret quo-
rum primus ego sum . Sed ideo misericordiam cō-
secutus sum ut in me primo ostēderet : christus
yhesus omnem patientiam ad instructionē eorum
qui credituri sunt illi in uitam eternā : regi secu-
lorum inmortali inuisibili soli deo honor & gloria
in secula seculorum : hec paulus apostolus / ioha-
nnes quoque apostolus in apocalipsi se testem &
participem passionum christi appellat & quosdā
populos ad patientiam cohortatur . Multos de
patientia ualde cōmendat / in epistolis similiter
similiter & alii apostoli atque euāgelistae . Scribit
denique lucas euāgelista quod apostoli a iudeis celsi
exultantes incedebant quia digni habiti essent
qui pro christi nomine iniurias paterentur : Insuper
quod cōstituerunt nihil inter se suosque proprium pos-
sideri & administrationem bonorum ab apostolis
alienā esse uoluerunt : addit cum cornelius qui

dam adorare petrum uoluisset / apetro increpi-
tum prohibicumq; fuisse. Preterea eum lycao-
nienses ppter miracula paulo & barnabe tanquā
diis immolare uellent abipsis nō fuisse pmissos
Iohannes quoq; inapocalipsi se adorari p̄hibuit
Exquo patet apostolos non suum commodum
uel honorem sed solā christi gloriā quesuisse
Siquis igitur fixisse apostolos suspicatur / is aut
hæc & similia nunquam legit / aut delirat.

Capitulum septimum Discipuli christi ane-
mine fuerunt decepti.

DISCIPVLI christi eorq; sectatores
longe manifestiora maioraq; miracula
uiderunt: quam nos qui quamuis ihac
religione nati educatiq; simus: tamen non tan-
tum p̄re nobis consueta laboraremus: quātum
illi p̄ noua & quasi / ut ita loquar / monstruosa la-
borauerunt / que quanto monstruosior apparet
tanto clarioribus signis portentisq; abinitio: ut
crederetur / idiguit. Nam quis facile credat ado-
lescentem quendam illicitatum fabri / ut puta
batur / filium mendicum infami supplicio publi-
ce interentum: esse diuinam ipsam mentē: quæ
semp̄ indeo ē: p̄quam cuncta fiunt semp̄ atq; re-
guntur? Quod de nullo unquam alio creditum
ē / unde ut lucas euangelista scribit: cum paulus

apostolus hac dere corā agrippā rege ac portio
festo iudce preside disputaret: festum exclama
sse. Insānis opaulē/multe lictere te insanire cō
pellunt. Huc tendit etiam illud tertulliani ad
romanos iudices. Hec & nos risimus aliquando
de uestris sumus: fiunt nō nascuntur cristiani. Pu
tandum ē igitur illos qui hec asserebāt & qui fi
dem aseuerantibus adhibebant/miracula palam
deo digna uidisse: hinc paulus ad corinthios. Iu
dei signa petunt: greci sapientiam querunt: nos
autem predicamus christum crucifixum/iudeis
quidem scandalum/gentibus autem stultitiam
ipsi autem conuersis indeis atq; græcis christum
dei uirtutem & dei sapientiam. Quia quod stul
tum ē dei: sapientius ē hominibus & quod infir
mum ē dei fortius ē hominibus: solis miraculis
& illis quidem manifestissimis adduci potuit pa
ulus uir nobilis: potens sapientissimus: atq; for
tissimus ut excerrimo cristianoꝝ hoste repen
te acerrimus defensor euaderet: totq; in como
dis se sponte subiceret: ob solum christi amorē
quot nemo queat enumerare. Vere enim apud
Lucam deus predixit: uas electionis ē mihi iste
ut portet nomē meum coram gentibus & regi
bus & filiis israel: ego enī ostendam illi quanta
oporteat eum pati p nomine meo. Nullo igitur

tur pacto credendum ē christi peccnes alicuius
prestigiis fuisse deceptos. Scripta enim & gesta
tam discipulorū christi quam eorū qui eo tempo
re subito & maximo cum periculo disciplinā hu
iusmodi receperunt / testantur apud uiros sane mē
tis / primitias cristianoꝝ fuisse tales: ut neq; uo
luerit decipere / neq; decipi ullo modo potuerit
Quid cause fuit? ut multi tam iudei quam gen
tiles in qualibet disciplina eruditissimi multiq;
diuites dimissis rationibus oblectamentisq; suis
mallent cum rusticis illis mendicisq; christi dis
cipulis crudeliter mori quā cum mundi delitiis
uiuere. Audiamus diuinum illum uirum tertul
lianum cartaginensem in apologia ad romanos
iudices ita clamantem. Sed hoc agite boni presi
des / cruciate / torquete / dānate / atterite nos . p
batio ē enī ino centeno stre iiquitas uestra. Ideo
nos hec pati: deus patitur. Nam & pxime ad le
onem dānando christianam potiusquam ad leo
nem confessi estis labē pudicitie apud nos atro
ciorē omni pena & omni morte reputari. Nec
quicquam tamen pficit exquisitio crudelitas ue
stra. Illecebra ē magis septe: plures efficiuntur
quotiens metimur auobis. Semē ē sāguis chri
stianoꝝ omnia impleuimus. Ac si non apud istā
disciplinam magis occidi liceret quam occidere

potuimus & inermes nec rebellēs sed tantum
modo discedes scilicet diuertii iuidia aduersus
uos dimicasse. Si enim tanta uis hominum ma-
liquem orbis remotissimum locum abruptisset
a uobis uersisset utiq; dominationem uestrā
totam sibi ciuium. Immo etiam & ipsa destitu-
tione punisset: pculdubio expauisset ad solitu-
dinem uestrā ad silentium regū & cōstuprē quē
dam quasi mortue urbis quesissetis quibus imp-
aretis. Nam pene omnes ciues christianos habe-
tis/origenes quoq; in quarto periachon libro in-
quit: innumerabiles in singulis mundi regionibus
homines relictis patriis legibus christianam legē
subito suscepisse: omniaq; tormentorū genera
& mortem in eius gloriam libētissime & tulisse
& quotidie ferre. Iam uero si numerare uellem
milia uiroꝝ in qualibet doctrina philosophia pre-
sertim excellentium/qui christi discipulorū disci-
puli successoresq; fuerunt & longo ordine usq;
adiuliani imperatoris tēpora iter gradios ignēq;
christum sanctimonia: uoce/licteris: diuturno
labore: periculo: morte: defenderunt: opus co-
gerer haud breue componere: ut de mille mili-
bus oratorū philosophorūq; taceam: qui apud
grecos: barbaros & latinos: post iulianum totā
uitam sanctissime i christiano ope cōsunserunt.

Capitulum octauum Cristiana religio in
la dei uirtute fundata est.

I CRISTIANA religio haud qua
quam fundata fuit in potentia: uel sapiē
tia humana / uel uoluptate immo uero
inuitis & contra nitentibus passim multis potē
tibus doctisq; uiris & humanis oblectamētis / tā
subito exorta ē: tam repente p̄niuersum orbē
ppagata. Vnde ad romanos scribit: paulus fidē
eoz̄ iuniuerso mundo anūptiari & acolentes:
uāgelium iuniuerso mundo esse. Iohannes quo
q; quod natum ē ex deo uincit mundum. Hec
est uictoria que uicit mundum fides nostra. Ne
cessarium ē hanc ipsam religionem in potestate
sapiētia: speq; diuina fuisse fundatam. Quid?
quod multis ante seculis longo ordine apluri
mis p̄phetis atq; sybillis singula hec predicta
fuerunt: quod insequentibus ostēdemus. Quid
q; christus uitæ magister mortem suam: p̄secu
tionem aduersum discipulos suos ubiq; futurā
ppagationem imutabilitatemq; religionis suæ
miserabilem iudeoz̄ ruīnam breui uenturā / gē
tilium conuersionem / iudeoz̄ quorūdam ptina
ciam usq; ad mundi finem duraturam: tum ipse
predixit: tum discipulos suos inspirauit ut dice
rent. Atq; id quod mirabile ē christus obsidio

idē de concione

nem in labato futuram & exitium fame ferroq; gentilibus inferendum atq; stragem inauditam captiuitatem preterea iudeorū in omnes gentes non aliter ante prescripsit: quā iosephus scripserit / post ruinam. Preterea ope pretium ē audire qua conctione usus ē & yhesus & quisq; discipulorū suorū ad auditores psuadendos. Date uestra omnia pauperibus: carissimos uestros respicite / porrigite genas pcutienti: benefacite inimicis: uitam hanc omniaq; eius oblectamenta pnihilo habetote / abnegate uos metipfos: cruce hanc nostram crucem terribilem sustinete / sequamini nos quamprimum precamur. Si enim nos sequimini pcul dubio quecunq; amortalibus mala existimantur per omnē uitam subibitis. Hec illi / osuasionem dissuasionis omnis undiq; plenā An putamus demostenem: cicero nemq; hac ratione quicquam persuadere cuiquam potuisse / psuasit tamen conctio illa immo contionator subito multismagnisq; uiris. At unde? adeo factum ē illud omni miraculo mirabilius. Siquidē ut testāt ir qui audierunt loquebatur yhesus nō sicut scribe & pharisei: sed tanquam potestatem habens. Persuastum autem illis usq; adeo fuit ut christi se statores ipsum plusquam humane nature secundū se possibile ē se pmauerit. Quod

quidem nullo modo negabit: qui uacua mente
illoꝝ opa & scripta cōsiderauerit. Totum uero
id ē diuinum. Siquis ē qui dubitet legat & rele
gat diligenter pphetarꝝ euangelistarꝝ apostolo
ꝝqꝫ libros legat & eoꝝ qui illos eo tempore se
cuti sunt cōmentaria. Veritas huius rei protinus
elucebit. In illis enī noua uis ē: singularis que qꝫ
simplicitas: sobrietasqꝫ & ardor/ grauitas/ p̄fun
ditas/ & maiestas. Quod quidem indicat neqꝫ
diuinam ab illis uim flammamqꝫ abesse: neqꝫ ue
ritatem ipsam uerboꝝ fūco: neqꝫ uim diuinam
humanis machinis indigere. Adde qꝫ intot ue
ris nouiqꝫ testamenti uoluminibus nihil usquā
nisi consonum reperitur: quod ceteris non ē cō
cessum maximūqꝫ ē diuine ueritatis inditium
habent scriptores illi nescio quid pium & augu
stum: atqꝫ id quod mirabile ē inter se quidem cō
mune aceteris omnibus p̄nitus alienum: quod
significat omnibus illis deum p̄ceteris aspira
sse. Quid dicemus ad hoc? qꝫ cum ceteri omnes
scriptores ambigant & uagillent: illi tamē nihil
usquam dubitant/ sed tanta p̄rob deus omni po
tens certitudine loquuntur quāta fortitudine du
rissima quæqꝫ p̄regerunt. Audi piscatorē illū
iohannem euangelistam. Quod fuit ab initio
quod audiui mus: quod uidi mus oculis nostris

quod ispe ximus & manus nostrā contractauerūt
de uerbo uitā & uita ipsa innotuit & uidimus & te
stamur & annuntiamus uobis uitā eternā. Que
erat apud patrem & apparuit nobis quod uidi
mus & audiuius annuntiamus uobis: ut & uos
societatem habeatis nobiscum & societas nostra
sit cum patre & filio eius yhesu christo. Et hec
scribimus uobis ut gaudeatis & gaudium uestrū
sit plenum. Et hec ē anuntiatio quā audiuius
ab eo: & anuntiamus uobis q̄ deus lux ē & tene
bre in eo nō sunt ulle. Rursus in his cōsidera quā
ta affirmatione loquatur. Deus testificatus est
de filio suo & hoc ē testimonium q̄ uitam eter
nam dedit nobis deus & hec uita in filio eius est
qui habet filium habet uitam: qui non habet fi
lium dei non habet uitam: hec scribo uobis ut
sciatis q̄ uitam habetis et armam qui creditis in
nomine filii dei & hec ē fiducia quam habemus
ad deum: quoniam quodcumq; petierimus secū
dum uoluntatem eius audit nos & scimus q̄ au
dit nos quicquid petierimus: scimus q̄ habemus
petitiones quas postulamus ab eo: scimus quod
qui natus ē ex deo non peccat: sed generatio dei
conseruat eum & malignus nōn tangit eum: sci
mus q̄ ex deo sumus & mundus totus in maligno
positus ē & scimus q̄ filius dei uenit & dedit no

bis sensum : ut cognoscamus uerum deum & si
mus in uero filio eius. Hic ē uerus deus & uita
eterna. Item tres sunt qui testimonium dant in
celo. Pater/ uerbum & spiritus & ii tres unū sūt
& tres sūt : qui testimoniū dāt iterra. Spiritus
aqua & sāguis. Si testimoniū hominum accipi
mus testimoniū dei maius ē nolite mirari fratres
si dicit uos mūdus : nos scimus q̄ translati sumus
de morte ad uitam. Rursus in hoc cognoscimus
q̄ in deo manemus & ipse in nobis : quoniam de spiri
tu suo dedit nobis & nos uidimus & testificamur
q̄ pater misit filium suum saluatorem mundi &
nos cogouimus & credidimus ueritati quam ha
bet deus in nobis. Itē alibi. Qui uidit testimo
nium perhibuit & uerum ē testimonium eius et il
le scit quia uera dicit. Item hic ē discipulus qui
testimonium perhibet de his & scripsit hec & sci
mus eius testimonium uerum esse. Sed uide i
super quanta asseueratione p̄clamet. In princi
pio erat uerbum & uerbum erat apud deum &
deus erat uerbum hoc erat in principio apud de
um omnia p̄ ipsum facta sunt & sine ipso factum
est nihil quod factum ē in ipso uita erat & uita e
rat lux hominum : lux in tenebris lucet & tene
bre eam non comprehendunt. Rursus alibi.
Nunc clarificatus ē filius hominis & deus clari

fiatus ē in eo . Si deus clarificatus ē in eo & deus
clarificabit eum in semetipso & continuo clarifi
cabit eum . Nescio quis possit simplicius quic
quam pronuntiare simul & efficacius affirma
re . Concludemus uerba iohannis : cum hac eius
indubitata sententia . Ego uos in ueritate diligo
& non ego solus : sed omnes qui cognouerunt
ueritatē ppter ueritatē quæ pmanet inobis & no
biscū erit in eternū iacobus duodeci tribubus dis
pulis ita loquit̄ . Omne gaudiū existimate fratres
mei / cū intētationes uarias icideretis sciētes q̄
pbat̄io fidei uestre patiētia gignit / patientia au
tē opus pfectū habet ut sitis & perfecti & integri
in nullo deficientes . Siquis autē uestrū indiget sapi
ētia postulet a deo qui dat omnibus afluēter &
nō i ppat & dabitur ei : postulet autē i fide nihil
hesitās & paulo post . Omne datū optimū & om
ne donum pfectum de sursum ē descendens a pa
tre luminum : apud quem non ē transmutatio
nec uicissitudinis obumbratio . Voluntarie enī
genuit nos uerbo ueritatis ut simus in itium ali
quod creature eius : audiamus & petri fiduciam
Vos genus electum regale sacerdotium gens
sancta / populus acquisitionis ut uirtutes annūp
tietis eius qui de tenebris uos uocauit i admira
bile lumen suum . Nolite trepidare sed comu

nicantes christi passionibus gaudete: ut in reuelatione eius gloriæ gaudeatis exultantes. Si exprobanini in nomine christi beati estis: quoniam quod est honoris gloriæ & uirtutis dei & qui est eius spiritus super nos requiescit. Seniores ergo qui uobis sunt obsecro cōsenior & testis christi passionum qui & eius que est in futuro reuelanda est gloriæ cōmunicator: pascite qui in uobis est gregem dei prouidentes non coacti sed spontaneè secundum deum. Deus autem cōmni gratiæ qui uocauit nos in eternam suam gloriā in christo yhesu modicum passos ipse perficiet: confirmabit consolidabitque ipsi gloriæ & imperium in seculis seculorum amen. Idem alibi. Non enim indoctas fabulas secuti notam facimus uobis dei nostri yhesu christi uirtutem & prescientiam: sed magnitudinis illius speculatores effecti. Considerare preterea decet spem: claritatē: firmitatēque pauli: habentes talem spem multa fiducia utimur Dominus quidem spiritus est: ubi autem spiritus domini ibi libertas. Nos uero omnes reuelata facie gloriæ domini speculantes in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatē tanquam ad domini spiritum. Ideoque habentes hanc administrationē iuxta quæ misericordiam consecuti sumus non despicimus sed abdicamus occulta

de decoris / non ambulantes in stultitia : neque adul-
terantes uerbum dei / sed in manifestatione ueri-
tatis commendantes nos metipso ad omnem con-
scientiam hominum coram deo. Quod si etiam
opertum est euangelium nostrum in iis qui peccat
est opertum in quibus deus huius seculi exceca-
uit mentes infidelium ut non fulgeat in eis in lu-
minatio euangelii glorie christi qui est imago dei
Non enim nos metipso predicamus sed yhesu
christum dominum nostrum : nos autem seruos
uestros pro yhesu. Quoniam deus qui dixit de
tenebris lumen splendescere illuxit in cordibus
nostris ad illuminationem scientie claritatis dei
in faciem christi yhesu : habemus autem thesaurum
istum in uasis fictilibus ut sublimitas sit uirtutis
dei & non ex nobis : in omnibus tribulationem
patimur sed non angustiamur / attenuamur sed
non destituimur : persecutionem patimur / sed non
delinquimur : deicimus sed non perimus & paulo
post. Scimus enim qui suscitauit yhesum & nos
suscitabit cum yhesu : propter quod non deficimus
Sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur
tamen is qui intus est renouatur de die in diem. Id
enim quod in presenti est momentaneum & leue
tribulationis nostre supra modum in sublimitate
eternum glorie pondus operatur in nobis. Non

contemplantibus nobis quæ uidentur / sed quæ non
uidentur. Quæ enim uidentur / temporalia sunt
quæ autem non uidentur / eterna sunt. Scimus. 11.
quod si terrestris domus nostra huius habitationis
dissoluatur / edificationem ex deo habemus do-
mum non manu factam : sed eternam in celis : hec
ad corinthios. Timotheum uero sic admonuit
Vigila in omnibus & labora : opus fac euangeliste-
rii ministerium tuum imple. Sobrius esto / ego enim
iam in molor & tempus mee resolutionis instat
bonum certamen certavi / cursum consummaui : fi-
dem seruauit in posterum reposita est mihi corona
iustitiæ quam reddet mihi dominus in illa die iu-
stus iudex non solum autem mihi sed omnibus qui
diligunt eius aduentum / in his uerbis uaticinatus
est presens sibi imminere martirium quod breui
secutum est. Non possum me continere qui his
adiciam quam certa asseueratione quantaque ma-
iestate in epistola ad hebreos eternam filii dei gene-
rationem uimque cecinerit. Multifariam multisque
modis olim deus loquens patribus in prophetis no-
uissime diebus istis locutus est nobis in filio : quem
constituit heredem uniuersorum / per quem fecit & se-
cula qui cum sit splendore glorie & figura substā-
tiæ eius portansque omnia uerbo uirtutis suæ pur-
gationem peccatorum faciens sedet ad dexteram ma-

ie statis in excelsis / tanto melior angelis effectus
quāto differētius pre illis nomē hereditauit &
que secuntur : de eodē filio dei in sequētibus di
cit. Viuum est enim uerbum dei & efficax & pe
netrabilius omni gladio ancipiti p̄ tingens usq;
adiuisionem animæ ac spiritus / compagum quo
q; & medullarū discretorū cogitationum & intēti
onum cordis : nō est ulla creatura uisibilis incō
spectu eius omnia nuda & aperta sunt oculis ei
us ad quod uobis ē sermo ad colēses : filius ē
imago dei uisibilis primogenitus omnis creatu
ræ quia in ipso cōdita sunt uniuersa in calis & iter
ra uisibilia & inuisibilia siue troni siue dominatio
nes : siue principatus : siue potestates : omnia p̄ ip
sum & in ipso creata sunt : & ipse ē ante omnes &
omnia in ipso cōstāt & ipse ē caput corp̄is eccle
siæ quē principū primogenitus ex mortuis ut
sit in omnibus ipse primatum tenens : quia in ipso
complacuit omnem plenitudinem diuinitatis
inhabitare & p̄ eum reconciliari omnia in ipsum
pacificans p̄ sanguinē crucis eius siue que in celis
siue que in terris sunt. Sed nec oīa longius pro
gredi p̄ ea quæ de filio dei miranda in epistola ad
epheſios : ad colōſes ad philippēses : ad sp̄iri
tu sancto ad corinthios : deq; ceteris theologiæ
mysteriis alibi tanquam oracula firmissima fun

dit: uno uerbo comprehendam. Siquis diligen-
ter sacras litteras legerit, cristianam legem diu-
na uirtute constare fateri cogetur. Siquidem no-
stri heroes stabiles herent immobili fundamēto
clari mente, uolūtate feruentes, uerbis simplices,
atq; certi actione indefessi inuicti pposito. Ca-
teri autē nimiam ratiunculas pambages aucupā-
tur: atq; ut inquit, Dauid tamquam impii circui-
ta quodam oberrant: neq; sui: neq; aliorū duces
sufficiētes. Deniq; si religionis maxime propria
est puritas, hec certe diuissima est, quæ neq; ui-
les posteriorū iudeorū supstitutiones & spurcissima
talmut deliramenta: neq; obscenas & iniquitas
gentilium fabulas: neq; abhominabile maume-
thensium licentiā & alcoranū ineptias admittit
quæ neq; terrena premia: ut leges aliæ: sed cele-
stia pollicetur: neq; aduersarios fidei legisq; sue
interfici iubet, quemadmodum iussit talmut &
alcoranum. Sed uel ratione doceri, uel oratio-
ne conuerti: uel patientia tollerari: Quæ ut in
primitiis christianorū re ipsa manifestissime ap-
paruit, non modo amputat uitia: sed extirpat
que uirtutes psuadet opando priusquam loquē-
do. Talis enim illoꝝ cōdictio forsq; fuit, ut nō
aliter psuadere potuerit: quam & uirtutes & mi-
racula exercēdo. Virtutes preterea nō ambitio

nis/aut uoluptatis; aut tranquillitatis humanae
sed dei solus gratia ardēter exercet/ totūq; hūc
mundum pessundat & p̄nihilō habet/ ut mun-
dum alterum consequatūr.

Capitulum nonum Auctoritas christi non
ab astris sed a deo est.

COMMUNEM religionē neq; astel-
lis; neq; ab hominibus quibusdam neq;
amorbo esse/ sed a deo atq; humane sp̄eti
ei cōmuni natura i theologia nostra p̄bauimus
in presentia uero cristianam legem nō esse serua-
riq; a fato quōdam s̄ideq; breuiter sic ostēdimus
Aduētus christi tamquam diuinus ab initio mū-
di predictus a p̄phetis/ sibillisq; fuit nō i astrolo-
gia peritis sed diuinitus inspiratis. Adde q; solēt
spheræ celestes tanquam causæ uniuersales atq;
remote particūlares i terris effectus nō absq; cō-
modis quibusdam mediis ad finem p̄ducere; hu-
mana uerō omniā non modo nō subministrant
cōmode cristianis sed annos trecentos p̄sus
aduersata fuisse traduntur. Vnde cū paulus apud
lucam romæ disputans cū iudeis dixisset p̄pter
spem israhel cathena hac circumdatus sum sub iū-
xerunt iudei: cōptum habemus huc secte ubi
q; contradici. Ob hoc ipsum sic exclamauit ter-
tullianus. Cum odio sui cepit ueritas i simul ut

apparuit inimica ē. Tot hostes eius quot extra
neiorū quidem pprie emulatione iudei: excō
cussione milites: ex natura ipsi etiam don. estici
no. tri: quotidie obsideremur/quotidie pdimur
in ipsis plurimum cetibus & cōgregationibus no
stris oprimumur: Item: Veritas nihil de sua cau
sa deprecatur: quia nec de cōditione mirat. Scit
se peregrinam in terris agere iter: extraneos faci
le inimicos Inuenire. Ceterū genus: sedem: spē
gratiam: dignitatem: in celis habere: unum ge
stit interdum/ne ignorata dannetur. Quid enī
iniquius quam ut oderit homines quod ignorat
etiam si res meretur odium? Ita utrunq; ex alter
utro redarguimus & ignorare illos dū oderunt
& iuste odisse dum ignorat/hec ille. Preterea
corporales causæ leges/uel uoluptuosas/uel am
bitiosas/uel certe non plusquam ciuiles inducūt
christiana lex omnia hæc damnat/uel supat. Itē
spheræ celestes nō altius infundere desiderium
possunt: quam celoꝝ christiana pietas celestes
spernit speras atq; transcendit/deumq; sacerat/
solū sup celū ut pote quæ nō nascatur acelo ce
lestibus ue spiritibus: sed a solo super celesti deo
Innumerabiles homines apud omnes gentes p
christi nomine libēter se uulneribus certe q; mor
ti solius diuinæ beatitudinis gratia obtulerunt

quando alia stellarum motus effecit certamina. Quis sapiens unquam potuit doctrinam suam sola pietate ad uniuersum orbem spargere. Ac deus ob solam uirtutem uel aduersante perniciosa consuetudine atque potentia ubique credi. Si hec a sideribus proficerentur / profecto alius quoque eandem aut similem stellarum necessitatem nascens habuisset. Quod nam fatum uniuersi creatorem ipsum esse confirmauit? qui nullam esse fatorum uindicauit atque docet? Quomodo igitur ipsum fatum sibi met repugnat? & non esse se ipsum predicat? hac ita eusebius confirmauit qui predicationis euangelicæ gratia: uel certarunt iam multis annis: uel etiam nunc certant: quo modo ad unam uoluntatem & fidem & eandem uirtutem animi uiuendique rationem diuersis temporibus & tam multi nostra memoria compulsi sunt. Quis mentis compos credere unquam poterit iuuenes simul ac senes uiros & feminas / seruos & liberos doctos atque indoctos non in uno climate orbis neque in eadem hora natos sed ubique terrarum & diuersis temporibus: sideribus coactos unam & eandem nouam atque inauditam doctrinam & quidem cum periculo mortis patriis ritibus anteposuisse & ueræ philosophicæ dogmata duritiamque uidentem quam delicias maluisse: hec eusebius. Non igitur audi

endi sunt impii quidā & fati fatui assertores : qui
in ipso christiane religionis initio p̄nuntiauerūt
ip̄lam cum primum annos trecentos & sexaginta
quinque impleuisset ruituram : idque etiam quēdā
oraculo firmauerūt : neque audeat astrologus ali
quis aliquādo eam defecturam p̄nuntiare / que
nō atēporali celoꝝ motu : sed ab eterna dei sta
bilitate dependet / quæ ab initio mundi usque ad oc
tauiani impatoris tempora : in prophetarū preco
niis / populorū expectatione / rerū similitudine
cōstitit. Deinde usque ad nos annos iam mille &
quadringētos septuagintaque & quatuor in uitis ce
lis terrisque p̄durat. Cuius p̄secutores primos. s.
iudeos deus ob hoc ipsum ut alias ostendemus.
exterminauit. Quam adiuturna immanique gē
tilium hereticorūque p̄secutione defendit. Nun
quā igitur poterit religio hæc aboleri que deū
uidicem habet atque custodem etiam si male ad
ministratur a suis & crudeliter impugnetur ab ho
stibus. Stat enim regēte deo que nō minus a su
is male tractatur quam alienis. Denique si prospe
re christianis res humane succēdet ceremoniæ nō
cessabunt. Si aduersa multa contingent crescet tā
dem hæc religio atque p̄ficietur. Nam cum ex
trema quadam & diuturna aduersitate quondā
orta adultaque fuerit / eadem necessario nutrietur

ac prorsus implebitur.

Capitulum decimū Christi auctoritas absq;
miraculis minime fuit.

SED ARGVENDI acriter illi mihi uide-
dētur magnanime Laurēti qui quotidie
tā p̄tinaciter q̄ impudenter noua ad fidē
christi confirmandam miracula exigunt. Si enī
rara sunt: p̄digia sunt: si frequentissime fierent
uel artificiosa/ uel naturalia/ uiderentur. Suffi-
ciat nobis scire mūdū oli nō absq; manifestis mi-
raculis tā miraculose tā miraculosa instituta & o-
p̄a cepisse & p̄tulisse Quidq; christū fecisse mi-
racula gentiles iudei maumethenses nobis con-
cesserunt. Miracula de stella a boriente eclypsi
solis ac terre motu tēpliq; scissione & aliā multa
multis hominū milibus manifesta discipuli chri-
sti tam iudea q̄ alibi palā quotidiē predicabant
atq; scribebant. Atq; eo quidem tempore quo
innumerabiles adhuc superant eos qui cum mo-
riente christo uiui & iam adulti fuissent redargu-
ere discipulos illos cōmuniū rex egenos nisi ue-
radixissent facillime poterant. Quoniam pacto
herodes facinus tam abhominabile & periculo-
sissimū p̄petrasset: quando uidelicet totisan-
tes: filiumq; suum interemit: nisi neuo quēdā
& stupēdo p̄digio fuisset p̄territus. Quod qui

dē cum primum ppetrauit ad octavianū scriptū
fuit. Audi macrobium cum audisset augustinus
inter pueros quos insyria herodes rex iudeorū in
trabimatum iussit iterfici: filium quoq; eius ce
cisum ait/ prestat herodis porcū esse q̄ filium
Opere pretium est audire primum de terremo
tu inquit enī. Maximus terre memoria morta
lium extitit motus tiberii cesaris principatu duo
decim urbibus asia pstratis forsitan ille terremo
tus fuit qui in christi cōtingit passione tum quia
dicit eum fuisse talē ut num q̄ similis fuerit tū
quia iasia & tiberio impante ubi. s. & quādo pas
sus ē christus. Scribit eusebius se legisse incōmē
taris ethnicoꝝ q̄ anno tiberii decimo octauo
solis facta defectio: bytinia terram etu cōcussa
& iurbe nycea edes plurime corruerūt que om
nia his cōgruunt quā ipassione saluatoris accide
runt. Scribit uero sup his & phlegro qui olimpia
dū egregius supputator ē itredecimo libro ita
dicēs. Quarto autem anno ducentesima secu
dā olimpiadis magna & excellens inter omnes
quā ante eam acciderunt/ defectio solis facta di
es hora sexta ita intenebrosam noctē uersus ut
stelle in celo in se sint terreq; motus in bytinia ni
cenā urbis multas edes subuertit hec phlegro
Argumentū huius rei q̄ saluater hoc anno pa f

sus sit euangelium præbet iohannis in quo scribitur. Post quintum decimum annum tyberice saris tribus annis dominum predicasse iosephus etiam uernaculus iudeoꝝ scriptor circa hec tempora die pentecosten sacerdotes primum lecoꝝ quosdam sonitus sensisse testatur : deinde ex adito templi repentinam subito erupisse. ut ceterorum dicentium transmigremus ex his sedibus hucusque eusebius. Quod autem christus passus fuerit anno tyberii decimo octauo declarat etiam lucas euangelista qui anno tyberii quito decimo christum baptizatum dicit anno trigesimo iam propinquantem. Computat autem eusebius christum anno quadragesimo secundo imperii augusti natum fuisse / cepisse uero euangelium predicare anno tyberii quito decimo : dionisius ariopagita philosophoꝝ atheniensium prestantissimus & apollophanes insignis sophista naturaliumque rerum scientia pollens eo die quo iohannes occiditur una apud heliopolim erant : hi tunc uiderunt lune globum extra coniunctionis tempus ab oriente soli mirabiliter incidentem atque ipsum ab hora nona usque ad uesperam supra solis diametrum mirabiliter obliuentem : incidentiaque eiusmodi usque ad solaris corporis finem puenisse actum demum ex aduerso diametri resilisse consideraue

rant. Cum uero hec preter omnem nature ordi-
nem cōtigisse manifeste cognoscerent dionisius
profus obstupuit & apollophanes conuersus ad
dionisiū exclamauit preclare dionysi hęc quidē
sūt reuicissitudines diuinaz. Hec dionisius ari-
opagita scribit ad sapiētē polycarpum rogatq;
eum ut apollophanem ipsum adhuc uiuentem
& nō dum christianum cōueniat qui neq; sit ne-
gaturus illa preter nature ordinem euenisse ne-
q; cristianam ueritatem aspernaturus ulterius
sed eam humiliter suscepturus. Lactantius affir-
mat christum cruci afixum fuisse martii die
uigelimo. Esculus autem quidam astrologus
& uis parum religiosus asserit tamen astrologi-
ca. Computatione certum esse ea die qua chri-
stus cruci afixus ē solem in primo arietis gradu
lunam in principio libre fuisse atq; eclipsim se-
cundum naturam nō potuisse fieri tum quia ple-
nilunium erat. Oportet autem solis eclipsim in
nouilunio fieri: tum quia ab oriente incepit eclip-
sis illa: cum ab occidente incipere soleat natura-
lis eclipsis. Alii solem in piscibus fuisse uolunt in
uirgine lunam idem tamen ab his de eclipsi cō-
cluditur atq; ab esculo. Idem ostendunt iudei
qui lege sic iubente pascha semper quartadecima
luna celebrare & in pascha yhesum immolauere

runt. Eclipsis autem fuit. Nō enim licebat tūc
inre tam manifesta mentiri. Nam ieodem secu
lo & apud eisdē predicata : scriptaq; sunt i quo
& apud quos miracula eiusmodi euenisse narra
tur. Solius autē christi gratia miraculum illud
factum ē incelo. Quid enim aut tunc aut alias
miraculosius q̄ christus factum est uel sub celo
uel supra celum. De quo prece eius paulus. De
us exaltauit illum & donauit illi nomen quod ē
sup omne nomen/ ut in nomine yhesu omne ge
nu flectatur celestium terrestrium infernoꝝ &
omnis lingua confiteatur q̄ dominus yhesus cri
stus in gloria est dei patris. Atq; id quod ad mi
rationem exauget/ hoc confessa tunc ē hominū
lingua post q̄ in forma serui exinanierat semet
ipsum humilis & obediens factus usq; ad mortē
mortem autem crucis. Si absq; miraculis homi
nem eiusmodi habitu ac sorte cōstitutum mū
dus summum esse deum cōfessus ē : hoc unum
miraculoꝝ omnium uincit admirationem. Ego
adduci nō possum nisi miracula multa uidisset
Iohannem euangelistā scriptorem maxime om
nium simplicem atq; sobrium tam miraculosa
uoce ausū fuisse clamare. Sūt & alia multa que
fecit yhesus que si scribātur p̄ singula nec ipsum
arbitror mundum capere eos qui scribendi sunt

libros. Micto q̄ euangeliste sepe aiunt ihesum
milia infirmorum simul mirifice curauisse docet
nos magnus paulus qualis illa fuerit apostolorū
predicatio: quapopuli multi cōuertebantur: nā
corinthiis inquit. Ego fratres cum uenissem ad
uos/ueni nō in sublimitate sermonis aut sapiētie
adnuntiāns uobis testimonium cristi. Nō enim
iudicaui me scire aliquid inter uos nisi yhesum
christum & hunc crucifixū & ego in infirmitate &
timore & tremore multo fui apud uos & sermo
meus & predicatio mea nō impulsorū huma
ne sapientię uerbis: sed in ostensione spiritus &
potestatis ut fides uestra non sit in sapientia ho
minum sed in potestate dei / sapiētiā autem lo
quimur inter p̄fectos / i alia epistola eisdem dicit
Signa apostolatus mei facta sūt sup uos in omni
patiētiā insignis & p̄digiis & potestatibus. Sed
audiamus eū ad thesalonicenses scribentē. Scitis
q̄ euangeliū nostrum nō fuit ad uos tantum in
sermone / sed in potestate & spiritu sancto & pleni
tudine multa a deo ne sui oblitus erat prudētissi
mus paulus aut usq; a deo obliuiofos opinabatur
p̄pulos ad quos scribebat ut cōmemoraret se a
pud eos fecisse p̄digiā nisi fecisset in p̄mptu erat
redargutio & infamia si forte mētitus esset. De
p̄digiis a se factis: scribit etiā ad romanos ex qu

bus & similibus miracula temporibus illis non
defuisse concludimus: quoz uirtute ad exemplar
lumenq; immo ad habitaculum nostrum edi-
ficata tunc est domus dei quæ / ut ait paulus / est
ecclesia dei uiuæ: columpna firmamentumq; ue-
ritatis & manifeste magnū ē pietatis sacramen-
tum: quod manifestum ē: icarne iustificatum ē
i spiritu aparuit angelis: predicatum ē gentibus
creditum ē in mundo assumptum ē in gloria hec
ad thimotheum. Quid igitur garrimus incredu-
li? quid ulterius pces efflagitamus? nun quo-
tidie deo magno nobiscum subiudicatis ē? nun
quolibet momento tum singulis nobis tū po-
steris qui similiter querent deus auctoritatem
suam redimere miraculis cogitur: & tanquam
prestigiator aliquis mercennarius in theatrum p-
dire ad nutum cuiusq; cōpellitur? Atqui neq;
etiam hominem animal natura liberæ uolentis
quibusdam signis cōpellere naturale ac decens
est: sed inspirationibus doctrinisq; allidere: uo-
lenti. n. uirtus & beatitudo pmiçitur: non co-
acto: credendo precipientis auctoritas cōfirma-
tur nō pquirendo. Quid? q. paucissimi qui mi-
racula uidere / paucissimi qui acipere digni sint
Mirabilia inter homines cōgrue ut plurimum
adeo fiunt panimas hominum accōporibus ual

de se iuntas deoq; cōiuntas tanq̄ p̄ instrumenta
ī mergite igitur uos icorporis lutum anime mi
sere: sic celestia cernetis miracula? Oquam stul
te optatis inclinato. ī terram capite uidere subli
miarapi portentis ī altum uultis nō uirtutum
gradibus scandere / quid miraculosius? quid diui
nius ī terris q̄ animus omnino sui corperis do
minus? imperium hoc experiamur si p̄sumus
possumus. autē si uolumus tunc nō modo cer
nemus miracula sed ipsi perficiemus. Ego certe
arbitror nobis etiam nō merentibus sepe variis
ī locis mirabilia quedā signa diuinitus fieri: sed
nō patent omnibus omnia multa etiam nō scri
buntur: uel scripta quidem nō creduntur cuius
quidem ambiguitatis occasionem dare uidētur
nō nulli homines admodū detestabiles qui imi
tatione uerorum falsa p̄digia introducunt: imi
tatio & uerissimilitudo necessario rem ueram secū
tur: quam quis imitetur & representet nō esset
introducendus nummus adulterinus nisi quandoq;
legitimus fuisset nūmus nō esset falsa cōficta
miracula nisi ex ueris miraculis homines ad ipso
rum imitationem fidem ueiuitati fuissent mira
cula que aurellus augustinus se uidisse & grego
rius narrat talia sunt ut fide carere nō debeant
Audiat equidem non nulla n̄stris seculis atq;

etiam in urbe nostra florentina mirabilissimul
& credibilia contigisse. Sed quedam occultio
ra. Illud certe multishominum milibus qui &
uiderunt & adhuc uiuunt manifestissimum quod
ancone anno domini . M. CCCC. LXX. fac
tum a multis fide dignis accepimus: puella que
dam ppter pessimam quandam neruorū cōtra
ctionem a primis incunabulis gradiēdo natibus p
cruribus utebatur. Preterea bindellus florenti
nus ppter faucium pectorisq; cōtusionem mul
tos ānos loqui n̄hil potuit/ ambo cū diue ma
rie eodem in loco se sūpliciter cōmēdassent sani
p̄tinus euaserunt omni populo multis ānis no
ti fuerant ifirmi & postea iam quatuor ānos cō
tinue omni populo sani. Noli Laurētū mirari
q; marsilius ficinus philosophiē studiosus mira
cula/itroducat uera enim sunt quæ scribimus ac
philosophi offitium est rationibus p̄priis figu
la cōfirmare/sunt autem p̄prie rez naturalium
rationes quæ secundum naturam sunt: diuinæ
uero que sup naturam huiusmodi sunt tum me
thaphisice p̄bationes: tum uel maxime miracu
la. Deus enim nō tantū uerbis quantum mira
culosis operibus mīsteria sua p̄bat & precepta
confirmat. Vnde illud . Si uerbis nō uultis cre
dere operibus credite.

Capitulum undecimum Auctoritas apud gentiles.

CHRISTIANA miracula nemo negat unquam licet illa nonnulli addemonum uim retulerint; nescientes demones uel sui cultum/uel uitia tandem pestiferaque diffusiones psuadere solere/hec autem acristianis illis heroibus alienissima. Atqui quonam pacto potest ea religio ortu ademoibus habuisse que demonum cultum dampnavit/euertitque/ipsosque demones & fugauit & fugat? uniuersus pene orbis christum subito coluit atque colit exceptis paucis circumuagis feneratoribus/qui auaritia penitus mancipati de diuinis recte sentire non possunt. Profecto gentiles omnes consenserunt ihesum aut deum ipsu fuisse/aut certe diuinu. Milesius apollo consultus ita comedauit christum Mortalis erat corpore sapiens prodigiosus effector sed sub iudicibus caldeis armis comprehensus/clauis fustibusque amaram mortem passus est. Porphirius in libro de respōsis inquit. Christu diu maxime pium pnumptiauerunt/inmortalemque euasisse asseruerunt/benigne admodum de illo testificantes/adiungit/hecatē deā interrogantibus de christi anima respondisse. Viri pietate prestantissimi ē illa anima/hanc colunt arigiditate alie

nam & post multa subiunxit hecate christus ipse
pious icelum sicut pii conscendit/huic ergo ne
derogaueris concedit ipse porphirius christū &
sapientem & pium fuisse/quāuis christianos par
tim indoctos partim magos nominet: tum ue
ritati: tum sibi ipsi manifeste repugnans. Ter
tullianus in apologetico scribit q̄ cum pylatus
ad tyberium imperatorem de christianorū dogma
te referret. Tyberius retulit ad senatū/ut chri
stianorū sacra intercetera sacra reciperentur. Ve
rum tum ex consulto patrum christianos elimi
nari urbe placuisset ex eo q̄ nō senatui prius hu
ius rei iudicium fuisset delatum. Vetus enim erat
decretum: ne quis deus absq; senatus auctori
te cōsecraretur tyberius per edictum acusatori
bus christianorū minatus ē mortē: multi senato
rum & equitum romanorū interfecti. Cōfirmat
eadem eusebius uespasianus ac titus auditis chri
stianorū opibus eius potentia timuerunt. Adrianus
sicut iulius capitolinus narrat statuit christo tē
pla facere eumq; inter deos recipere. Ideoq; tē
pla: absq; simulacris in omnibus ciuitatibus fieri
iussit: que hodie iccirco quia nō habent numina
dicuntur adriani: que ille ad hoc parasse diceba
tur: sed p̄ibitus est ab his qui consulentes sacra
repererant omnes christianos futuros si id optate

euenisset: & templa reliqua deserenda. Alexā
der seuerus templa fieri christo statuit/ sed non
subcessit/orabat ī matutinis ī sacratio suo corā
statua christi hęc capitolinus. Sed audi quid de
adriano referat eusebius. Quadratus discipulus
apostolorū & aristides atheniensis philosophi li
bros ꝑ christiana religione adriano dedere com
positos & serenus grauius legatus uir aprime no
bilis licteras ad imperatorem misit: iniquum es
se dicens clamoribus uulgi innocentium homi
num sanguinem cōcedi/ & sine ullo crimine no
minis tantum & secte reos fieri: quibus conmo
tus adrianus minutio fundano ꝑ cōsuli scribit: si
ne obiectu criminis christianos nō cōdempnan
dos cuius epistole usq; ad nostram etatē durat
exemplum hęc eusebius. Antoninus pius cum
audisset cristianos hoc frequenter uti ꝑ uerbio
Quod tibi fieri nō uis alteri ne feceris: ꝑscruta
tus ē christi uitam eiꝑ statuam tamquam deo sa
cravit Reor equidem ad hoc maxime iductum
fuisse aiustino philosopho qui ei librū ꝑ nostra
religione cōscriptum dicauit. Philippus exipe
ratoribus primus christianus fuisse ab eusebio tra
ditur. Superiores enim ihesum non solum sed
cum ceteris diis colebant. Sed si omnes popu
lum suum magis ꝑ deū ueritū fuisse uidetur. Cō

stantinus deniq; cum christi miracula irebus suis manifestius fuisset expertus: deum magis quam populum timuit: solumque christum & palam adoravit idolorumque templa subuertit / christo templa passim pretiosa edificauit: hec de illo scribit, Eusebius qui illius tempore floruit, Principes autem illos qui atrocius christianos seniebant: crudeli quadam natura & temerariam perturbatione potius quam ratione iustitie inductos fuisse constat / si quis insanos illos nerones domitianosque quibus illis temporibus abundauit / roma consideret, Quibus dānatoribus tertullianus inquit sectam nostram gloriari debere, Quia nō nihil grāde aliquod bonum ab illis dānari potuerit, Tales uero semper insecutores nostros fuisse iniustos / impios / turpes ab omni populo dānatos, Modestiores uero principes erga christianos honestius se gessisse, Sed quicumque principes preceteris imanissime seuerūt: ut nero domitianusque miserabiles penas dederunt, Ut obmic tam quod christi proditor iudas repente laqueo se suspēdit: quid illis temporibus christi discipuli publice dixerunt atque scripserunt: preterea quod pontius pylatus christi cōdempnator tandem in multas incidens calamitates se manu propria iter fecit: quod apud grecos & romanosque hystori

eos legisse eusebius asserit. Similis herodis primi exitus fuit qui se ipse peremit: similis & secundi qui statim post iacobi necem carceremq; petri percussus ab angelo ut lucas testatur perit at; put iosephus inquit uidit angelum suo capiti insistentem exiti; sui ministrum deinde gra uiter cruciatus uitam uiolenter abrupit. Adde q; a reilianus imperator cum primum aduersu cristianos psecutionem mouisset: fulmine primo territus e; mox occisus. Iulianus quoq; apostata ipse psecutionem christianum post uictoria diis sanguinem uonerat sed ipso itinere fame sitiq; exercitum pdidit: ipse etiam ignominiose e; interfectus. Dioclitianus se ipse peremit: maximianus turpiter e; occisus. Neq; silētio pretere undum arbitror q; celsus epycureus porphirius quoq; & iulianus, pculusq; platonici & nō nulli alii doctrina insignes qui partim insana quadam arrogancia: partim ut suis populis ac potētibus obsequerentur contra christianam pietatem liguam suam calānuq; impie armauerunt/ dū contra illam potētū mundi; arma seuirent/ pculdubio re ipsa declarauerunt neq; illos religionis nostre patres ullo pacto cōtempnendos fuisse. Quibus cum certamine congregati illustres philosophi dignabantur & a quibus cōuicti sūt

neq; religionem ipsam ui humana fuisse exortā
quæ tam mirabiliter humanam sapiētiam & po
tentiam superauit: quod apud isayam deus pre
dixit. Perdam sapientiam sapientum & pruden
tum prudentiam reprobabo Et paulus apostolus
confirmauit dicens: sapientia huius mundi stul
ticia ē apud deum. Quod stultum ē dei: sapien
tius ē hominibus: quod infirmum ē dei for
tius ē hominibus. Atq; alibi strenuus hic chrī
sti miles ihunc modum clamat. Arma militie
nostre nō carnalia sūt: sed potētia deo ad destru
endum munitiones & cōsilia & omnem altitu
dinem extollentem se aduersus deiscientiam: ī
sup ad redigendum incaptiuitatem quemlibet
rellectum in obsequium christi: atq; ad omnem
inobedientiam promptius ulciscendam. Merito
igitur hec arma timuit gamaliel magnus hebre
orum doctor quando consuluit ne yhesu dis
cipulam psequerentur. Si enim ex deo esset ī
pediri nō posse si nō esset ex deo sicut cetera fig
menta que illis temporibus contigerant: breui
tempore duraturā. Timuit quoq; illa diuinus
ille ptinus platonico & princeps iter petrū. Nu
nienius: iambricus & amelius qui christianā the
ologiam nō reprobare sed emulari potius studu
erunt. Timuit hisdem ferme tēporibus & mul

to magis illa arnobius a phricanus rehter clarif
simus qui cum adhuc idolatra ad crudelitatem
christianam somniis compelleretur: neq; ab epif
copo fidem impetraret quam semp impugnaue
rat elucrubauit aduersus pristinam religionem
ut yeronimus ait / Luculentissimos libros ac tā
dem ueluti quibusdam pietatis obsidibus impe
trauit.

Capitulum duodecimum Christi auctori
tas apud maumethenses.

MAVMETHENSES christiani quodā
modo esse uidentur quamuis heretici /
arrianorum manicheorq; sectatores / cō
fitetur certe rex eorū maumethes / yhesum chri
stum dei uirtutem : sapientiam : animam : flatū
spiritum uerbumq; afflatu quodam diuino ex
maria uirgine ppetua natum : suscitasse mortu
os aliqua miracula plurima preceteris diuinitus
effecisse fuisse cūctis hebreorū pphetis sublimi
orem : nullumq; hebreos post yhesum habitu
ros pphetam : cunctis quidem uiris eum ātepo
nit mariā omnibus mulieribus . Addit corpus
yhesu incorruptum in celum adscendisse . Chri
stianos longo interuallō iudeis antepōnit : iude
os admodum detestatur : hec in libro eius al co
raño omnia . Vnde sectatores illius iudeos suis

sacris non prius initiant / q̄ sacramenta christiano-
rum antiqua uera & bona esse confiteantur. Et
qui maumethis sepulcrū uisunt nisi etiam chri-
sti sepulcrum uiserint / nō dum satis purificati ex-
istimantur. Quī christi uel marie nomen cōtu-
meliose cōmemorat ab eis se uere punitur. Reli-
giosorū genus habent aliud heliæ: aliud iohanni
batiste aliud & id quidē precipuum ihesu christo
dicatū celebrāt pphetas & euangelia: didicerūt
enim amaumethe in alcorano: alcoranum esse
hebraicorū pphetarū euangeliq; affirmationē
atq; declarationem. Legitur ibidem neminem
fore pfectum nisi testamento ueteri nouoq; pa-
ruerit & alcorano insup q̄ sit congregatio & de-
claratio utriusq;. Quotiens euangelium nomi-
nat / quod facit sepe / totiēs p proprio cognomento
librum appellat lucidum: aliquando etiam euan-
gelium addit esse lumen testamenti castigatio-
nem rectamq; uiam timentibus deum. Inducit
preterea in alcorano deum ita loquentem. Cū
pphetas alios aliis prefecerimus / eosq; allo-
cūti fuerimus / christo marie filio animam nostrā
pprie conferentes uim atq; uirtutem precete-
ris prebuimus. Duo autē precipui: maumethis
errores esse uidentur. Alter q̄ quamuis in chri-
sto diuinitatem quandā pōnat: longe maiore q̄

incuntis hominibus uel presentibus/uel preteritis/uel futuris/uidetur tamē alicubi uelle diuinitatem illam esse a dei summi subltātia distinctam atq; minorem: quod quidem ab arrianis accepit: sed in hoc secum ipse pugnat. Epitheta enim que christo attribuit diuinitatem eius eandem esse atq; summi dei significant. Alter maumethis error & quidem manifestior ē: q̄ quando satellites illi sacerdotū/qui cōlicere manus i ihesum conabātur ceciderūt: deus/ut maumethes putat/repente & clam ihesum in celum rapuit. Illi cum surrexisset alium quendam ihesu similem comprehendentes uerberauerunt: & crucifixerūt hoc amanicheis accepisse uidetur. Nihil opus ē ut errores huiusmodi cōfuteri/ quicūq; enim arrianam & manicheam heresim confutauerunt: maumethem quoq; cōfutasse uidentur. Cōcludere possumus christianā legē apud omnes sectas gētilium iudeō & maumethensū re uera omnium excellentissimam esse cōcedi. Quisq; enim istōꝝ quamuis affectione quadam naturā cōsuetudinēq; uel fictionis ppriam heresim ceteris preferat: christianā tamen excepta sua/reliquis antepōnit. Itaq; cum sincere iudicetur cunctis absq; cōtrouersia preferretur.

Capitulum tredecimum Degeneratione fi

Et dei in eternitate.

OMNIS uita plem suā penes se ipsa prius generat q̄ seorsum & quo prestantior uita ē eo interiorē sibi met generat plem. Sic uita uegetatiua tam in arboribus q̄ in animalibus semē quasi arborem & quasi animal incorpore pprio prius generat : q̄ aut iaciat extra aut arborem inde animal ue externum pducat. Sic sēsitua uita quā ē uegetatiua prestantior : perphantasiam in se simulacrum intentionēq; reꝝ parit prius q̄ membra moueat & in externa materia fabricet. Sed phetus ille phantasie primus quia in ipsa met anima ē ideo ppinquior est animæ quam fetus uegetatiuæ uitæ qui nō fit in anima : sed incorpore. Sic uita rationalis que est excellentior quā sēsitua parturit in se ipsa rationē tum reꝝ : tum sui ipsius quasi fetum priusquam uel loquendo : uel agendo pmat in lucem : primus ille rationis fetus ppinquior est anime : quā phantasie phetus. Vis enim rationalis in fetum suum pque illum in se ipsam reflectitur. actum suum seq; ipsam querendo cognoscendo amando quod nō efficit phantasia. Sic angelica uita excellentior quam rationalis notiones sui ipsius & reꝝ diuino quodam instinctu pmit in se ante quam de pmat in mundi materiam ples hoc in

terior est angelo quam rationi sua quia neq; ab
externis obiectis sigillatim incitata est neq; mu-
tatur. Quamobrem diuina uita quia eminentis-
sima ē & secundissima omnium multo magis p-
lem sui simillimam q̄ reliqua / generat ac eā ue-
g enerat priusquam pariat extra generat iquam
intelligendo put perfecte deus intelligendo se
ipsum & se ipso omnia : perfectam totius sui &
omnium notionem cōcipit in se ipso que quidē
equalis plenaq; dei imago est & exemplar mun-
di s; p plenum / hanc palladem apellauit orphe-
us solo iouis capite natam hūc dei patris filium
plato in epistola ad hermiam nominauit / i epino-
mide nuncupauit logon id est rationem ac uer-
bum dicens : logos omnium diuinissimus mun-
dum hunc uisibilem exornauit. Mercurius tris-
megistrus de uerbo & filio dei ac etiam de spiritu
sepe mentionem facit. Soraster quoq; intel-
tualē deo plē attribuit. Dixerunt isti quidem
quod potuerunt & id quidem adiuuante deo de-
us autem hoc solus intelligit & cui deus uolue-
rit reuelare. Dei fecunditas : quod ē bonum ac-
tu in finitum per inmensi boni eterniq; naturam
ab eo se actu ppagat infinite quicquid autē ē
extra deum finitum est. Se igitur deus ppagat
in se ipso. Vbi certe infiniti patris infinitus ē filius

Oportet autem huiusmodi plē multo magis
intimam ut ita dixerim esse deo q̄ ageli notio
nem illam angelice menti: in angelo quippe cū
sit: ESSE: aliud quā INTELLIGERE: no
tio quā generantur intelligendo aliudē quam
angeli ipsius essentia indeo autem quia: ESSE
ET INTELLIGERE: idē sunt / notio quā
deus semp intelligendo se ipsum gignit: semp
tamquam exactissimam sui ipsius imaginem idē
essentia est atq; ipse qui generat: quamuis mira
quadam relatione tanq̄ genita distiguatur age
nerante. Deus deniq; peternam huiusmodi no
tionem cognoscens abæuo se ipsum ifinitum bo
num peandem abæuo ifinitum in se ad se ipsum
spirat a morē: pater ergo & filius & spiritus ama
torius / tres atheologis p̄sone uocantur: natura
quidem diuina inter se cōuenientes omnino ita
ut unicus & simplex deus sit: sed relatione qua
dam incogitabili differentes. Sic in ordine re
rum duo habemus extrema & media duo: in an
gelo quidem quolibet una / ut quidam nolunt /
p̄sona angelica est in una sp̄ciei suæ natura: atq;
ecōuerso. In femina non pregnantē plures p̄so
ne innaturis pluribus atq; contra: i quolibet ani
mali nature in una p̄sona sunt plures: indeo autē
plures in una natura p̄sone. Sed de his satis adpre

sens: immo uero numq̄ satis/contemplationis
autem huius sufficiētia nō aphilosophis/ sed ab
heroicis illis christianorū ducibus & adeo peten
da. Recte enim ysaias ait. Quod oculus non ui
dit/ quod auris nō audiuit quod icc̄r hominis nō
ascēdit deus iis qui eum diligunt reuelauit.

Capitulum quatuordecimum Ordo celorū
angelorū animarum esse trinitatem quasi spera
rum circa centrum.

SUPER quatuor elementa: quæ secun
dum substantiam & qualitatem mutabi
s. lia sunt/ celi septem sunt planetarū: qu
nō substantia sed quodāmodo qualitate quadam
uel dispositione quasi mutantur. Quoniam ue
ro horū motus quasi erraticus ē/ celum illis cetera
uā superponitur/ cuius magis ordinatus est mo
tus. Sed calum illud duos habet motus ab oriē
te scilicet ad occidentē/ atq; ecōuerso. Duas quo
q; saltem qualitates: candorem scilicet & splēdo
rē: iccirco ab illo ad cristallinū ascēditur/ cuius
motus est simplex ab oriente: qualitas quoq; si
plex id est candor: sed quoniam motu superior
status est: & candorē superius lumen: ideo ab
hoc ascenditur ad empirē omnino stabile to
tūq; lucens. Empirē stabilitati luci q; tri
nitatis recte accōmodatur. Nouem reliqui no

uem ordinibus angelorū. Sunt enim quemad
modum dionisio ariopagite placet hierarchie
tres / spirituum diuinorū / quarū quilibet tres cō
tinet ordines. Quilibet ordo / ut theologi qui
dā cōputant / multas cōtinet legiones : legionē
ex sex milibus sexcentis sexaginta sex unitatibus
cōstare putant : totq; legiones in singulis ordini
bus esse quot unitates legio ipsa complectitur
At ego dionisio magis assentior / dicenti tantā
esse illorū spirituum multitudinē ut faculta
tem humane computationis excedat. Vna dei
essentia iternariū deducitur numerū psonarū /
ternarium hunc numerum ternarius hierarchia
rum & nonarius angelicorū ordinum quasi spiri
taliū sperarū numerus circuit. Prima hierar
chia patri : secūda filio : tertia spiritui attribuit
In prima seraphini patrem in se ipso considerant
cherubini patrem put filium generat : throni
patrem cum filio spiritum pducentem. In secū
da dominationes filium in se ipso : uirtutes / filiū
a patre manātem / potestates filium cum patre
spiritum pducentem. In tertia principatus spiri
tum in se ipso : archangeli spiritum uenientem a
patre atq; filio. Angeli spiritum a filio patreq;
depēdentē. Quamuis autem singuli (sicut dixi
mus) alia & alia ratione precipue deum intuean

tur / singuli tamen trinitatem totam & in ea omnia uident. Habent (ut uult dionisius) aliam in sup. di. ferentiam: q̄ prima hierarchia liquorem suum a sola haurit trinitate: secunda p̄ primam tertia p̄ secundam atq; primam. Item seraphini diuine p̄ uidentie ordinem indei bonitate speculantur tam q̄ sine. Cherubini indei essentia tā q̄ forma throni deniq; in se ipso reliqui ad opam descendunt. Sed dominationes uelut architecti precipiunt / quod reliqui exequantur. Virtutes iam execuntur: mouentq; celos & tam q̄ instrumēta dei miracula faciēda cōcurrunt. Potestates arcent ea quæ ordinem diuinæ gubernationis perturbare posse uidentur. Ceteri iam magis ad humana descendunt. Principatus publica curant: gētes: principes magistratus. Archāgelii circa singulos diuinum dirigunt cultū sacrisq; iterant. Angeli minora disponunt: singuli singulis custodes adsistunt. Quēadmodum uero nouem sūt āgelorum ordines / sic in nouem ordines distribuuntur anime beatorū: quilibet enim ad eum ordinem eumq; spiritum tam q̄ suum (ut plato inquit in meo) sidus ascendit: cui se iuita similem reddidit. Quamuis enim anime nostre dum sunt in corpore quartā sub luna hierarchiā efficiant: possunt tamen p̄pter liberum ratio

nalis nature motum p omnes spiritus benignos
ascēdere & descēdere p malignos: presertim cū
medium rerum omnium teneant / ideoq; omni
um i se quāsdam cōtineāt qualitates / quo fit ut
latissima sit pgressio animarū. Elysię finis est
luna: uite, mortisq; (ut pithagorici uolunt) cō
finium: sub ea quicquid ē morti & inferis deputa
tur: ubi quasi tot gradus penarū sunt secundum
malignorū spirituum turbas / quot premiorum
sunt in celis secundum ordines benignorum. No
uies enim miseros stix iterfusa cohercet / sicuti
beatos campi elysei nouies amplectuntur.

Capitulum quidecimum Generatio filii in
æternitate & declaratio itempore.

ANTE mundi tēporalis initium / ē nū
dus eternus. mundi quidē huius exēplar
mundani uero architecti ratio & intelli
gibile uerbum: glorię quoq; ipsius splēdor &
figura substantie. Verbum huiusmodi semp pe
nes deum est / atq; ē ipse deus: p hoc diuina po
testas ab eterno dicebat ipsa secum tum se ipsam
tum reliqua cuncta ac dicendo imprimebat itri
secus / p hoc aliquando expressa sunt extrinsecus
tam secula q̄ que in seculis omnia. Diuina hec
bracula post mysteria pphetarū celestas illi spi
ritus iohannes euangelista & paulus apostolus

hominibus fudere decelo. Defecit autem adeo
quandoq; genus humanum/neq; sine deo pote
rat unquam indeum resurgere quod adima ceci
derat: resurgere autem quandoq; mentes huma
ne debebant: ne frustra adeo creata fuisset/que
abeo create cōsequendi ipsius gratia fuerāt. Per
dei uerbum formati quondam homines fuerant
puerbum idem reformari debebāt & merito. p
intellectualis enim uerbi lucem depellēda erat
caligo intellectus humani: p rationem dei ratio
nale animal emendandum. Ergo statutis ad iui
na uoluntate temporibus/creauit deus puerbū
rationale quandam hominis animam: quam eo
dem momento tenero fetui uirginalis uteri p
diuinum spiritum cōcipientis cōiunxit. Momē
to quoq; eodem uerbum ipsum naturam: asup
sit humanam: atq; ferme sicut ex anima illa in
mortali & mortali corpore homo factus ē unus
ita ex homine illo ac dei uerbo factus ē christus
deus & homo. Sic infinita bonitas/qua se comu
nicare uult omnibus/tunc modo quodam aptis
simo se ipsam cūctis comunicauit/quādo sibi cō
iunxit hominem i quo tamq; in media re & specie
cūcta comprehenduntur: neq; mutauit: tunc
sedem suam diuinā maiestas/cum sit semp ubiq;
neq; se ad humana quasi p defectum deiecit diui

nasu blimitas sed humana ad se potius eleuauit
neq; infinita diuini solis lux ex adiunctione ho
minis ullo modo infici um q̄ potuit / sed homo
inde semp illustrari ac perfici atq; ut i homine
augeri & inui sic ad corpus p̄tinent ut in anima
num q̄ penetrent ita in christo humana pati pro
prie ad hominem pertinebat i diuinitatem nō pe
netrabat. Christus igitur ut homo patiebat hu
mana: ut deus diuina operabatur.

Capitulum sexdecimum Cōueniens fuit de
um se homini iungere.

CVR olim deus homo factus est / ut ho
mo quandoque quodāmodo deus effi
ceretur. Deus enī quodāmodo fieri pō
test qui naturali i i i i u cupit studetq; esse diui
nus. Nō potest autem i deum surgere / nisi de
us aliquando ita trahat ut surgat quemadmodū
ante traxerat ut appeteret sed rem hanc ab alio
principio repetamus. Summus opifex summi ū
manifestumq; debet opus efficere: tale uero il
lud ē quo malus effici nequit. Tale igitur ma
nifeste deus summus facere debet opus hoc uel
i creatum solummodo ē uel creatum: uel exu
trisq; compositum. Primum quidē illud nō ma
nifestum opus est: sed opifex ipse solus enim de
us est qui ab alio nō dependet. Secundum uero

cū omnino finitū sit / ab infinito deo spatio distat
i mensio. In hoc certe spatio tā ratione iterualli
ipsius q̄ ratione infiniti dei opus adhuc aliud ru
riusq; aliud prestantius semp effici potest. Nul
la igitur creatura simplex potest opus illud lu
minū esse quod querimus sed ita demum opus
huiusmodi reperire cōfidimus / siquid unum : re
periatur ex creatore simul & creatura compo
situm. Ratione quidem creaturā illud dicitur es
se opus ratione autem creatoris i mensum opus
huiusmodi deus facere potest & sit & uult / ē enī
deus potentia / sapientia / bonitasq; inmensa : con
iungi igitur quandoq; creatori debuit creatura
. Que superrationalem animā sunt / solum eter
na sunt : que infra illam temporalia solum. Ipsa
uero partim quidem eterna : partim etiam tem
poralis. Deum imitatur unitate / angelos intel
lectu / spēssem ppriam ratione / bruta sensu / nu
tritione plantas / essētia carentia uita. Est igitur
anima hominis / quodammodo omnia. Quod
in theologia nōstra latius disputauimus preserti
cum sit in corpore ex omnium uiribus compo
sito celiq; instar temperatissimo. Decet autem
deo cōmuni omnium duci uniuersam creaturā
quodammodo iungi : nō quidem sparsim quia
deus summa unitas ē / immo uero summati. Na

tura igitur humane deus uniatur oportet iqua
sunt omnia. Si enim illis que supra eam sunt tam
quam creatura rerum extremis iungeretur / neque ad
media rerum neque ad alia extrema coniunctio eius
modi pertineret. Similiter si illis que infra nos
sunt iungeret semetipsum perfecto infinita unitas
opa sua uniuert summopere & inuicem & ad ipsam
cum ab initio in homine cuncta concluderet: de
inde sibi deum inxerit hominem. Forte ob ea que
supra diximus propheta abachuc inquit. Opus tu
um domine in medio annorum uiuifica illud in me
dio annorum notum facies. Cum iratus fueris mise
ricordie recordaberis. Quia uidelicet in media
rerum specie que ex utrisque seculis tuo scilicet te
poreque componitur opus illud impletur. Ad
dunt aliqui in medio quoque mundi cursu. Vo
lunt enim decem annorum milibus non mundum
sed mundi cursum plus expleri: siquidem mo
tus quietis gratia sit institutus / atque in medio hoc
mundi cursu / deum se hominibus ostendisse: ut
aduentus eius equa ab utrisque seculorum distaret
extremis: ne uel expectatio futuri aduentus ni
mium protraheretur: uel preteriti memoria pro
sus aboleretur. Sed tempora deus uiderit tempo
rum temperator. Si bonitatis proprium est diffun
dere & communicare se ipsam / deus cum sit infini

tum bonum omnes debet communicationis mo-
dos implere: ii uero quatuor esse uidetur. Secū-
dum presentiam / uirtutem unitatem essentie /
unitatem p̄sone primus impletur in omnibus /
ubiq; enim deus adest. Secundus per omnes for-
mas etiam minimas pp̄agatur. Nā omnis for-
ma efficacem adeo aliquam habet uirtutem ma-
teria uero ipsa nō habet. Tertius itra deum fit
solum. Nō potest enim essentia dei essentia al-
terius fieri. Alioqui uel quod infinitum est / fini-
tum fieret / uel quod ē finitum fieret infinitum
Quartus communicationis modus fieri nequit ī
rebus ratione carentibus: quibus enī natura de-
est omnino cognitio amorq; dei unio diuina se-
cundum personam nō cōuenit. Ex āgelo quoq;
ac deo unam fieri personam nō est necessarium
angelis quippe miseris nullum super est reme-
dium cum penitentiā desit: ceteris angelis satis
est ad beatitudinem suam antiqua illa luminis
diuini possessio: quod quidem lumen ī seraphi-
nis / seraphinis quodammodo fit / in cherubinis e-
tīā cherubinis similiterq; in aliis p̄inde atq; solis
lumen dum p̄ uita diuersorū colorum transit ī
colores uarios se trāsformat. Deus autem in ho-
mine / hōminem reddit diuinum merito: sicut
enim in rebus naturalibus ex materia ultima for-

maq; suprema fit cōpositum naturalium prestā
tissimū ut animal rationale: sic ferme in rebus
diuinis ex supremo spiritu atq; ultimo. s. deo &
hominis animo: efficit diuinū assumptum om
nium prestātissimum. Nō satis erat homini ad
hoc ut suscitaretur radius mēti eius diuinus ifu
sus. Nā ppter sensus amēte digreditur. Oppor
tuit igitur i homine quodam scilicet yhesu ita di
uino ipsi soli animum iungi ut & in corpus ipsius
& ad iesu hominum copia radij exuberaret.

Capitulū decimū septimū Qualis cōiunctio
sit dei & hominis.

VONIAM unio dei ad hominē secun
q dum personā diuinā potius q̄ secun
dum diuinā naturam facta est: ideo
cum unitur hominī uerbū nō oportet patrē
similiter spiritumq; uniri: qui licet natura cōue
niant: differunt tamen inter se pprietate perso
ne. Sicut ergo in trinitate tres psonae in eadem na
tura existūt sic in christo psona una in tribus exi
stit naturis: deo animoq; & corpore: atq; ibi
homo comparatur ad deum quē admodum ma
nus ad animā imo lingua ad intellectū. Nō enī
fit deus pprie naturalis hominis forma: sed ho
mo fit pprium cōiūctumq; instrumentum dei ad
opera dei ppria excellentissime pagenda: non

sunt autem due in christo persone: sed una scilicet
persona uerbi coniuncta non persone hominis sed na-
ture / sicut enim rationalis anima in uocelle existit
perque eius esse existit & corpus / ita dei filius &
multo magis esse persone sue existit / atque ad il-
lud naturam extollit humanam: proinde quem
admodum uerbum nostrum mente conceptum in-
sensibile est: extra uero uoce prolatum fit sensibi-
le: ita mentis diuine uerbum ab æuo in deo inuisi-
bile permanet sed per assumptionem hominis factum
est uisibile. Est igitur christus uerbum / quod ab
æuo diuina mens / se omniaque secum intelligen-
do / in se loquitur / iam spiritu diuino prolatum
& corpus humanum quasi uocem assumens di-
uinamque audientibus significans uoluntatem. Tā-
tum uero diuinam cuiusque uoluntatem significauit
quantum quisque capere poterat. Cunctis autem
quantum si in breui hac uita exerceatur beatitu-
dinem largitur eternam. Multa quidem precep-
ta & preclarissima tradidit. Sed paucis omnia
comprehendit quando iussit. Te toto deum
ama / homines ama sicut te ipsum / quod tibi fie-
ri non uis aliis facere noli.

**CAPITVLVM DECIMVM OCTA-
VVM QVAM DECENS DEI HOMI-
NIS QVE CONIUNCTIO.**

NON minus ferme est deformis reforma
re / quæ formare simpliciter ab initio . Si
quidem non minus est bene esse : quæ sim
pliciter esse . Decuit igitur deum omnium effec
torem perficere : que defecerant & quæ admodum
prensibile uerbum cuncta creauerat (quid . n .
aliud creature sunt : quæ cogitationum dei qua
si quedam uoces extra platea ita uerbum quo
dammodo iam sensibile factum sensibilia refor
mare . Quoniam uero deus cuncta facit / poterit
sapienter beniuole / decuit ita restituere illa ut
potentiam / sapientiam / beniuolentiamq; osten
deret . Quid potentius ? quæ extrema in unam perso
nam & infinita ad summa redigere ? Quid sapien
tius ? quæ uniuersi decorem miram primæ & ulti
me rationis copulam fieri ? Quid beniuolentius
quam deum uniuersi dominum obserui derelin
quentis salutem : serui formam assumere ? . Sic
ergo & declarauit & fecit ut nihil esset in mun
do deforme / nihil penitus cõtendendum cum regi
calosque terrena cõsuxit atq; ea quodammodo ce
lestibus adequauit . Preterea quoniam homo a
deo ceciderat potentissimo / sapientissimo : beni
gnissimo : scilicet in imbecillitatem ignorantiam
malignitatemq; corruerat : proptereaq; expio pro
fanus euadens ineptus iam penitus erat addiuinã

uirtutem imitandam / ad lucem cognoscendam
ad bonitatem denique dirigendam: ut ergo homo
ex hac ruina rursus ascenderet ad iubilantia: congru-
entissimum fuit sublimen deum ex alto huic ma-
ndari porrigere: hac uidelicet ratione ut se ipsum
huic uisibilem amabilem / imitabilemque efficeret.
Nullus ad hoc aptior modus: quam quod deus fieret
homo / ut homo qui corporalis iam factus cor-
poralibus inhiabat: deum iam quodammodo &
corporalem: & humanum clarius cognosceret
& amaret ardentius: faciliusque & diligentius
imitaretur: fieretque beatus. Postremo homo
curari perfecte non poterat nisi recuperaret mentis
inocentiam: dei amicitiam: suam excellentiam que soli
subiecta deo fuerat ab initio secundum naturam, neque
excellentiā adipisci poterat: nisi curator esset de-
us cui soli homo secundum naturam subest: ne-
que dei amicitiam nisi per congruum quendam concilia-
torem qui manum ad utrumque posset extende-
re & utrisque extremis esset cognatus quodam o-
do & amicus nullus est talis omnino nisi sit de-
us simul & homo: neque innocentiam nisi culpa
dimissa: quam dimitti sine satisfactione iustitia
non permittit. Satisfacere per uniuerso hominum
genere solus poterat deus: pati tamen neque de-
cebat nisi hominem qui peccauerat: neque deus

ipse poterat. Cōsentaneū itaq; fuit humanum
genus perdecum factum iam hominē emendari.
Proinde neq; excellentia comparari poterat
nisi pcuratorem excellentissimum neq; amici
tia recōciliari/nisi pamicissimū cōciliatorē neq;
recupari innocētia nisi pstatiffactorem sufficien
tissimum. Excellētissimus autē curator solus
deus est/amicissimus conciliator ē homo; suffi
cientissimus satisfactor ille pprie uidetur esse
qui pariter est deus & homo. Valde igitur huma
næ curatiōi cōgruum fuit: quod iohannes ait
diuinum uerbum humanā induere carnē ut ge
nus humanum quēadmodum p eternum uerbū
creatum fuerat deserēdo autem inspiratum uer
bum iculpam ceciderat/sic pūisibile uerbum a
culpa redimeretur.

Capitulum decimū nonum Aduētus chri
sti dat beatitudinem si de: spe: caritate.

NEMO beatitudinē quæ indiūina confi
stit cōtemplatione consequi potest/nisi
si deum ardentē amet; ardentē amare
deum nequimus nisi speremus eum quandoq; as
sequi posse/sperare nō ualemus: nisi prius creda
mus tum deum esse: tum nos deo posse quan
doq; frui. Deus igitur pater hominū & curator
aliquando miris modis indutus humanitatem se

nostris sensibus obtulit ut ipsos sensus quibus plurimum utimur & confidimus corpus eius miraculaque cernentes esse deum certiores essemus. Hinc fides exorta est scientie fundamentum. Qui vero crediderit eum curam humani generis gratia in mole corporis descendisse omnia iam uel maxima se a deo sperabit impetraturum. Quis tanta beneficia partim uidet: partim sperat nisi penitus uecors ingratusque sit non amare non potest. Rursus cum deum intelligas animo coniunctum fuisse quadam unione persone sperare debes animum posse aliquando deo coniungi quadam operationis unione in qua summa beatitudo consistit. Desiderare quoque debes deo preceteris inherere: qui soli hominis animo corporique se prorsus infudit: proinde quia deus homini absque medio se coniunxit meminisse oportet nostram felicitatem in eo uersari: ut deo absque medio hereamus & quia inter equales amicitia est dum consideras deum quodammodo se homini adequasse neque amicitiam dei erga te negare: neque tuam erga deum deserere debes. Desinant igitur iam desinant homines suae diuinitati diffidere obquam diffidentiam mortalibus se ipsos immergunt. Reuerentur se ipsos tamquam diuinos sperentque se posse ad deum ascendere: quandoquidem a deo dignata

est quodammodo maiestas diuina descendere
Anient toto pectore deum quem transforme
tur: qui obingentem amorem se mirabiliter in
hominem transformauit.

Capitulum uigesimalum Aduentus christi
ad peccati grauitatem leuandam utilis fuit.

IT A corporis anima est anime uita de
u us. Nature ordo exigit: ut corpus anime
anima deo pareat. Iustitie ordo requirit
ut si deo dissentit animus talionis pena dissen
tiat corpus ab anima: atq; sensus a ratione. Rebel
lauit ad deo primi parētis animus: rebellauit cor
pus ac sensus ab eo / rebellio prima peccatum fu
it / secunda pena quadam peccati fuit atq; pecca
tum / quoniam rationi derogauit & deo. Com
plexio affectioq; rebellis a primo quasi sapor qui
dam pfluxit in omnes qui inde quasi riuuli a fon
te manarunt. Hoc orriginale uitium ē ceteroꝝ
malorū animarū corporisq; origo: hoc uolumina
illa hebreorū testificatur: quorū diuinitatē testi
ficatur summa illorū præceteris antiquitas / cōsen
sio pene omnium ppagatio pniuersum / dura
tio indefessa / cōcordia maiestas sobrietas & mira
cula hic illa magorū a zora stre descendentiū o
pinio omnia. s. corporis mala a malis anime pro
ficiſci / animaq; curata cetera mala nitari. Hic

plato intimeo quidē inuit; icatmide uero decla
rat. Verum ut ad ppositum reuertamur rebel
lio eiusmodi: quonā infiniti dei derogauit ma
festati: mortales ad infinitam beatitudinem ieptis
simos reddidit/ neq; dirigi nisi p infinitum deum
poterant. Dirigēdi tamē aliquando erant ne fru
stra adeo fuissent ab initio ad beatitudinem ordi
dinati. Per uoluptatem cōmissum est pecca
tum/ p cōtrarium uoluptatis dolorem est pur
gandum/ peccauit semel omnis quodammodo
humana natura i homine illo qui uicem gerebat
omnium/ pati similiter semel quodammodo de
bet omnis in aliquo / qui uicem quoq; omnium
gerat qui longe magis cum deo cōsentiat: q̄ il
le dissenferit. Omnium uero uicem post adam
solus ille gerere potuit qui deo penitus iūctus
esset omnium conditori: fuit igitur deus simul
& homo / deus ut omnes complecteretur infi
nitamq; posset culpam diluere / homo ut pati
p culpa posset: atq; ut pateretur homo: quem
admodum peccauerat homo. Sic & illius homi
nis pena meritumq; uim aliquam habuit infinitā
in quantum re uera deo iunctus fuerat infinito
Infinito autē quodammodo supplicio meritoq;
opus fuerat ad infinitā culpam penitus diluendā.
Capitulum uigesimū primum Christus p

fectam instructionis genus impleuit.
d. IVINA puidencia nullum erga filios
suos institutionis genus pretermictere uo
luit/est autem institutio duplex pdoc
trinam uidelicet & exemplum. Doctrina pfect
ta est de qua iure dubitari nō debet: qualis ifo lo
deo esse cōceditur. Misit igitur pater deus ad
homines preceptorem aliquē: qui deus esset ne
dedoctrina eius dubitare deceret/adde & qui
esset homo ut ipse homnia humana officia ue
re exequi posset omnesq; p honesto deoq; pfer
re labores: quo exemplo homines pfecte instru
eret ad uirtutē. Opa enim multo magis quam
uerba mouēt idisciplinaprefertim morali: cuius
finis pprius uerlatur in actione. Esse istum deū
declarauerunt miracula ut fidem apud dociles
doctrina eius haberet: esse uero hominem pas
siones humane declarauerunt. Nullus igitur
nobis nisi ptnaces nimium esse uelimus excusa
sioni locus uidetur esse relictus/si doctrinam ei
us quasi minus uerā insolenter respuere nitimur
diuinitas miraculaq; reclamant, si tanquā nobis
supra modum duram humanitas laboresq; ma
gistri & duçis illius ostendunt hominibus possi
bilia esse quæ pertulit homō. Deniq; quia delic
tō & summa in eo cōsistit: q; corporalibus nimitū

inheremus a spiritalibus et discedimus christus
uite magister p doctrinam uitae suam quasi gla
dium & ignem imisit in mundum: hoc est uirtu
tem purgatoriam animiq; purgati ut omnes cor
poralium uitios & fomites resecaret adiuuum at
q; cōsumeret: ipse quoq; sigula ultro libēterq;
tulit / quae ceteri fugiunt tanquam mala: pere
grinationem / in ediam / sitim / nuditatē / infamiā
cōtumelias / uerbera / breuitatem uite: ignomi
niosam mortem & acerrimam: fugit autem sin
gula quae tanquam bona ceteri psecuntur: ut hac
ratione nobis ostenderet neq; mala re uera esse
que mala uocamus neq; bona quae uocamus bo
na nihilq; irebus corporalibus esse quod ullius
pretii cēsendum sit. Sed quicquid preter deum
est tenuis umbræ somnium extimandum. Cum
autem omnibus quae a mortalibus optantur tan
quam bona: careret / solis certe miraculis solus
ipse in orbe terrarū in hanc usq; diem meruit / &
meruit subito ut deus summus existimaretur.
Prophetas hebrei sanctos homines uocant / gē
tiles uiros excellentes cum deos nominant / di
uinōs iā factos & dei ministros intelligunt. Mau
methenses regem suum maumethem filium ab
dalle filii abdalmutalibis arabie regis / purū qui
dem hominem: sed dei numptium esse credūt

talem quoq; ipse se uocat in alcorano. Addit se
inui armos / christum in uirtute miraculorū mis-
sum adeo fuisse / deumq; hominibus yhesum &
mariam miraculum effecisse. Merito solus chri-
stus stupendis operibus meruit: quod neq; mul-
ti principes hoc tum minis tum beneficiis cōte-
dentes. Neq; zoroaster: pythagoras / empedo-
cles: appolloneus theaneus alioq; multi philo-
sophi. Sapientia mirabili & longa uita cōsequi
potuerūt / quis pithagoram iamblicus calcide-
us lōga disputatione. Appollonium uero phi-
lostratus eloquentia porphirius argutiis mul-
ti principes fauore pūribus celebrauerint.

Capitulum uigesimum secundum Christus
errores expulit ueritatem aperuit.

ANTE christi aduētum: pū uersum pe-
ne orbem plures colebantur dii / immo
demonēs sacerdotēsq; & illi quidē mali
quod enomaus philosophus cōfiteatur. Quis nō
uideat illos fuisse malos / qui nihil de animorum
purgatione curabant / de terrenis cōsulebant so-
lum ac terrena sēp a cultoribus exigebant. Sa-
cristia iubebant obscenissima & crudelissima fi-
eri respōsisq; suis discordias q̄ plurimas semina-
bant. Colebantur passim deorū. i. beatorū loco
tiranni uiuentes: colebantur animā partim icō

trientium / partim hominum iniquorum. His in
nissimis motibus olim genus hominum preme
batur. Non hercules armatus: ea sed christus in
ermis tunc extinxit cum malignorum demonum
uim retulit. Scribit plutharcus barbarorum opi
nionem esse aereos demones perturbationes mor
temque pati posse. Testimonia quoque multorum
adducit: quod certis signis copertum fuerit ty
berio Imperante paucis magnum demonem mul
tosque alios demones manifeste eiulasse dein
de etiam obiisse: pculus etiam platonius esse
si posse probat. Nos autem scimus christum eo
ipso tempore adisse limbum: atque resurrexisse
Plutarchus preterea scribit oracula temporibus
suis unum uel duobus exceptis toto iam orbe ex
tincta. Audi qua uoce de hoc porphirius cogue
ratur. Postea inquit quam yhesus colitur nihil
utilitatis a diis consequi possumus. Si dii sunt / o /
porphirii quare uiribus suis yhesu uirtutem non
deprimunt. Sed audiamus magnum illum ter
tullianum apud romanos iudices sic orantem. Aga
tur hic iudices aliquis sub tribunalibus uentris
quem demone agi constat. Iustus a quo libet chri
stiano loqui spiritus ille tam se demonem consti
tebitur de uero quam alibi deum de falso. Equum pro
ducatur aliquis exiis qui de deo pati existimantem

nisi omnes eiusmodi spiritus se demones confessi
fuerint / christiano mentiri non audetes / ibidem il-
lius christiani peccissimi sanguinem fundite. Quid
isto ope manifestius? Quid hac probatione fide-
lius? Simplicitas ueritatis in medio est. Virtus
illi sua adhsit nihil suspicari licebit / magia aut
aliqua eiusmodi fallacia fieri. Atquin omnis hec
nostra illo dominatio & potestas denominatio
ne christiualet. Ita de cōtactu deq; afflatu nostro
etiam de corporibus nostro imperio excedunt
iuiti & dolentes & uobis presentibus erubescen-
tes. Credite illis cum uerum de se loquuntur: qui
mentientibus creditis. Nemo ad suum dedecus
mētitur: quin potius ad honorem: christianis
ad probationem ueritatem cogentibus se deos palā
esse negant: neq; alium deum respōdent preter
unum cui nos mācipamur: hucusq; tertullianus
Lactantius scribit: suis temporibus hoc publi-
ce quotidie compertum fuisse. Cum gentiles su-
is demonibus imolarent / si ahsitabat aliquis cru-
ce signatam frōtē gerens: neq; respōsa poterat
cōsultus reddere uates: neq; poterant demones
iuisceribus bestiarū futura depingere: atq; hanc
fuisse causam inquit precipuam malis regibus
christianōs psequēdi. Nō enim aduertebant si-
gnō crucis tam q̄ potētiore demonas tanq̄ de

biliores inde fugari. Merito socrates: plato & uarro: quamuis latēter ppter turbam. superstitiones gētilium diriserunt: yhesus de niq; illas pdidit ne homines pderētur. Greci atq; romani paulo ante christi lumen ceperant: aristippi epicuriq; cōtagiosa impietate magis idies magisq; corrumpi. Innumerabiles christi exemplo martires ubiq; gētium partim illiterati/partim licētissimi cum presentē uitam dei unius futureq; uite gratia p̄sus cōtemnerent. Cōtra aristippicū epicureum ꝑ uenenum medicinam hominibus saluberrimam porrexerunt. Preterea iniquissime apud multas gētes leges extabāt. Perse matres suas nephādis nuptiis cognoscebant: humanis scytc carnibus uescebantur. Cartaginēses aliq; ꝑ multi homines immo & filios iugulatos demonibus sacrificabant. Massagetæ ac derbices ꝑ p̄nquos & affines suos/cum cōlenuissēt imolabant carnesq; eorū epulabantur. Bactri canibus ad hoc ipsum nutritis senes obiciebant. Scytae eos: qui a defunctis amati fuerant uiuos ifodiebant. Tibarenī uiuos seniores suos precipitare/hircanti caspiq; rapaci auium generi canibusq; ꝑcere soliti illi uiuos isti mortuos. Hæc & multa generis eiusdē prius religiosissime faciebāt. Sola deinde christi discipulorūq; illius predicatione

undiq; truculētissima hęc pestis expulsa: factū
est etiam ut pauciores uel corripiantur ademoni-
bus: uel a se ipsis interimantur. Iudei ante christi
aduentum (ut plurimum) legis moisaice pphe-
ta; q; suor; solam su p fici em attingebant. Cri-
stus autem eiusq; discipuli, pfectissime docue-
runt / p fundos diuine mentis sēsus / liceis: imo
diuinis oculis penetrare: quod etiā iudeus philo-
testatur: ubi de cōtemplatione disputans cōmē-
dat acumen & iactimonia christianor;. Priscagē-
tilium theologia i qua zoroaster: mercurius: or-
pheus aglaophemus pythagoras cōsenferunt /
tota in platonis nostri uoluminibus continetur
Misteria huiusmodi plato i epistolis uaticinat
tandem post multa secula hominibus manife-
sta fieri posse. Quod quidem ita cōtigit: nam
pbilonis numeniiq; temporibus primum cepit
mens prisco; theologor; in platonis cartis in-
telligi: uidelicet statim post apostolor; aposto-
licor; q; discipulor; cōtiones & cripta. Diuino
enim christianor; lumine usi sunt platonici addi-
uinum platonem iterpetrandum. Hinc ē q; ma-
gnus basiliius & augustinus pbant platonicos io-
hannis euangeliste misteria sibi usurpauisse. Ego
certe repperi precipua numenii / pbilonis: ploti-
ni iamblici pculi misteria ab iohanne paulo: ye

rotheo/dionisio ariopagita accepta fuisse. Quic
quid enim demente diuina angelisq; & ceteris
adtheologiam spectantibus magnificum dixere
manifeste ab illis usurpauerunt.

Capitulum uigesimum tertium Christus est idea
& exemplar uirtutum.

VID aliud christus fuit nisi liber qui
q dam moralis/imo diuine philosophie
uiuens/de celo missus & diuina ipsa idea
uirtutum/humanis oculis manifesta. Huc igitur
omnes huc inquit flectamus oculos atque mentem
hic ueram sapientiam nos docebit: qui rudes omnes
homunculos subito reddidit sapientes. Hic rectam
iustitiam: qui nihil possedit proprium atque quod
suum est deo & hominibus tribuit: deo quidem pa
ternam & plusquam paternam uenerationem/homi
nibus uero fraternam beniuolentiam atque curam
hic magnanimitatem fortitudinemque prestatis
simam: qui nihil in terris concupiuit tanquam ma
gnum: nihil timuit tanquam durum /hic tem
perantiam singularem in quo uix primi animi mo
tus & illi quidem remissi & decetes apparuerunt
Hic mansuetudinem incredibilem qua superbiam
societatis humane pestem penitus expellamus
Quis enim mansuetior illo qui cum summus om
nium esset se infimis adequauit. Hic ardentissimam

omnes homines caritatem: qui non sibi tantum
uerum etiam toti hominum generi iuxit qui &
mortuus est libenter ut ceteros a morte redime-
ret. Hic & cōtemplandi & agendi regulam p̄fec-
tissimam / qui sepe curandis hominum erroribus
atq; morbis sepissime rebus diuinis cōtemplan-
dis incubuit / huius uite testes nobis sunt scripto-
res quidem ab initio plures / omniumq; grauissi-
mi. Imitatores uero q̄ plurimi & mundus deni-
q; uniuersus. Ostendit se christus / publice ho-
minibus breue tempus. Non enim quo ad illum
decebat ultra & illud nobis sufficiebat tot uero
patrauit miracula ut iohannes dicat si scribere n̄
tur singulati ne mundum quidem ipsum libris
capere posse. Vitam eius ut pote celeberrimā
cunctisq; mirabilem pluresq; quatuordecim scrip-
sisse traduntur. Soli tamen illi in usus aut ali-
quando fuerunt: qui non humana / sed diuina scrip-
sere manu. Quales sūt / matheus / marcus / lucas
iohannes matheus hebraice scripsit cuius testum
hebraicum hieronymus inquit temporibus suis
in biblioteca pamphili extare: sibi etiam factā
fuisse transcribendi illius facultatē anazareis qui
in bethsabe & p̄siriā hoc uolumine utebantur. Pā-
thenus etiam stoicus christi martir / cum usq; ad
indiam interiorem christi uerba predicando pe-

netrauisset / inuenit ibi : tum bartolomei aposto-
li semina / tum etiam mathei hebraicum euange-
lium secumq; attulit : hæc eusebius. Resiqui tres
qui dicuntur euangelistæ grece scripserunt. Le-
gebatur quoq; apud antiquos christianos quin-
ti euangeliste euangelium : quod secundum he-
breos appellabatur : probatum satis ab ignatio
ac origene & ab hieronimo ex hebraica lingua in
greecam latinamq; cõuersum : hæc ab hieronimo
Atq; in hoc uel maxime christiana elucet ueri-
tas / q; christianoq; ceteris ab ipso exordio haud te-
mere quoslibet scriptores admittit sed sanctos
simplices : sobrios & q̄ electissimos. Qui uero
exprimis illis impetio sunt partim christum ip-
sum : partim eius discipulos audiuerunt : qui &
si diuersis linguis temporibus locis scripserunt &
alter alterius scripta nõ uiderunt : nisi forte io-
hannes eadem tamen ubiq; duce ueritate cõfir-
mauerunt. Apparet interdum in illis quasi dissi-
militudo quedam in rebus minimis dissimilitudo num-
q; re ueracõtrarietas. Vnde simpliciter uidetur
alter seorsum ab altero historiã cõscripsisse : nul-
lus tamen horum seorsum aueritate. Miracula ue-
rò tam multa : tam magna tam publica tot an-
nos in iudea & ierusalem ubi facta dicuntur pre-
dicauerunt / ut cõstet illos uerissima predicauisse

Quonam pacto falsa asseuerando obtinere inre
tam ardua iter homines eruditissimos potuissent
Vnde nam admirationi essent: si pugnancia iter
se dixisset: nisi duces ille re uera iuicē cōuenisset
christianum regnum fuisset subito dissipatum
Euāgelistæ & apostoli de christi uita doctrinaq;
comunitè multa dixerunt & quisq; pprium ali
quid in medium attulit. Siue enim quilibet uni
uersa dixisset / superfluus uideretur numerus cæ
terorū: siue singuli quedam solum atq; noua / cō
tinuatio & autoritas historie tolleret. Certe id
quod mirum est talia sunt: mathei: marci: luce
iohannis / petri / pauli / iacobi / iude scripta ut inre
bus principalibus plures testes adsint. Ac si te
stes omnes audiamus nihil supflue & importu
ne repetitum uideamur audisse.

Capitulum uigesimum quartum Auctori
tas sibillarum.

u ARRO philosophus in libris diuinæ
reꝝ / decem sibillarū nomina / tempora pa
trias diligenter cōmemorat: atq; ad id
scriptores multos testes adducit. Affirmat pre
terea libros sibyllinos fuisse apud romanos in sa
crario cōditos ubi a quindecim uiris & quibusdā
sacerdotibus ad hoc destinatis custodiebantur
Addit liuius romanos sex libros illos cum ee re

gnante tarquinò aquadam anicula cōcrematos
restituisse exalliaꝝ sibillaꝝ uersibus: quos missis
porbem legatis diligētissime collegerunt. Tres
igitur libros apud eos erant cumee/ reliqui alia
rum. Hi uero libri nullo titulo seu nomine cu
ius harū essent discernebātur/ preter q̄ erithee
quæ carmini nomen suum inseruit/ carmina hæc
romani derebus maximis cōsulebant: neq; cui
libet licebat aspicere. Maroni tamē augusti. La
ctantio cōstantini familiaritate legere pmissū
existimo aliisq; nōnullis magnis doctisq; uiris
imperatore interdum & custodibus cōcedenti
bus. Lactantius ergo cōstantini familiaris testi
monia sibillaꝝ quæ de christo adducit ex earum
libris qui tunc extabant: roma nō dum aquo q̄
expoliata accipere potuit: scripsit autem illa ad
cōstātinū. Nō igitur illi mētiri licebat uel doc
to iperatore uel ceteris eruditis: quibus tūc tā
italia q̄ grecia abundabat/ ac nō nulli adhuc chri
stianos scriptores uel inimicis grauius calūnia
bātur. Nō ne uirgilius in eisdē sibillaꝝ libris legit
quæ pphete & euāgeliste de christo locuntur &
quod maximū ē cōgnouit cumee sibille pmissa
extestu ut opinor sibille ipsius illis cōuenire tē
poribus in quibus natus est yhesus: quamuis ille
ut polioni adularetur ad eius filium nup natum

nomine saloniū oracula sibille torqueret: quo
rum nihil saloniū qui puer obiit/ neq; egit quic
quam cōgrue potuit: cōgruit autem quicquid
ibi legit ybelu qui temporibus illis est certus
Sed quid illic uirgilius reperit (TALI uideli
cet quodam tēpore) quale illud fuit (FORE
ut ipsa ultima expectationis etate magnus qui
dam ordo nasceretur ab integro seculoꝝ euo de
pendens). i. aeternus filius ab aetherno patre de
pendens aliquando etiam nasceretur in tempore
Quando scilicet (VIRGO floreret/ aurea redi
ret etas (i. ex uirgine filius pulularet & etas ueræ
beate ꝑ doctrine uigeret (AC noua ꝑgenies ce
lo demicteretur ab alto) Hec uerba exponū t ā
tecedentia. Cognoscimus enim sibillam exur
gine puerum illum nasciturum preumptiasse
quoniam adiunxit eam esse ꝑgeniem nouam. i/
novo modo nascētem: neq; ex terra sed ex celo
i/ deo in quo erat ab aeterno ꝑficiētem carmina ip
sa uirgiliū huiusmodi sunt (ULTIMA cum ei
uenit iam carminis etas. Magnus ab integro se
culoꝝ nascitur ordo. Iam redit & uirgo redeū
t saturnia regna: Iam noua ꝑgenies celo demic
tur alto) Arbitror equidē uirgiliū huiusmo
di carmina ex alibus sibille uerbis qualia paulo ā
te narraui cōtexuisse: subiungit uirgilius que a

puḁ sibiſſam legiſſe op̄inor ſilicet (EO naſcen
te ferream etatem iaream reſituram / atq; eo
tempore decus eui futurum) Totum hoc ad
purgationem animoꝝ doct̄inamq; chriſti perti
nere uideť (ET VESTIGIA priſce fraudis ir
rita fore) Legerat puto apud ſybillā. TVNC
originalem culpam quam ab initio diaboca frau
de cōcepimus deleri debere. ipſe tamē cum mi
ſteria huiuſmodi nequaquam intelligeret uer
ba ſybillę ita carmine cōponebat / ut alium quē
dam ſenſum preferre uiderentur : ſubiungit ma
ro : QVOD huiuſmodi p̄genies deum uitam
accipiet : diuſq; uidebit p̄mixtos hercas & ipſe
uidebitur illis / pacatumq; reget patriis uirtuti
bus orbem. Videtur ibi legiſſe PROLEM il
lam fore deum deo natum / dei patris uirtute
uniuerſum mundum gubernaturum & iudicatu
rum nihilq; diuinoꝝ ſibi fore ſecretum / ipſumq;
angelos omnes miniſtroſ habiturum. Addit pō
eta EODEM tempore caſurum ſerpentem &
fallacem ueneni herbā : Et poſt multa adicit :
PAVCA tamen ſuberunt priſce ueſtigia frau
dis. Quo ſeſu hec uirgiliuſ ſcripſerit neſcio : ſatis
eſt nobis q̄ habuit a ſybillā quam nequa q̄ itelli
gebat opa p̄liſ illius. SERPENTEM .i. ma
lum demonem ruiturum. DOMANDAM

q̄ fore erbam uenenoſamatq̄ fallacem : i. demonum uī que ante chriſtum homines falſa religio ne quali uera fallebat & ab initio illos ſerpentis habitu & plante cuiſdā occaſione deceperat. Tētat demon aduc animas poſt chriſtum / licet nō ita conſequatur ut ante & ob hoc dictum fuit : SVPER fore pauca fraudis ueſtigia Porphirus etiam cōfiteſtur mortales a malignis demonibus in ſcelera falſasq̄ religiones induci conſueuiſſe idq̄ diligenter in libro de aſtinentia diſputat. Preterea progeniem illam uirgilius ſic alloquitur AGGREDERE o magnos aderit iam tempus honores Cara deum ſoboles magnum iouis incrementum . Credo poetam habuiſſe acum ea hominē illum expectatiſſimū (SOBOLEM dei fore nō uiri) & id quo nihil maius exprimi poteſt (MAGNUM dei incrementum fore .i. ppaginem dei æthernam ppagationemq̄ ipſius uſq̄ ad temporalia atq̄ ſeſum / pquam dei regnum id ē beatorum numerus creſceret : tantam fuiſſe ſcio imarone prudentiam & modēſtiam ut exiſtimare nequeam eum tam ualta hypbole erga infantem filium priuati ciuis polſionis uſurum fuiſſe / niſi talia quædam ſupra modū ingentiſſima aſtillinis carminibus hauiſſet. Sybilla etiam de ſimpliſci homine qui nō eſſet deus

tam miranda nequaquam p̄sumptisset / sed au
di quam superbam uirgilius adiungat hypbolē
ASPICE conuexo nutantem pondere mundū
Terrasq; tractusq; mariscelumq; p̄fundum. Al
pice uenturo letentur ut omnia seclō Forte sy
billa scripserat (SOBOLEM illam dei abele
mentis celisq; honorandam) honorauit autem
yhesum celum eclipsi / aer ignisq; crinite fulgo
re: aqua cum dictis eius paruī pedesq; substinu
it: terra motu cum subtyberio imperante cruci
affixus fuit. Postremo exclamat poeta: quam
uis quid petat ignoret (OMIHI tum longe
maneat pars ultima uite) Forte sybilla quod &
p̄phete optauerūt / diem christi uidere optabat
ac tum primum uita decedere / quod cum simeō
optasset diu / fulissetq; in senio cōsecutus excla
mauit. Nunc dimittis seruum tuum domine se
cundum uerbum tuum in pace: Quia uiderunt
oculi mei salutare tuum & que secuntur.

Capitulum uigesimum quitum Testimonia
sybillarū de christo:

LIBROS sibyllinos sicut in superioribus
diximus senatus romanus habebat. In il
lis lactantius imperatoris cōstantini fa
miliaris quedam legit manifeste ad christum dei
fillum pertinentia. Primum quidē illud erit hee

ubi deum predicat nutritorem omnium
creatoremq; : qui dulcem spiritum omnibus tri-
buit ac principem omnium deorū fecit. Hur-
susq; ait: ipsum dedit deus fidelibus hominibus
honorandum. Et alia sybilla precepit hunc op-
portere cognosci dicens. Ipsum tuum cognos-
ce deum qui dei filius ē. Hec est quod legitur
apud dauidem. Dixit dominus domino meo
sede adextris meis. Item: exutero ante luciferū
genui te. Item dixit dominus ad me filius meus
es tu/ego hodie genui te & apud salomonem
Deus cōdidit me inuiarum suarū initio in opera
sua ante secula: fundauit me in principio ante q̄
terram faceret & paulo post cum pararet celos
aderam illi/ & reliqua. Collegit pretereā factan-
tius de christi operibus & morte ex libylinis li-
bris talia. Mortuorū resurrectio erit: claudorū
cursus uelox/ surdus audiet: ceci uidebunt: lo-
quentur nō loquentes. Quod etiam ita cecinit
isaías: cōfortamini manus resolute: genua debi-
liacōsolamini: qui estis pusilli animi nolite time-
re nolite metuere: dominus noster iudicium re-
tribuet ipse ueniet & saluos faciet nos: tunc ape-
rientur oculi cecorum & aures surdorū audient
tunc saliet claudus sicut ceruus: & plana erit lin-
gua mutorū quia rupta ē in deserto aqua & riuus

in terra sitiēti: quod baptismi tempus significat
Verum sequamur quod collegit lactantius ex
sibyllis: Panibus simul quique & piscibus duobus
hominum quinque milia inherere satiabit & reli
quias tollens duodecim cophinos implebit in
spem multorum. Vētos compescet uerbo. Ster
net insanum mare pedibus pacis: fideque calcans
fructus perambulabit. morbos hominum resol
uet. Viuificabit mortuos/arcebit dolores amul
tis: omnia uerbo agens/omnem infirmitatem
curans/Miserabilis ignominiosus informis ut spē
miserabilibus prebeat in manus infidelium iniquas
ueniet & dabunt deo alapas manibus incestis & in
puro ore expuent uenenata sputa. Dabit uero
ad uerbera simpliciter sanctum dorsum & colaphos
accipiens tacebit: ne quis agnoscat quod uerbum
uel unde uenit ut mortuis loquatur & corona
spinea coronabitur. Ad cibum autem fel & ad si
tium acetum dederunt. In hospitalitatis hanc mo
strabunt mensam: ipsa enim inspiens gens tuum
deum non intellexisti ludentem mortalem me
tibus/sed spinis coronasti & horridum fel miscu
isti/ Templi uero uelum scindetur & medio die
nox erit/tenebrosa nimis tribus oris & mortis fa
tum finiet. Tribus diebus somno suscepto & tunc
a mortuis regressus/ad lucem ueniet primus resu

rectionis principio uocatis ostenso. Quando
hæc pfecta erunt: que dixi in ipso omnis lex
soluetur. Item alibi dicitur a sibylla iudeorum
beatum futurum genus celestium uidelicet pro
pter excellentiam christi cuius gratia multi iu
dei ipsi adherentes diuini ante alios euaserunt
Adiunxit erythea: Dicent sibillam insanam &
mendacem: Cum autem facta fuerit uniuersa
tum mei meminerint: neq; me iam quisq; men
dacem dicet/dei magni pphetã. Adducit Au
relius Augustinus multa erythe a sibille carmi
na in latinam linguam translata que uidit greca
apud flaccianum pcosulem uirum doctrina cla
rissimum: In quor; capitibus talis erat ordo lic
terar; ut hec illis uerba legeret ihesus christus
dei filius saluator: in illis carminibus resurrectio
corporum describitur/mutatio seculor; dei ad
uentus adiudicandum premia & supplicia homi
num sempiterna. Talia quedam leguntur etiã
apud mercurium trimelgistrum: Plato quoq;
interrogatus quatenus in preceptis eius quiesce
dum esset traditur respondisse quatenus inter
ris appareat sacratior aliquis qui fote omnibus
ueritatis aperiat: quem deniq; sequant omnes.
Capitulum uigesimalimum sextum De auctori
te prophetar;. Nobilitate ueteris testamenti

excellētia noui.

DIONISIUS ariopagita ad sapientē po-
lycarpum scribit plas babillonio se gipti-
os inānalibus suis adnotauisse tanq̄ mira-
cula & quasi diuina in sacris suis coluisse ac cole-
re p̄dignia illaq; hebrei de statu regressioneq; ce-
lestium a deo facta p̄ suos narrarunt. Plato solis
retrogressionem & illuionem aque ignisue ua-
stationem nō tacuit. Ab iosepho Aristobulo
Tertulliano Eusebio testes adhuc gentilium
multi citantur: Berolus sicut caldeus Mane-
tuse giptius Hieronimus phenicis tiri rex. Mē-
desius ptolemaeus Menander ephesius Deme-
trius phalerius/Rex iuba Thallus appion Ni-
cholaus molus: Damascenus/Hesiodus: Ecate-
us. Elanicus. Acuilus. Ephorus/Theophilus
Manesses: Aristophanes/Hermogenes. Eue-
merus Comon/Sophirus. Abidenus. Esticus
Sibilla/Eupolemō. Alexāder/Artapanus/Me-
lō/Theodorus: Philō/gentilis Aristeus: Eze-
chielus: Timochares: Polyhistor. Numenius
Chorilus: Sachoniato: Africanus. Alpheus
Megastenes. Hi singuli ferme singula: cuncti
certe cuncta quæ p̄tinent ad antiquitatem cete-
ris priorem mirabilia gesta doctrinam summā
hebreorū & miracula biblie cōfirmarunt. Exqui

bus apparet quod Clemens Alexandrinus & at-
ticus platonius & Eusebius & Aristobolus pro-
bant gentiles uidelicet si qua habuerunt egregia
dogmata & misteria a iudeis usurpauisse sed que
apud illos historia simplici continentur ab isopo-
eticas fabulas fuisse translata quod phetontis ru-
ina deucalionq; declarat: ceteraq; q̄ plurima
Plato usq; adeo iudeis inimitatus ē ut Nume-
nius pithagoricus dixerit Platonem nihil aliud
fuisse/ q̄ Moysen actica lingua loquentem: ad-
dit in libro de bono Pithagoram quoq; iudaica
dogmata sectatum fuisse. Plato iepinomide
scientiaꝝ causam inquit fuisse barbarum quem dā
qui primus hec inuenit: post addit ab egiptiis si-
riisq; cuncta manasse. Iudea uero ex quadam sui
parte quam galileam Plinius uocat: semper in sy-
ria a scriptoribus habita ē & ex parte quadā phe-
nicia etiam apud priscos appellatur/ ut Eusebius
pbat: Proculus quoq; platonius theologiam
syrianam pheniciamq; ante alias ueneratur. Pli-
nius ait phenices litterarū & astrologie inuen-
tores fuisse/ qui etiam caldeos laudant/ iudeos qui
& caldei nominati sunt/ ut pbat Lactantius: ui-
dentur extollere/ Ob hanc ut arbitror rationē
Orpheus inquit deum solū caldeo cuidam notū
fuisse Enoch/ uel Abram: uel Moysen significās

Volunt platonici Soroastrem aborpheo sign
ificari. Hic autem ut uult dydimus in geneſis
comētarius / filius fuit Chan / ſiue filii & ab hebre
is appellatus chanaham qui ut Eusebius pbat
tempore abrae adhuc uuebat. Meminiſſe debe
mus iudeoꝝ dotes laude ſpꝛ transire ad egyptios
facile potuiſſe uicini eni ſepꝛqꝛ pmiſti erant. Ale
xander Eupolemōqꝛ ſcribunt Abraam ſanctita
te ſapientiaqꝛ fuiſſe omnium preſtantiſſimum
hunc docuiſſe aſtologiam caldeos primum dei
de phenices / demum egyptios ſacerdotes ſolitū
qꝛ dicere eam ſe habuiſſe a ſucceſſoribus. Enoch
qui eius iuentor extiterit & Athlas fuerit nomi
natus. Iulius firmius aſtronomus habrahā ob
mirabilem ſapientiam diuinum appellat. Arta
panus quecunqꝛ de Mercurio triſimegiſtro dicū
tur: oſtendit fuiſſe in moyſe & amoyſe geſta eū
qꝛ mercurium ipſum fuiſſe. apellatum in ſupꝛ el
ſe Muſeū. Quod autē a Moyſe gentiliū doc
trina habuerit incremētum nō diffidet qui Por
phirium audiet dicentem. Moysen antiqui ſa
coniatoniſteſtimonio ante primos grecorum
philophos annis mille quingētisqꝛ fuiſſe: Por
phiriuſqꝛ idem libro de reſpōſis adducit appolli
niſ oraculum in quo cōtinet qꝛ inclita ualdeqꝛ ſac
ta gens hebreā preceteris nouit / recepit & tradi

dit ueram sapientiam : optimum dei cultum u
tamq; beatam . Preterea in libro de abstinentia
religiosos quosdam philolophosq; iudeos quos
esse eos uocant tantis psequitur laudibus : ut eos
ante alios omnes & pphetas & sanctos & diuinos
ostendat. Ad idē utitur etiam testimonio theo
frastri pipatetici dicentis / eos se iunio orationiq;
assidue operam dare / antiquosq; iudeos natura
philosophos esse / nec in merito . Libri enī sibi illi
ni iudeorum genus celeste beatumq; appellaue
runt : Clearcus pipateticus scribit Aristotelem
fuisse iudeum Calanos quoq; philosofos apud idos
iudeos fuisse . Magastenes isuper brachmanas
indie philosopho sa iudeis asserit descēdisse. Am
brosius si recte memini pythagorā patre iudeo
natum ostendit. Mictō q; iudeosq; antiquitatē
sapientiamq; strabo . Iustinus / Plinius : Corne
lius : Tacitus tacere nō potuerunt : Nō igitur
paruis faciendā ē antiquitas iudeorum quosq; scrip
ta nō esse agentilibus cōtempta / immo usurpa
ta fuisse ex eo cōicimus q; Aristobolus probat
uolumina Moysi ante Alexandrum & ante p̄sa
rum imperium in grecam linguam fuisse traduc
ta : totam uero bibliā Ptolomeo philadelpho
regnāte. Adquam quidem traductionem ut te
statur Aristeus qui interfuit regem Induxit De

metrius phalerius peripateticus / qui in epistola
ad regem ipsum inquit se legisse quedam iudeo
rum uolumina iam diu traducta tante certe ad
mirationis ut integra & diuina sola legum factio
iudaica uideatur / idem de ea lege Ecateus abde
rita confirmat. Cur innumerabilibus pene mure
ribus eam traductionem Ptolomeus emit? cur
tanto honore translators & pontificem post q̄
traduxerunt affecit? qui hoc ambigit aristem
legat & Iosephum Nihil supra Dic amabo / qua
lem putas fuisse Ierosolimam iqua ducs & sep
tuaginta uiros ex alioꝝ numero elegi. pontifex
prestantissimos: ebraice greceq; lingue adpri
me peritos merito plinius ierosolimam urbem
preclarissimam urbium omnium orientis appel
lat: amplissimam quoq; munitissimamq; fuisse
Aristeus Ecateusq; philosophus copiosissime
narrauerunt / adeo uero capacem fuisse monstrat
Iosephus atq; Eusebius ut iobidione a romanis
facta supra uudeciescētena milia iudeoꝝ iea ur
be perierint: preterea ultra nonaginta milia ue
nundata fuerint. Verum nō erat ppositum no
strum de terrenis urbis illius / sed de celestibus
dotibus disputare. Quod quidē si quis cognosce
re uult nō modo que supra narrauimus cogitet
uerum etiam & multo magis eoꝝ scripta legat

atq; relegat reperiet tandem ꝑ̄ grauis sit aucto-
ritas pphetarum quorꝫ legibus oraculisq; tot
seculis credunt & parent iudei christiani maume-
thēses/ & ut sumatim dicam omnes quas terra
substinet nationes. Tantum uero supat christia-
na doctrina mosaycam: quantum ciuilem uirtu-
tem superat purgatoria. Discurrit ineuangelis
christus pomnes uitiorū spinas & quas iatate il-
la magis inculta Moyses amputauerat (Talē
enim seruari ordinem decuit) eas ipse pr̄sus ex-
tirpat. Vbi eum qui adulterium homicidiumq;
cogitat/adulterum iam homicidāq; denūptiat
Neq; dentem unum p̄puno dente extrahi gratia
uindictē permittit ulterius/sed percutienti ge-
nam alteram mansuete iubet offerri: bonaq; p̄-
nalis retribui: Si te turbat inquit oculus tuus
aut dextera erue atq; ascinde. i. primum ipsum
adlasciuam uel uindictam incitamentum pror-
sus extingue. Sunt & alia multa generis eiusdem
ex quibus apparet testamentum nouum esse ab-
solutum finem ueteris testamenti: tantōq; pre-
stantius illo/quantum ea que sunt ad finem finis
excedit.

CAPITVLVM VIGESIMVM SEP-
TIMVM TESTIMONIA PROPHE-
TARVM DE CHRISTO.

SCRVT AMINI scripturas / i quibus uí
tam etarnam putatis habere : ill e sunt
que testimonium de me perhibēt . Hac
uoce apud Iohannem aduersum iudeos maxima
fiducia yhesus noster exclamat : ut pote qui sci
at testimonia diuinitatis sue q̄ plurima queren
tibus nō defutura . Sed admonet ut nō tam cor
tices diuinorū oraculorum attingant quam me
dullas perscrutari conent / nam apud p̄phetā
deus predixerat . Aperiam in ap̄rabolis os meū
eruptabo abscōdita acōstitutione mūdi . Iudei du
plex habent ab antiquis sacrarum litterarū uolu
men : alterum quīdem hebraicis litteris & ora
tione hebraica : alterum caldea oratione / sed he
braicis litteris scriptum & ut testetur rabi salo
mon & rabi Moyses egiptius caldeo . testui nul
lus ūquam est ausus contradicere : utriusq; igitur
apud ill os par auctoritas / sententia quoq; eadē
Sed quod in altero breuius uel obscurius est / in
altero sepe latius atq; clarius . Eadem ratio est
sacrarum apud nos litterarū : quas a septuaginta
duobus iudeis in grecam linguam & ab Hieroni
mo rursus ex hebraea & greca in latinam translata
habemus . Sed audiamus iam testimonia pro
phetarum .

IEREMIAS : Ecce dies uenunt dicit domi

nus & suscitabo dauid germen iustum & regna-
bit rex & sapiens erit: & faciet iudicium & iusti-
tiam in terra & paulo post. Et hoc e nomen quo
uocabunt eum dominus iustus noster: ubi he-
braice dicit (DAVID) caldaice habet (MES-
SIAM) cum dicit (ECCE dies ueniunt) osten-
dit absq; diuturna mora post Ieremiam uentu-
rum fore messiam: quod quidem falsum esset /
si aduc uenturus esset. Aperit preterea messiam
fore deum: nam ubi translatio dicit dominus
hebrei habent nomen illud tetragramaton: id e
quatuor litterar: quod preceteris diuinis nomi-
nibus a deo apud eos e uenerandum ut nulli crea-
ture conueniat de quo late disputat Moyles egip-
tius in libro de directione. unde Abba iudeus li-
bro tren ubi queritur quod sit messie nome res-
pōdet. Adonay e nomen eius ponens ibi no-
men illud mirabile tetragramaton & adducens
illud Hyer x mie: hoc e nomen quo uocabunt
eum: dominus iustus noster. Nō autem dicen-
dum uocabit sed uocabunt: sic. n. caldea transla-
tio & septuaginta iterpetres docuerunt.

ISAIAS. Paruulus natus est nobis & filius
datus est nobis & factus est principatus eius sup
humerum eius & uocabitur nomen eius admira-
bilis consiliarius: deus fortis: pater futuri secu-

lupri inceptus pacis / hec hebraice caldeus illorum
testus habet. Infans datus ē nobis & recipiet lu
p se legem adscrutandum eam & uocabitur no
men eius deante admirabilis consiliarius / deus
fortis permanens in secula seculorum Messias in
cuius diebus pax multiplicabitur. Ostēdit mes
siam deum fore regnum eius spiritale mundi q̄
alterius. Venturum illum Octauiano imperan
te sub quo uniuersalis & diuturna pax fuit. Mo
narchia mūdi latissima felicissima q̄ & orbis uni
uersi descriptio. Quod autem hec regi ezechia
accommodari nō possunt patet: quia subdit mul
tiplicabitur eius imperium & pacis nō erit finis
Item sup solum dauid & sup regnum eius sede
bit ut confirmet illud & corroboret usq; in secu
lum. Hæc solum addiuinam animarum pacem
& imperium spiritale pertinere possunt. Vnde
Moyses egiptius i epistola ad africanos exponit
de messia puero nato sex illa nomina. s. admira
bilis cōsiliarius. deus: fortis: pater futuri seculi
princeps pacis. Sed cur translatio septuaginta
loco sex uerborū ponit solum magni consilii an
gelus? Quia cum diuina eloquia Ptolomeo gē
tili interpretarent. sepe que ad christi diuinitatē
ptinent uel pretermiserunt uel mutauerunt: ne
forte ille putaret iudeos existimare messiam ef

se deum inquātum homo & deum a summo deo
diuersum duosq; deos esse: Sed christi diuinita
tem hebraicus textus caldeusq; & translatio ex
ebreo declarant: Deridendi uero sunt iudei qui
dam qui insuperioribus isaie uerbis dici uolunt
uocabit potiusq; (VOCABIT VR) Nam in
terpetres septuaginta (VOCABIT VR) tran
stulerunt & caldea trāslatio mōstrat (VCCA
BITur: esse dicendum.

MICHEAS: Et tu bethleem eufrata re
quaq; minima es in uilibus iuda: ex te. n. egredie
tur qui sit dominator in israel & egressus eius si
cut ab initio ex diebus eternitatis. Caldeus tex
tus post: EGREDIET VR: adiungit Messias
Ostendit Messiam tanquam deum ab aeterno
fuisse & tanquam hominem ex bethleem egres
surum. Quisquis ergo de rege Ezechia puro ho
mine & temporali hoc exponit manifeste deli
rat. Rabi autē Salomō Messie regi accommodat

SACHARIAS. Exulta satis filia sion: iu
bila filia ierusalem ecce rex tuus uenit tibi sarc
tus. ALITER iustus. & saluator ipse paup as
cendens su p asinam & pullum eius & dispergam
quadrigam & effrai & equum de ierusalem & dis
sipabitur arcus belli & loquetur pacem gētibus
& potestas eius a mari usq; ad mare & a fluminibus

usq; ad fines terre Fabi Salomō iudeus locum
hunc exponens dicit uerba hec nō posse nili de
Messia rege intelligi: cui ceteri iudei cōlētiūt
ex quo patet messiam uenturum fuisse ierusalē
tanq̄ inopem & sup alinum regnumq; illius nō
fore terrenum & salutem ab eo animarū potiusq̄
corporum & p̄solam sanctitatem inimo & mor
tem. Adiungit enim Zacharias. Tu autem in
sanguine testamenti tui misisti uictos tuos de
lacu .i. antiquos ex limbo: talia uero de solo ihe
su leguntur: quem quidem hominem fore ac
deum Zacharias innuit quando dixit: eum pau
perem sup alinam inbellemq; fore nullis armis
sed sola pacis doctrina usurum & tamen saluato
rem regemq; appellat ubiq; regnanti. Dei
autem hoc officium est.

IACOB: In genesi: Nō auferetur sceptrū
de Iuda nec dux de femore eius donec ueniat:
qui mictendus est & ipse erit expectatio gentiū
ubi hebraicus textus habet (DVX) caldeus ha
bet scriba de filiis filio & eius. ubi hebraice dicit̄
Qui: caldaice habetur (MESSIAS: ubi dicit̄
& ipse erit & cetera. Hebraica ueritas habet ei
gentes agregabuntur. Cōstat autem Iacob de
Messie aduentu loqui sic enim caldeum decla
rat uolumen quod sequentes Moyses gerunde

sis & chalcadias & chanibis iudei de Messia illic
uerba fieri confitentur. Iesum uero fuisse mes-
siam constat; quia gentiles uocauit: saluauitq;
sicut iudeos & ab illis magis est cultus: ac etiam
quia circa illius tempora iudeorum sceptrum est
ablatum. Cumq; anni iam illinc usq; ad nos mil-
le quadringenti septuaginta quatuor preteri-
erit non dum potestas iudaica restituitur: Neq;
fingeret licet aniculis iudeorum in babilonia uel
ultra montes caspios adhuc eis superesse regnum.
Nam contra omnis reclamant historia. quin etiam
Moyses egyptius ceteriq; doctores hebreorum
affirmant: numquam licuisse uel licere posse cuiquam
iudeo extra promissionis terram: quicquam in cau-
sis criminalibus iudicare: qui ergo iudeis extra
iudeam exulantibus regnum tribuit manifeste
delirat: Audiamus.

OSEE: Vaticinium. Dies multos sedebunt
fili israel sine rege & sine principe & sine sacrificio
& sine altari: Talem esse presentem iudeorum
condictionem uidemus de quibus temporibus pro-
phetam fuisse locutum interpretes prophetarum
omnes tam iudei quam christiani confirmant. Ca-
rere iudeos hodie legiptimo sacrificio patet quia
lex eorum sola illa iudeorum sacrificia probat: que
in regione promissionis efficiantur. Obiciunt iudei

non nulli sceptrum de Iuda centum annis ante
Iesum fuisse ablatum *quando .s. in machabeos
sacerdotes potestas rerū translata est. qui nō ex
tribu iude: sed leui erant quod & Iosephus nar
rat: Ihesus autem natus ē herodis tempore qui
machabeis dicitur successisse: Ad hoc ē respōsio
triplex: Prima quidem q̄ cum machabei ex tri
bu iude saltem secundum maternā lineam fue
rūt regnantibus illis nō fuit omnino sublata iu
de potestas: Secunda q̄ p̄pheta Iacob non de
tribu hac uel illa: sed de uniuerso populo iuda
ico intellexit. Tertiaq̄ quemadmodum omnes
iudeorū doctores consentiunt: semp̄ fuit apud
illos cōcilium quoddam septuaginta prudentū
ad quorū iudicium rerum grauiorum sententię p̄
tinebant: Cōcilium hoc camedrim appellabant
eratq̄ tanquam senatus & adherens uiuenti prin
cipi & defuncto principi principis uicem gerens
quod quidem ab ipso Moysē fuerat cōstitutū
& in babilōnica captiuitate assidebat iudeis du
cibus iudeorum in babilōnia & post reditum as
sidebat ducibus illis in patria. Durauit autem
cōcilii huius auctoritas usq̄ ad regem herodem
qui ex patre Idumeo & matre Arabe: ut iquit
Iosephus. natus erat & regnum iudeorum a rō
manis accepit sub quo natus est Ihesus. Herodes

enim omnes illius collegii uiros interfecit: illud
q̄ cōsiliū substulit: quod & iudei cōfirmant
i libro camedrim ierosolimitano & i libro abo
dazara: Tunc igitur ablatum fuit nō solum sce
ptrum deiuda sed etiā scriba defiliis eius quod
caldeus predixerat textus. Quamobrem quan
do Herodes qui alienigena erat regnum assu
psit & omnes insup quocunq; reperire potuit
ex regia dauidis stirpe peremit/tunc pprie iude
orum regnum funditus ē sublatum: deniq; quā
do cōsiliū disperdit/tunc scriba defiliis iude
sublatus existimatur. Scribit Eusebius uespasia
num domitianumq; imperatores iussisse omnes
qui ex genere dauidis essent interfici/ut nullus
iudeorum regni reliquus foret. Nam & ipsi de
aduentu christi formidabant sicut ab initio He
rodes: Hec Eusebius accepit ab Esegippo.

AGEVS: Hec dicit dominus exercituum
Aduc modicum unum & ego mouebo celum
& terram mare & aridam & ueniet desideratus
cunctis gentibus. Magna erit gloria domus
istius nouissime/magis prime/**MODICVM**
unum) significat nobis hodie iam pridem uenisse
Messiam: **MOVEBO** celum: .s. p. eclipsi
passionis ac etiam p. stellam illam magis uisam
TERRAM: .s. p. terremotum in passione. Et

ante pterremotum illum quem Iosephus scribit regnante herode in iudea tam terribilem contigisse / ut finitime gentes corruisse omnia iudee oppida existimauerit. Nō ne tunc ubiq; terrarum motus facti sunt quādo yhesu nascete uniuersus orbis descriptus ē edicto Cesaris augusti cogebantur enim omnes undiq; ipatiam redire ubi siguli rite describerentur. Tunc etiam ob factionem iude galilei contra romanos multis cedibus turbatam iudeā Iosephus asserit (MARE. s. quādo christus mari imperauit & uertis. Quando subiungit templum secundum primo felicius fore intelligit quia Messiam accipiet nam inceteris omnibus uilius miserabiliusq; fuit singula hec soli yhesu Nazareno conueniunt presertim quia uenit gentilibus desideratus: seruauit enim gentiles magis quam iudeos: quoniam ab illis magis ē honoratus: Nō expectē tui dei tertiū templi sub nouo messia constructionem. Nam ageus templum secundum nouissimum appellauit.

MALACHIAS: Ecce mīcto angelum meum qui preparabit uiam ante faciem meam & statim ueniet ad templum sanctum suum dominator: quem uos queritis & āgelus testamēti quem uos uultis: ecce uenit dicit dominus

exercituum & quis sustinebit diē introitus eius
ECCE micto. & rursus ECCE uenit. declarat
non tantam quantam iudei oppinatur dilationē
sed citum messie aduentum. Non igitur adhuc
ē uenturus. ANGELVM qui preparabit uia.
Ioannem baptistam preconem christi significat
ANTE faciem meam. Ostēdit Ioannem bap-
tistam ante christum predicaturum & christum
ipsum esse deum: deus enim ipse qui loquitur
faciem christi faciē suā appellat (ANGELVS
testamenti) Numptium noui testamenti mes-
siam demōstrat (ET quis sustinebit: Ambigu-
itatem designat icognitione messie multoꝝ qꝫ
p̄tinaciam. Adde iudcorum ruina idolarie calū

ISAIAS. Vox clamantis in deserto parate
uiam domini rectas facite semitas eius. Omnis
uallis implebitur & omnis mons & collis humili-
abitur: & erunt praua indirecta & aspera inuias
planas & uidebit omnis caro salutare dei nostri
Hec ferme superioribus similia sunt & manifesta.

DANIEL: Septuaginta epdomoda abre-
uiate aliter decisæ sunt sup populum tuum &
sup urbem tuam sanctam ut cōsumetur preuari-
catio & finem accipiat peccatum & deleatur ini-
quitas & adducatur iustitia sempiterna & implea-
tur uisio & pphetia & ungatur sanctus sanctoꝝ

guit Iosephus ubi de yesu temporibus scribit &
ubi inquit duodecimo tiberii cesaris anno poti
um pilatum iudea procuratoris suscepisse: Ibiq;
decem annos continuos permansisse Cornelius uero
tacitus gentilis ait christum occisum fuisse per
pontium pilatum procuratorem iudea imperante
Tyberio. Ceterum ut rem omnem iordi
nem redigamus: multes fuerunt inter talmuticos
.i. canonicos iudeorum interpretes de aduentu mes
sie opiniones. Prima Hyocis qui in libro ceder
lophan. i. de ordine mundi terminum septuagi
ta ebdomadarum exposuit quemadmodum iu
pra diximus: Secunda habaqulbe qui Danielis
secutus computationem in destructione templi
secundi uenturum messiam existimabat. Ideoq;
sectatus est fatuum quendam & bellicosum ho
minem nomine Verozara tunc dicentem se esse
Messiam quem maxima iudeorum turba post an
os ab excidio Ierusalem ut ipsi aiunt octo & qua
draginta secuta est: Igitur pene omnes congregati in op
pido biteria romanis rebellauerunt: Vtpote qui
ducis illius fortune armis q; plurimum confidebant
Sed adrianus imperator urbe obsessa uerozara una
omnibus sectatoribus interfecit: hec omnia iudei
libro de may habet: Tercia iudei opinione ac
cipiunt a libro iudicum ordinariorum qui non parue

apud illos auctoritatis ē ibi tractat̄ sex ānoꝝ mi-
lia esse mūdi ætatē : duo quidē milia uanitati
uel uacuo tātum dē legi . tātum dē messie attri-
but̄ . Aut̄ autē hęc dicta fuisse ad discipulo quod
ā heliæ filio sarrecte quē helias suscitauerat . At
uero secūdam hebraicam computationē ab ada-
m ab abrahāā duo milia ānoꝝ fluxerūt qui āni
uanitatis fuerūt : Ab hoc ad yhesū Nazaren-
um milia quoq; duo qui fuerunt legis āni : āni
igit̄ qui yhesū secūt̄ amessia icepisse iudaica cō-
putatione uident̄ . presertim quia i eo libro asseri-
tur ab initio mundi ad messiam quatuor ānoꝝ
milia itercedere : secūdam uero hebreoꝝ ōniū
cōputationē hodie mūdos agit ānoꝝ quicq; mi-
lia & ducentos isup atq; trīgita quatuor . lādū
igit̄ messias uenit̄ . Quarta opinio fuit magni
culusdā uiri : quē rabi nominauerunt : qui i libro
chamedrin ait ōnes terminos de aduētū messie
assignatos iam preterisse redemptionēq; ipenitē-
tia sola cōsistere . hic quis fortasse de christiana
penitētia nō loqueret̄ ueritatē tamē quodāmo-
dō reticere nō potuit . eodē tēpore quidā huius
auctoritate fretus quia terminos ōnes preterisse
crederet exclamauit : Ve animabus messie termi-
nos cōputātium . Quinta fuit chabadie . qui i li-
bro de credendis diligētī dīnumeratione cōclu-

lit quēdam messiaz terminum : qui supra trecentos & quadraginta ānos iam preterit. Sexta moysi egyptii sūmā apud iudeos auctoritatis uiri qui ꝑ uis ideuteronomio messiaz tempora inquire ꝑhibeat tamē iquadam ad africanos iudeos Epistola scribit se excertissima antiquoꝝ traditione habere messiam nascitūꝝ esse anno amundi exordio quater nillesimo & isup quater cētestimo septuagesimo quarto hoc autem tēpus ex eoꝝ computatione septingentis sexaginta ānis nos antecessit. Septima moisy gerundenis : qui icomentarils pentateuci messiam oritūꝝ affirmat āno amundi creatione quiquies millesimo centesimoꝝ & decimo octauo : cui cōfessit leuibengueron icomentarils danielis. Sed hīc terminus pluribus ꝑ cētum ānis nos præcessit : frustra igit̄ expectant ulterius ius iudei messiam Immo & quicunqꝝ post yhesum expectauerūt decepti sunt. Non enim cōsiderauerunt quod alibi dixit Daniel in diebus regum istoꝝ suscitabit deus celi regnum : quod in eternum nō cōtrumpetur : Celeste, s. christi regnum. Dicte queso iudei cur magi illi diuini Messia usurpatorum nato yhesu ierosolimā ꝑfecti sunt & herodes sciscitatus a legis peritis Messie tempus & patriam infātes illos / filiumꝝ suum occidit &

quod testatur Macrobius & philosophus & gē
tilis nisi quia sapientibus ad messiam ptinere lo
caila & tēpora uidebātur. Vnde multi legis pi
ti yhesum uiuentem tamq̄ nume uenerati sūt
Natauel & nicodemus aliq; quos iohānes euā
gelista p̄cipēs nominat: qui propter iudeoz
metum clam illū uenerabānt. Cur multi circa
yhesu tempora messiam se esse iactabāt licet ut
iquit gamaliel tamq̄ falsi subito euanuerit: Io
sephus narrat sub foelice p̄curatore iudex mul
tosextitisse qui populū sua psuasiōe decipēt
iter alios egyptiū quedā pseudo prophetā qui
plurimis sibi adiūctis iiplo magnaz reg: conatu p
exercitum phellicis oppressus fuerit hec actibus
apostolorū cōsentanea sunt. iquibus paulo dici
tur a tribuno: Non ne tu es egyptius qui hos di
es excitasti & edulisti id desertum quatuor milia
uiroz tribunus cū non cognosceret. Paulum sus
picabat ne forte esset egyptius ille Surrexit eti
am ut lucas euangelista iquit Iosephusq; confir
mat sub Cyrino syriaz p̄siede iudas quidā galile
us tempore conscriptionis census populūq; de
cepit: sed ipse paulo post & ōnes qui sequebant
eum dispersi sunt: Talis etiam theodas fuit qui
dā de quo similia ōnino scribunt lucas & iose
phus. Talis simō magus, pretere abarechosidas

de quo Moyses egyptius iudeorum doctissimus
in libro iudicū iquit: achilayl præceteris iudeis sa-
piens omnesque eius temporis. legis periti asserunt:
Barcosibam ducem belicosissimū esse. messiam
quousque ob eius scelera ab adriano est interfectus:
hec moyses De hoc etiā eusebius mentionē facit
Aniscopellei sequens historiam dicentis quod exil-
lo tempore omnis iudaica natio adriani decretis
etiā ab aspectu iudeæ penitus arcebat quæ in iero-
solimorum regno mutato nomine helia ab helio
adriano cognominata est Legitur autem in tal-
mut .i. peculiari iudeorum doctrina libro chame-
dri ipsū barchosibā annos triginta & dimidiū regna-
uisse solitūque dicere se esse messiam atque sapiētem a-
chylaylem Barcosibæ consensisse: hæc ibi. Ne-
cesse est autē barchosibam yhesu temporibusque
proximum existisse Quid igitur ulterius expe-
ctis homines pertinacissimi: Cū olim omnes uestri
generis sapientes yhesu seculū ad christum spec-
tare censuerint: Cur paulo post yhesum roma-
nis totiens miserè rebellastis nisi quia tūc finem
prophetarū promissa sibi habitura uobis omnibus uide-
batur & testatur hoc suetonius gentilis. præbuerat
iquit / oriente toto uetus & cōstans opinio esse
infatis ut eo tempore iudea perfecti regni summa
potirentur: atque ob hoc iudeos rebellasse &

perisse ait nempe tunc expectabatis repete christum quendam armatum perpetuam mundi monarchiam in iudea stabiliturum. Quanto sapientior uobis uirgilius? qui uaticinia sybille de uero rege temporibus yhesu congruere posse & confirmari existimauit. Sed de hoc alias disputauimus: scribit Iosephus ante obsidionem ierusalem oraculum quoddam in sacris litteris repertum quod predictum tempus uirum de signaret ex regione processurum? qui totius orbis potiret imperio? Cuius oraculi praesagium quidam uespasianum declarare suspicant. Sed uespasianus non alius quam illis solis gentibus quae romano imperio uidebat subdite: dominatus est. Vnde ad christum haec oracula referant: ad quem dixerat pater patris & dabo tibi gentes hereditatem tuam & possessionem tuam terminos terre & cuius predicti tempus per apostolos suos in omnem terram sonus exierat ISAIAS. Dominus exercituum est ipsum sanctificate ipse est pauper ipse est terror ueteris & ipse erit nobis in sanctificationem & in lapidem offensionis & petram scandali duabus domibus israel & in laqueum & ruinae habitantibus ierusalem & offendentur ex eis plurimi. Idem ponam in sion lapidem offensionis & petram scandali & omnis qui crediderit in eum non con-

• Exiis patet q̄ christus expectatus est deus atq̄
idē factas effecit credentiū animas & illius caua
due domus israel casure erāt .s. domus regia &
& domus sacerdotalis & q̄ non omnes : sed
plurimi pertinaces erant futuri & qui credituri
erant cōfundī nō poterant : neq; licet exponere
ut quidā puertunt DVAs domus .i. duos reges
Cōuetudo enim hebraicorū scriptorum est totā
seriē sacerdotū domum unā sacerdotalem
cognominare / totā quoq; seriē regū domum
unā regiā .i. Davidis domū.

HEREMIAS Cūq; multiplicati fuerint &
creuerit in terra in diebus illis ait dominus / nō di
cēt ultra arcā testamēti domini neq; ascēdet su
pcor / neq; illius rector dabit / neq; uisitabit ne
q; fiet ultra sicut quia post messīā quod & mau
menhes eq̄ putat tā dignitates : q̄ ceremoniā
testamēti ueteris cessauerūt neq; id quidē iuria
.imagines enim erant illæ future & sacramētorū
: presente uero substātia quid est opus imagine

ISAIAS / atē q̄ parturiret / peperit . Ante quā
ueniret partus eius peperit masculum . Commē
taria hebreorū antiquissima sic exponunt . i. atē quā
natus fuisset ille qui iudeos in seruitutem ultimā
redegit . i. Tirus iā natus redēptor eorū fuerat
. unde caldeus textus habet . Adhuc non erit

ei ueniens angustia & ad huc non ueniet ei tre-
mor cum doloribus ppter partum reuelabitur
messias. in hoc ipso caldeo textu hebreu sionathas
inquit. Ante quam ueniret ei angustia salua facta
est & ante quam ueniret ei dolores partus messi-
as reuelatus est. Similiter affirmat ibidem sapi-
ens samuel. Exiis omnibus apparet messiam
ante destructionem ierusalē ortum fuisse. Cō-
cedunt autē plurimi hebreos illū eo die natū
quo Ciuitas diruebatur: deinde ad ineptias suo-
more refugiunt: dicentes illum latere quousq;
deus precipiat ut se palā cunctis ostendat. Alii
in montē sinay cum angelis eum collocant: alii
ultra caespites mōtes segregant: alii medicātem
passim & circun uagū agunt sua infania & discor-
dia se iucem cōfundētes:

ISAIAS: Dabit uobis deus ipse signum
Ecce uirgo cōcipiet in utero & pariet filium &
uocabitur nōmē eius emanuel in hebreo (EST
habal ma) quod puellam absconditam cōserua-
tāq; significat: **E MANVEL:** uerō significat
nobiscum deus. s. quia ille qui nasciturus erat ex
illa puella futurus erat nō homo tantum: sed
etiam deus ex puella inquam semper uirgine p-
mictit ut enim partus huiusmodi tāquam signū
quoddam p̄digiosum. de quo. **DAVID.** Veri

tas de terra orta est & ISAIAS alibi ait. exultent cæli desuper & nubes induant iustitiam: aperiatur terra & puluet saluator. Ego. n. dominus deus creavi eum. Videmus ibumana specie duo extrema ac media duo quisq; nostrum ex uiro & muliere nascit̃. Adā ex neutro / eua ex solo uiro diuina uirtute. Iesus ex muliere soladi uiro spiritu. Mysterium hoc etiam rex arabum Maumethes idialago suo admirat̃ multū & ueneratur: in alcorano quoq; ueritate coactus ait Iesus mariæ filius deiq; numptius suusq; spiritus ac uerbum mariæ uirgini celitus missum fuit

DANIEL. Videbam iussu noctis & ecce in nubibus cæli ut filius hominis ueniens & usq; ad uetustum dierum puenit: & qui assistebant obtulerunt eum & datum est ei regnū & honor & imperiū: & omnis populus / tribus & lingue seruent ei & potestas eius æterna: quæ nunq; transibit & regnū eius / quod non corrūpetur. Omnes enim iudei interpretres hanc parabolam de rege messia exponunt q̃ uis hic de ultimo christi aduentu tractet̃. Illis uerbis significat. Daniel: Deum uenturum sub hominis habitu christiq; regnum non temporale: sed eternū & spirituale futurū: in quo & Isais conuenit. Apud quē christo ita deus loquitur. Dabo tibi thesauros

absconditos & iuisibiles

OSEE. Vocabo non plebem meam / plebem
meam & non dilectam meam / dilectam meam : &
non misericordiam consecutam / misericordiam
consecutam & erit in loco ubi dictum est non
plebs mea uos / ibi uocabuntur filii dei uiui. In his
predicitur conuersio gentilium ac pertinacia iude
orum qualis fuit circa yesum.

ISAIAS. Inuentus sum non querentibus me palam
apparui iis qui me non interrogabant. Tota autem
die expandi manus meas ad populum non credentem
sed contradicentem michi in iis idem quod
& paulo superius est uaticinium.

DAUID. Lapis quem reprobauerunt edificantes
hic factus est in caput anguli ad minimo factum
est istud : hoc est mirabile in oculis nostris. hanc est
dies quam fecit dominus / exultemus & letemur
in ea. O domine saluum me fac / o domine
bene prosperare benedictus qui uenturus est in nomine
domini. yesus tanquam inutilis reprobatus a
pauis / factus est diuina uirtute caput anguli : cui
duo annectuntur parietes. i. gentiles & qui ex
iudeis sunt conuersi.

MALACHIAS. Non est mihi uoluntas
circa uos dicit dominus & sacrificium acceptum non
habeo ex manibus uestris : quoniam a solis ortu

usq; ad occasum clarificabit nomē meum apud
gentes: exiis ostendit̄ reprobatio infidelitū iude
orum: iudaicarumq; cer. moniarum & appro
batio fidelium gentilium adueniente christo
& MOISES. Posui te in lucē gētibus ut sis in sa
lutem usq; ad extremū terre.

ISAIAS. Venio colligere omnes gētes &
linguas & ueniet̄ & uidebūt claritatē meā & dimic
tā super eos signum & mictam exis conseruato s
ingentes: quā longe sunt quā non audierunt
gloriam meam & numptiabunt claritatem me
am in rētes & a summā exis sacerdotes & leuitas
dicit dominus & alibi apud eudem deus messia
sic alloquit̄. Parū ē ut sit mihi seruus ad substinē
dis tribus iacob & feces israhel cōuertendas de
di te in lucē gētium. Item primus ad syon dicet
Ecce ad sū & ierusalē euangelistam dabo: uidi
& non erat uir/nec existis quisq; ut iniret cōsi
lium & interrogans uideret uerbum. Ecce om
nes iniusti & uana opera eorum. Et in sequenti
capitulo subdit. Ecce seruus meus suscipiam eū
electus meus/complacuit sibi in illo anima mea
dedi spiritum meum super eum & iudicium
gentibus pferet: nō clamabit nec accipiet pso
num calamum cassatū nō cōteret donec ponat
in terra iudicium & legem eius in sa: e spectabūt

Rursus alibi. Educā de Iacob semen & deluda
possidentē montes meos & hereditabunt eam
electi mei & serui mei habitabunt ibi. Ecce serui
mei comedent & uos exuriētis/serui mei lec
tūbunt & uos erubescētis & dimictētis nomen
uestrum iuramētū electis meis & interficiet te
dominus & seruos suos uocabit nomine alio
Idem alibi deum sic loquentem facit israhel
me non cognouit & populus meus me nō intel
lexit. Rursus auditu audietis & non intelligētis
& uidentes uidebitis & non uidebitis crassatum
ē enim cor populi huius & auribus grauitē audi
erunt & oculos suos clauerunt nequādo oculis
uideant & auribus audiant & corde intelligant
& conuertant & sanē eos. MICTAM: exiis
conseruatos. Ingētes. i. discipulos messie: qui
manus iudeorū euaserint/adgentes conuertēdas
mictam & asummam. i. ex numero gentilium:
qui conuertent cōstituā legitimos sacerdotes
ex quo patet q. etiam gentiles ad dignitatem
israheliticam assumi poterant. Vnde Rauanis
iudeus in commentariis exodi. ait Tēpore messie
gentiles conuersi sacerdotes erunt. Domino
ministrantes. PARVM est ut sit phæpatet q.
messias ad salutem nō hebreorū solum: sed etiā
gentilium mictendus erat sicut iesus PRIMVS

ad syon dicet. Salomon iudeus Interpres hunc
locum exponēs omnia hæc ait derege messia
atq; ultima redemptione esse intelligenda. Idē
aperit caldea translatio ionathæ. Inis autē isaïæ
uerbis apparet q̄ christus primo & pprie apud
iudeos predicaturus erat & ibi euangelia & euan
gelistas fundaturus: sed quia prauī & ptinaces
futuri erant. Adiungit. **NON** erat uir atq;
ideo **IUDICIUM** gentibus p̄feret. s. apud
gentiles p̄discipulos suos doctrinam euangelicā
diuulgabit: atq; ut ostenderit q̄ iudicia euange
lica inhumilitate summa non magnificentia nī
tumultu sonituq; tubæ sicut lex moysi p̄mul
ganda erant adiunxit. **NON**: clamabit in reli
quis uerbis aperit isaïas messiam ex Iacob descē
surum sectatoresq; suos ut plurimū alienigenas
fore: qui electi apud deum futuri erant nec isra
elitici isti quidē amplius: sed alio nomine. S.
cristiani nominādi aperit etiam iudeos messia
aduersaturos p̄nasq; duros sicut olim iesu
tēporibus contigit ptinaciam etiam iudeorum
sempiternam qualem hodie experimur

IHEREMIAS Cognouit tempus suum
turtur & hirundo & passerēs custodierunt tem
pora introitus sui: populus autē meus non co
gnouit iudicium domini. Quomodo dicitis

sapientes sumus & lex domini nobis cum est in
cassu facta est metatura falla. Scribe cofusi sunt
Sapientes trepidauerunt & capti sunt / quoniam uerbum
domini reprobauerunt. Cur prophete que futura
sunt sepe tamquam preterita narrat? quia indiuina mente
cui sunt preterita omnia / illa tanquam presentia
uidet & postquam uiderunt tanquam preterita. i.
manifesta & iam consumata locuntur. Sed rede
amus ad hieremiam: hic uerbis superioribus decla
rat scribas non perfecte cognituros tempus aduentus
christi tempusque merendi: neque id quidem mirum
difficillima enim est in iustis diuini sensus interpre
tatio) huic congruit illud quod in deuteronomio
legitur peccat te dominus: amentia & cecitate
ac stupore mentis & palpes in meridie sicut pal
pare solet cecus (MERIDIES est lux operum
christi in qua iudei plurimi caligati sunt. Idem
hieremias alibi. Domine deus meus ad te gentes
uenient ab extremis terrarum ac dicent quod falsa restra
parietes idola possederunt & non erat in ipsis utilitas
si faciet homo sibi ipsi deos non erunt isti dii. inuis
prelicis casura idola promissa quod factum est pro
pheta: Cui quadrat illud ISAIE: ubi loquens de
christo inquit docebit uos uias suas & post multa
indie illa periet homo idola argenti sui & simula
cra auri sui quae fecerat sibi ne ea adoret. Idem

significat) DANIEL) quādo loquēs de christo
inquit quod lapis absclus sine manibus cōteret
Ita uī ex ferro texta auro argētoq; compositā
LAPIS) absclus est telus uilacerdotū afflictus
hic. SINE) Manibus. i. sine humana uolētia
cōtriuūt. Ita TVAM). i. IDOLATRIAM
quæ statuas colebat statuam inquam quadripar
tiram nam inquatuer precipua mundi regna
sparsa erat. s. caldeoꝝ. Medorū. Grecoꝝ & Ro
manorum. Idem) HIEREMIAS (alibi horri
bilis dominus super eos & exterminabit ōnes
deos terre & adorabit eū uir de loco suo cōmēs
insulæ gentium

ISAIAS. Quoniam nascuit uobis donu
nus spiritum soporis & claudet oculos uestros
& principes uestros qui uident uisiones operiet
& erit uobis uisio omnium sicuti uerba libri si
signati / quem cum dederint scienti liēteras di
cent lege istum & respondebit: non possum si
gnatus ē enim & dabitur liber nescienti liēteras
diceturq; ei lege & respondebit: nescio liēteras
& dixit dominus pro eo q; appropinquat popu
lus iste ore suo & me glorificat labiis suis cor
autem eius longe est a me & timuerunt me
mandato hominum & doctrinis: ideo ecce ad
dam ut admirationem faciā populo huic mira

culó grandi & stupendo. Peribit enim sapientia
a sapientibus & intellectus prudentium eius ab
alcondet. Rursus alibi dedit eis deus spiritum
compunctionis oculos ut non uideant & aures ut
nó audiant usq; in odiernum diem. Hec omnia
predicant iudeos q̄ plurimos tam doctos quā
indoctos ppter eorū scelera & impietate christi
expectati uaticinia. christum. ue presentem non
cognituros cuius erroris causa imiseria sūt hodie
usq; ad seculi finē. quod ut diximus alias cecinit
osee dies multos sedebunt filii israel sine rege &
sine principe & sine sacrificio & sine altari & sine
ephod & sine theraphim. Quoniam uero circa
seculi finē creditur sūt christo nostro. subiūgit
& post hec reuertētur filii israel & querēt domi
nū deū suū & dauidē regē suū Tāslatio caldea
cōtinet & obediēt messia filio dauidis regi suo &
pauebūt ad dominū. In hebreo habet & fluent ad
dominū & abonū eius in ouissimis diebus Nem
o ite ligat hęc de babilonica captiuitate iqua reges
duces p̄ tēpore honoratos habuerūt quod qui
dē quartus regū liber nos docet ut i tradit̄ arege
babilonia regem uide iohachim i sede regia una
cum aliis regibus collocatum fuisse: ceteros q;
generis eius similiter hōnoratos: quibus honori
bus hodie priuati sunt: carent etiam sacrificio

& altari/cum careāt tēplo moſayca lege diſpo
ſito. caret. EPHOD. .i. ſacerdotia ueste & the
raphin quod eſt iſtrumētum quoddā idolatrie
ritu ad futura praſagiēda cōſtructum quibus
uerbis ſignificatur iudeos neq; deum uerum
legitime: neq; idola hodie colere/interis ue
ro temporibus uel deum rite coluere uel idola
poſt (MVLTO) autem dies & inouiffimis .
diebus. .i. poſt multa ſecula qualia hec ſunt poſt
ieſum & circa mundi finem reuertētur & querēt
DEVM: ſuū .s. patrum ſuorū & DAVIDEM
regem ſuum. .i. meſſiam dauidis ſtirpe natum
quod caldea tranſlatio decet/ liberatio uero ex
babilone non fuit poſt multa ſecula & inouis
ſimis tēporibus/ nemo itelligat q̄ tunc primū
uenturus ſit meſſias: ad huc enim errorem auſe
rendum propheta non dixit (VENIET) rex
eorū ſed reuertentur & (Q̄ VIRENT) illum
quali tam pridem uenerit: Sed illi diſceſſerint
& neglexerint & tandem queſituri ſint illum q̄
ca' dea uerba declarāt cum dicunt (OBEDIent
meſſie utpote qui antea fuerant p̄tinaces: deus
ISAIAS: ait. Hec dicit d̄minus ad domum
iacob/ non modo cōfundetur iacob nec modo
uultus eius erubeſcet: quia cum uiderit filios
ſuos ſanctificantes non. ē meum & ſanctificabunt

factum iacob & deum israel predicabunt & scient
errantes spiritu/intellectum & musitatores dis-
cent legem in his tollitur contulio iacob: quia
ex eius stirpe & quasi filii fuerunt apostoli: qui
iesu exaltauerunt quorum doctrinam tandem iudei
omnes credituri sunt christo. quod paulus in
pistola ad romanos acutissime probat: Quam
obrem loquens isaias de primo christi aduentu ait
Indie illa erit: GERMEN: domini: IN MA-
GNIFICENTIA & erit: OMNIS: qui
relictus fuerit in syon & reliquiis in ierusalem iact-
us uocabitur. Indie. i. in lucis tempore: GERM-
EN: domini: christus dei filius in magnificencia
.s. operum ac prodigiorum. OMNIS: qui reli-
ctus significat christi discipulos paucos pene ab
omnibus destitutos sanctas christi reliquias. Iste
reliquie in secundo christi aduentu cum christo
exaltabunt: de iudeis autem interim quid est ci-
cendum? Raro & pauci electi erunt. deus enim
illud isaiæ intelligit & relinquere in eos sicut race-
mus & sicut excussio oliuæ duas aut trium oli-
uas in similitate rami. Postquam enim propter illorum perfidiam
a naturali arbore ut paulus apostolus inquit: ex-
cussi sunt & ab oliuæ radice separati ad huc non nul-
li uel ibi relictii uel potius interdum denuo uidentur
isoti: qualis fuit euariscus hebreus uir illustris.

qui septimus ab eadē petro pontifex christianorū
fuit: annos plures q̄ decē in eā dignitate dignissi-
me vixit: martir; obiit. Preterea gotorū tēpore
Iulianus iudeus primū hispaniā factissimē rexit
episcopatum. Petrus quoq; alfonsius eiusdem
generis dialogū cōscripsit cōtra pfidiā iudeorū
Alfonsus burgenſis sūmus metaphisicus in sexag-
esimo etatis suæ anno fidem christi suscepit pl-
ura; aduersus iudeos egregia scripsit. Quid dicā
de Nicolao lyrenſi mari doctrinæ magno ui-
ro; sanctissimo: quid de Hieronymo physco
qui tempore pontificis benedicti contra iudeos
subtiliter disputauit: fuerunt & alii numero qui
dem multi q̄uis egregiā tã longo seculo pauci
de quibus illud (IEREMIE) dictum cenſeo
alium mām uos unū deciuitate & duos decogni-
tione aliter cōgregatione & adducam uos silyon
.s. celestem: deus diligēter paulus burgenſis
episcopus theologus insignis tractauit

DAVID (Descendet sicut pluuia iuelus. i.
multis ignotis & addit: oriet̄ idiebus eius iu-
stitia & abundantia pacis

ISAIAS) Orietur in diebus eius iustitia &
multitudo paucis ielus octaulano imperante na-
atus est & aduersus originale iustitiam adradē
cōtractam euangelicam gratiam & iustitiā

Introduxit: Octavianus quodq; imperium iustissi-
mum fuit tanta etiam pax eo tempore perva-
sum orbem / ut nunquam uel amplior uel diuturnior
hinc uirgilius. Claudet belli portam perseveravit
ea pax post iesum annos septem atq; triginta

ISAIAS: Fatigata est egyptus & negotiatio
& hyopum & sabba uiri alti ad te transgredietur
& tui erunt serui & post te ambulabunt uincti
compedibus & adorabunt & te precabunt quonia
inte deus est & non est alius deus preter te. Tu
eni deus es & nesciebamus deus israel saluator
Confundentur & reuerentur omnes / qui aduer-
sant tibi & cadent in confusionem hae monstrant
que admodum gentilium imperia quandoq; fu-
tura erant christo subiecta. Item christum esse
deum saluatorem aliquod tempus incongnitum
adoratum postea atq; eius aduersarios. i. hierusalē
pertinacem & idolatriam cadere oportere. sicuti
contigit: Quod etiam christus futurus sit homo
sic aperit. Misit eis deus hominem & sal-
uabit eos iudicans sanabit eos merito messiam
saluatorem nominat & saluaturum iesus enim ap-
pellatus est. i. saluator ostendit autem q non
uolentia & armis corpora sed iudicio animos
sanabit Quod rursus christus sit deus dauid de
deo loquens sic aperit. Misit uerbum suum &

eoz propterea abraham deū sub forma homi
nis agnouit & ut regē omnium adorauit: Simi
liter iesu successori moyſi deus apparuit: iacob
quoq; similiter

HIEREMIAS) Hic deus noster & non
reputabitur alius absq; illo qui inuenit omnem
uiam prudentie & dedit eam iacob puero suo
& israel dilecto sibi post hec in terris usus est &
cum hominibus uersatus est per hęc messias de
us & homo monstratur idem alibi & homo ē &
quis cōgnouit eum quasi dicat ppter eius humi
litate[m] hominumq; supbiam multi eum igno
rauerunt. Nihil mirum est iudeos multos parū
pios pfundum messia[m] mysterium & iesu diuini
tate[m] nō cognouisse: Multi tamē iudei parti pi
parti etiā docti ab initio cōgnouerunt multa eni
iudeoz milia ad legem suā christus cōuertit mul
to plura discipuli. Eos autem iudeos qui iesu cre
diderunt etiam maumethes affirmat i alcorano
adeo ceteris iudeis longe prelatos fuisse hi simul
cum gentibus messiam quod alibi hieremias uati
cinatus est uocauerunt dominus iustus noster &
uere uocauerunt nō .n. permisisset se fal' o deum
uocari

MOISES) In numeris oriet' stella ex iacob
& exurget homo ex israel: per hec & superiora

messias ostenditur deus & homo propterea. Exe-
chiel deum depigens collocat eum in hominis ha-
bitu super zaphireum thronum: quia .s. deus
futurus erat homo. Vnde rabbi Ioanna icomen-
tarius psalterii dicit quod cum iudei ab aliis duci-
bus ex captiuitate fuerint liberati: redemptio ul-
tima a deo sub propria persona est explenda per hoc
messiam deum esse concedit ac de ipso exponit
illud: benedictus qui uenit in nomine domini / deus
dominus illuxit nobis

DAVID. Loquens de christo qui inter ceteros
unctos a deo qui ob ipsam unctionem christi uoca-
ri possunt / excellentior est dicit unxit te deus:
deus tuus oleo letitiae precosortibus tuis ubi de-
clarat eum hominem & paulo ante monstrauerat
deum dicens: Sedes tua deus in seculum seculi uirga
directionis uirga regni tui Quod autem de messia
loquatur declarat ex eo quod ubi ebraice dicitur spe-
tiosus forma praefilius hominum: Caldea transla-
tio ionathe quae apud iudeos hebraico testui est
auctoritate equalis habet: pulchritudo tua rex
messia maior: quam filiorum hominis merito trans-
lationis huius auctoritati omnes cedunt: ordinata
non fuit ab inuicem uiro magno ex consensu & ore he-
lazar & ioseph uiroque excellentissimorum longo tem-
pore ante templi destructionem & antiqui omnes

tal mutici hebrei affirmant illam ab ageo zacha
ria malachia pphetis descēdisse. Ex superioribus
dauidis uerbis atq; similibus. Rabi alba cōmotus
icōmentariis genelis interrogat quid sibi uelit
. Daniel quando de deo dicit ipse reuelat p̄fūda
& abicōdita & nouit itenebris cōstituta & lux cū
eoe t̄ ac respōdet: Haec certe lux est lux regis
messia de quo in psalmo lumine tuo uidebimus
lumen hāc ille hic fatetur diuinum illud lumen
quod semper cum deo est & ipse deus est / lucē
esse messia ipsumq; messiam. Antiquus etiam
ille & inlustris theologus. Rabi neuma in libro
qui lucidus inscribit̄ dictum illud. Salomonis
exponens in prouerbis. Iustum est fundamentū
semperiternum interrogat quid hoc sibi uelit & res
pondet de messia ihunc modum: quēdam iustū
habet seu habebit deus in seculo suo: qui est sibi
dilectus quia sustinet mundum uniuersum atq;
illius est fundamentum gubernat mundum atq;
ut gubernet ipse efficit ipse est animarū cōmū
fundamentum atq; hoc est quod dicit̄ iustus
est fundamentum sempiternum hāc ille ex qui
bus aperit messiam non solum hominem esse
sed etiam deum Ipse quoq; dauid alibi idem ape
rit. Mater syon dicit homo & homo natus est
inea & ipse fundauit eam altissimus. i. deus qui

fundauit syō ibidem tan ꝑ homo natusest & syō
appellat matrem

ISAIAS. Erit idie illā radix iesse & qui ex
urget p̄cipati gentes / in eum gentes sperabunt
& erit requis eorū in honore / & alibi. Exibit uir
ga de radice iesse & flos de radice eius ascēdet
& requiescet super eū spiritus dei spiritus sapiētie
& intellectus spiritus cōsiliū & fortitudinis spiri
tus pietatis & implebit illum spiritus timoris dei
Iesse pater fuit dauidis ꝑ hec ergo predixit ꝑ ꝑ he
ta messiam ex dauidis stirpe pululaturum : gēti
libus magis ꝑ iudeis ꝑ futurum spiritualibus ꝑ
tius ꝑ corporalibus armis dominaturum qualis
iesus fuit. Idē isaias alibi ex ꝑsona christi sic quit
Spiritus domini sup me ꝑpter quod ūxit me eu
angelizare pauperibus misit me predicare capti
uis remissionem & cecis uisum. hic declarat me
ssiam ex factō spiritu nasciturū christum ex di
na solum unctiōe nominādum. Itē pauperibus
& cum pauperibus euangelium predicaturū
remissurum peccata ignorantia expulsurū

DAVID. Reges tharsis & isule munera offe
rent. Reges arabum & saba dona adducent

ISAIAS Omnes de saba ueniēt aurū thus
& laudem domino adnuntiantes hęc partim
iesu statim nato facta fuerunt : partim post eius

ascensionē presertim imperante cōstantino/ad
huc ut p̄ tempora & alibi. Ex egypto uocauit filiū
meum. Kurus alibi Nazarenus uocabit̄: Iesus
autem noster ex egypto reuersurus nazaret habi
tauit ac nazarenus tuit cog nominatus
SACHARIAS Ostendit mihi dominus deus
iesum sacerdotem magnum stātem ante faciem
āgelidomini & diabolus stabat ad dexterā ipsius
ut aduersaret̄ ei & dixit dominus ad diabolum:
imperet dominus in te: qui elegit ierusalē & ecce
Titus eiectus ab igne & iesus erat indutus uesti
mentis sordidis & stabat ante faciem angeli & res
pondit & dixit ad circumstantes ante faciem eius
ferte uestimenta ordida ab eo & induite eū tunica
talarī & imponite cidarim mundā super caput ip
sius & coperuerunt eum uestimēto impoluerūt
cidarim mundā sup caput ipsius angelus domini
stibat & testificabat̄ ad eum dicens hac dicit do
minus omnipotēs. Si iuris meis ambulaueris &
precepta mea seruaueris tu iudicabis domū meā
& dabo tibi qui cōuertēt̄ in medio horum circun
stātiū Audi itaq; iesu sacerdos magnæ Prophe
te uerba quia futurū portēdunt & hominem desi
gnāt titonis extincti istar cōtemptū primo ac
sordidum deinde ornatum a leo diuinæq; domus
iudicem deo iesu nazareno cōgruunt/non iesu

naue uel ieru iosedech qui & ante zachariã fue-
runt & talia neq; passi sunt neq; fecerunt

**SALOMON IN LIBRO: SAPI-
ENTIE:** Circum ueniamus iustum quoniam
isuaus est nobis & exprobat nobis peccata legis
pmittit se scientiam dei habere & filium dei se
nominat factus est nobis itradiationem cogitati-
onum nostrarum grauis est nobis etiam ad uide-
dum quoniam similis est aliis uita illius & inmu-
tata sunt uia illius tãq; nugaces extimati sumus
ab eo & cõtinet se auus nostris & ab inmunditiis
& prefert nouissima iustor; & gloriat se habere
patrem deum. Videamus ergo si sermones illius
ueri sunt & temptemus que uentura sunt illi cõ-
tumeliis & tormentis iterrogemus eum ut scia-
mus reuerentiam illius & probemus. patientiã
illius / morte turpissima condempnemus eum

Hec cogitauerunt & errauerunt: excecauit
enim illos stultitia ipsor; & nescierunt sacramenta
dei hæc. Salomon quibus nihil clarius. Merito
pmisit deus illos qui aduersus pphetas messie
precones ceci crudelesq; fuerant tales quoq; ad-
uersus messiam fore

ISAIAS. Ecce itelliget puer meus exalta-
bitur & glorificabit & sublimis erit ualde quem
admodum super te stupeficient multi ita gloria

pruabit ab hominibus spes tua & gloriata ab
hominibus ita mirabuntur gentes multae super
eum & continebunt reges os suum quoniam qui
bus non est annuntiatum de illo uidebunt & qui
non audierunt intelliget Domine quis credidit au
ditui nostro & brachium domini cui reuelatum est
Annuntiavimus coram illo ut infirmus ut radix
in terra sitiens. Non est spes illi neque gloria & ui
dimus eum & non habebat spem neque decorem
Sed spes eius sine honore deficiens pre omni
bus hominibus homo in plaga positus & sciens
ferre infirmitatem quoniam auersa est facies eius
in honoratus est neque magni aestimatus est hic pec
cata nostra portat & pro nobis dolet & nos exi
stimauius illum esse quasi leprosum percussum a deo
& humiliatum. aliter In dolore. & in plaga & in af
flictione ipse autem uulneratus est propter iniqui
tates nostras & infirmatus est propter peccata no
stra. Eruditio pacis nostre sed in uere eius sanati
sumus. Omnes ut oves errauimus homo a uia
sua errauit & dominus tradidit illum pro peccatis
nostris & ipse propter quod afflictus est non ape
ruit os ut ovis ad imolandum ductus est & ut agnus
ante eum qui se tenderet sine uoce sic non aperuit os suum
In humilitate iudicium eius sublatum est generatione
eius quis enarrabit quoniam tolletur de terra uita

eius ab iniquitatibus populi mei ductus est ad
mortem & dabo malignos pro sepultura eius &
diuites pro morte eius / quoniam iniquitatem non
fecit nec dolus inuentus est in ore eius & domi
nus uult purgare eum de plaga. Si dederitis pro pec
cato animam uestram uidebitis seminem longeuum
& dominus uult auferre ad orem animam eius /
ostendere illi lucem & formare intellectum iusti
ficare iustum bene pluribus seruitentem & eorum
peccata ipse portauit / propterea ipse hereditabit
plures / & fortium diuidet spolia propter quod tra
dita est ad mortem anima eius & inter iniquos exi
stimatus est & ipse multorum peccata portabit &
propter peccata eorum traditus est.

Quod autem Ilayas in uerbis superioribus
de redemptione ultima quae promissam accipien
da erat locutus sit : patet prophemium quoddam
ab eo uis uerbis ita prepositum . Quam pulchrum
super montes pedes annuntiantis & predicantis
pacem annuntiantis bonum predicantis salutem
dicentis Non regnabit deus tuus : Et infra parauit
dominus brachium suum ioculis omnium
gentium & uidebunt omnes fines terre salutare dei
nostri Et infra precedet enim uos dominus & congregabit
uos deus israel. hec & alia multa illic simi
lia ad messiam pertinere omnem tam iudei quam christi

stiani cōsentunt: deinde subdit. Ecce intelliget
puer/ aliter seruus meus. Quod iste seruus sit
messias declarat etiam caldea translatio hunc
modum. Ecce intelliget seruus meus messias
Rursus q̄ messias iste sit deus iu lei interpettes
cāmutici Isayam hic exponentes sic ostendūt
EXALTABITVR plusq̄ Habrahā (**ELE-**
VABITVR) plusq̄ Moyse (**SUBLIMIS**
erit ualde) plusq̄ angeli. Quam uero pretiosa
sit redemptio huiusmodi p̄messiam patet per il
lud ysaiā. israhel saluatus ē idomino salute ater
na/non confundemini & nō erubescetis usq̄ in se
culum seculi Non igit̄ corporalis uel tēporalis
futura erat p̄messiam salus qualis egyptiaca &
babillonica & similes: sed spiritalis & sēpiterna/
q̄uis autem p̄phetia illa ysaiā (**CCC**) intelliget
ad iesum nostrum manifeste p̄tineat: t̄r̄um rabi
salomō n̄ pueris uolūtatis homo/ ausus est uer
ba illa puertere extorquēs ea ad iudaeum popu
lum in hodierna miseria uiuentem. / Cui quidem
contradicit translatio caldea sicut diximus con
tradiciunt etiam omnes antiqui iudei interpretes
p̄phetarū/ qui seruum illum esse messiam uo
lunt angelis ualde sublimiorem/ que excellētia
plebecule huic iudaeae uili & uitiose conuenire
non potest/ Vnde rabi moyses gērundensis hoc

Salomone contempto / secutus est prius Itaq;
in genesis cometaris dicit. Regem messiam cor
suum traditurum ad supplicandum p̄srahel / neu
na etiam p̄illis & humilima quaq; passurū addu
cent illud isaie. Ipse aut̄ uulneratus ē p̄pter iniqui
tates nostras attritus ē p̄pter scelera nostra / hac
ille. Et quāuis iudaica sex hodie multum afflicta
sit & quasi uulnerata & attrita eodem pene mo
do quō isaias dei seruum depingit afflictum
nullo tamen modo. Isaie uerba huic plebi cō
gruere possunt: quod quidem sex potissimū
signa nobis ostendunt. Primum & si populos
hic grauius est oppressus: non tamen hoc p̄p
ter gentium iniquitates & scelera patitur ita
ut p̄pter iudeorum passionem & merita gētes
que illos affligunt adeo ueniam & salutem con
sequantur: immo iudei omnes uindictam adeo
aduersus gentes expectant. Cum ergo isaias
deseruo dei asserit: q̄ liuore eius alii sunt sana
ti & q̄ deus meo iniquitatem ceterorū c̄ mniū
posuit: certe non loquitur de populo iudeorū
ob cuius penas alii non seruantur / sed ut ipsi asse
rant / puniantur. Secundum signum isaias ait
q̄ seruus ille dei iniquitatem non fecit: nec in
uentus est dolus in ore eius / iudei autem auari
tie: senoni mendacio: sceleribusq; mancipati.

sunt. Ac etiā ipsimet concedunt propter
scelera sua in hac miseria uiuere: & auctoritate
deuteronomi compulsi fatentur: q̄ si deposita
prauitate cōuerterentur ad deum statim libera-
rentur. Vnde doctores eorū confitentes expec-
tatis suis hanc miseriam prouenire iquirunt que-
nam sint illa peccata. Rabi Salomon cultum ui-
tuli in deserto fabricati criminatur: quod crimē
sani diu deus punierat & ignouerat ante yhesū
Alii uaria singulorū delicta / alii occultum uo-
lunt esse peccatum: cuius culpa supplicia pen-
dunt. Tertium signum Isayas in fine capituli dī-
cit q̄ seruus ille dei pro transgressoribus exora-
uit: iudei contra ter saltem quolibet die inex-
crabilibus sacris suis romano imperio ecclesie
christi cunctis gentibus preter q̄ iudeis terribi-
lissima imprecantur: atq; in tal muticis constitu-
tionibus suis iubentur christianos ut cunq; pos-
sunt uel ui: uel fraude: doloue ledere. Quartū
quonam pacto eruditio & disciplina pacis: quā
in seruo dei esse Isayas ait: in hac indocta & puer-
sa iudeorum plebecula ponenda est? Quintum
quonam pacto sublimior est populus iste q̄ an-
geli dei? qualem esse illam seruum dei omnes
antiqui iudei proculdubio consenserunt. Sex-
tum cum dicat Isayas ab iniquitatibus populi

mei ductus est ad mortem : quis non uideat alium
esse seruum dei illum : qui ad mortem ducitur
alium dei populum obcurus iniquitates occidit
nisi forte quis uelit ysaiam scriptorem omnium
elegatissimum sic absurde locutum fuisse ut in
telligi uoluerit ab iniquitatibus populi mei duc
tus est populus meus ad mortem / p inde i popu
lus iudaicus peccatum non habet. falso hic de popu
lo iudaico loquitur ysaias / si habet. falso loquitur sta
tim quando subdit iniquitatem non fecit / si modo
tunc de populo loquitur. seruus igitur ille dei nullo
modo populus esse potest Sed ope pretium est uerba ip
sa Isaiæ iduodecim conclusiones redigere quæ ad mo
dum Paulus burgensis Episcopus theologus illi
genis redegit. Prima / Seruus dei apud ysaiam de
scriptus cunctis creaturis est excellentior / dicit. non
exaltabitur & eleuabitur & cetera. Secunda ipse ab
initio fuit paruulus humilemque habuit ortum
dicit enim ascendit sicut uirgultum & sicut ra
dix ex terra sitienti. Tertia in suo progressu con
temptus est & pro nihilo habitus ait enim despec
tum & nouissimum uirorum uidimus nec repu
tauimus eum. Quarta uulneratus fuit propter ini
quitates nostras. s. purgandas / uide illud & luo
re eius sanati sumus & infra iustificabit ipse iustos
seruos meos multos & iniquitates eorum ipse por

rabie. Quinta omnes iusti preter ipsum exco-
muni lege aua salutis aberrauerunt: ipse autē
omnium portauit iniquitatem .i. pro omnibus
penas dedit: hinc illud: Omnes nos quasi oues
errauimus & deus posuit in eum iniquitatē om-
nium nostrum: Sexta: Hec supplitia & post
illa etiam mortem libenter substinuit: de quo
dicit oblatuſ est: quia ipse uoluit & sicut ouis
ad occisionem ducetur & quasi agnus coram tō
dente: iudei autem non libenti: sed inuito &
egro animo passionem ferunt. Septima id con-
tingit propter scelus populi: erat autem ille
innocens: de hoc ait propter scelus populi per-
culsi eum & infra qui peccatum non fecit: nec
inuentus est dolus in ore eius. Octaua seruus
ille dei parta uictoria fortium spolia diuisurus
erat eoq; uitam suam morti tradidisset: huc il-
lud tendit: Ideo disponam ei plurimos & forti-
um diuidet spolia quia morti tradidit animam
suam. Nona existimandus erat iniquus: ob hoc
ait & cum sceleratis reputatus est. Decima ser-
uus huiusmodi licet per illa que tollerauit suffi-
cienter peccata omnium substinere ac delere
potuerit: non tam effectu omnium mala dilu-
it: sed multorum. Quapropter adiunxit & ip-
se peccata multorum tulit. Undecima tanta in eo

fuit caritas ut etiam pro hostibus homicidisq; suis
deum orauerit / ad hoc subdit. pro transgressori
bus orauit. Duodecima. Que in hac prophetia
traduntur naturalis ingenii uires excedunt / quo
circa exclamauit. Quis credidit auditui nr̄o hec
omnia soli Iesu Nazareno conueniunt.

HIEREMIAS. Spiritus oris nr̄i dominus cri
stus captus est in peccatis nostris / cui diximus in
umbra eius uiuemus in gētibus. Item in illō die
non confunderis ex omnibus adinuentioibus tu
is / quas impie egisti in me quia tunc auferam ab
te prauitates iurie tue & iam nō addicies ut ma
gnificeris super montem sanctum meum & sub
relinquam in te populum māuetum & humilē
& uerebuntur in nomine domini qui reliqui fuerit
israel. Item domine significa mihi ut cogno
scā / tūc uidi meditationes eorū ego sicut agnus
sine macula p̄ductus sum ad uictimam / in me co
gitauerunt cogitationes dicentes uenite micta
mus lignum & panem eius & eradamus e terra uitā
eius & non erit memoria eius amplius. item. Ex
territa est. que parit & redit animam & subiit
sol ei / cum adhuc medius dies esset / confusa est
& maledicta / reliquos eorum in gladium dabo
in conspectu inimicorū eorū. Itē dereliqui domū
meam. dimisi hereditatem meam in manu inimi

eorum eius facta est mihi hereditas mea sicut
leo in silua dedit super me uocem suam ideo ho
dio habui eam / In iis docet hieremias q̄ messias
capiendus obpurganda nostra delicta erat & affli
gendus q̄ ue relicturus erat populū illum christi
anorum primum humilem p̄secutionibusq; sub
iectum (Reliquias enim israel apostolos marti
resq; esse uult. post hec etiam ligni crucis mēti
onem facit / & eclipsis i meridie patiente christo
Martiria etiam christianę & subiūgit uindictāq;
aduersus p̄tinacem populū iudeorū / deniq; ad
dit q̄ populus dei tanq̄ leo surrexit in christum
tanq̄ agnum atq; ideo deus populū illum ex
terminabit.

Salomon Si auertimini ad me dicit dominus &
non custodieritis ueritatem meam relictam Isra
el a terra quam dedi illis & domus hec erit deser
ta & omnis qui transibit p̄ illam admirabit & dicet
p̄pter quam rem fecit dominus terre huic & do
mū huic hec mala? & dicet quia reliquerūt dō
minū deū suū & persecuti sunt regem suū
dilectissimum deū & cruciauerūt illum in hu
militate magna p̄pter hoc importauit illis deus
hec mala / hec ille. quis ergo negabit Iesum na
zarenū fuisse messiam? hominēq; fuisse pari
ter atq; deū?

ESDRAS/Hoc pasca saluator noster est
& refugium nostrum cogitate: quoniam habemus
humiliare eum in ligno & post hec sperabimus
in eum ne deseratur hic locus in eternum
tem pus/dicit dominus deus uirtutum. Si non
credideritis in eum neq; audieritis annuntiationem
eius eritis derisio in gentibus: hec ille: qui
bus nihil est clarius. Minis autem eius illud
moysi congruit. Ego .s. deus ad emulationem
uos adducam mihi non gentem ingentem in spem
tem in iram uos mittam: pre ceteris uerbis es
dra maxime illa consideranda sunt q; saluatore
.i. iesum qui saluatorem significat in ligno ipasce
tempore iudei humiliaturi erant. Meminisse rur
sus oportet q; quartadecima luna lex iudeis cele
brare pasca & agnum precipit in morale. Vnde
Anatolius philosophus alexandrinus subtiliter pro
bat primo quidem rationibus deinde lege ac eti
am auctoritate philonis iosephi Agatobuli Ari
stobuli. iudeorum ritum celebrande pasce. mo
say cum rectum & consuetum esse mense martio
postquam & sol & luna equinoctium uernale tran
sierit: ac luna soli opposita sit. Hinc Polocrates
apostolicorum discipulorum discipulus asserit apo
stolos etiam eorumq; successores solitos celebra
re pasca iuxta iudeorum consuetudinem quartade

ma luna quando populus iudeorum azimafa
ciebat: Quorsum hec? ut consumemus quod
alias diximus. s. eclipsim solis que cristo patien
te contigit. naturalem non fuisse. quod autem
contigerit Lucianus antiocēus ante tribunal iu
dicis sui sic testatus est Requirit in annalibus
uestris. iuenietis tēporibus pilati cristo patiente
fugato sole interructum tenebris diem. Tertul
lianus quoq; clamauit ad iudices. Hunc mundi
casum in annalibus uestris relatum habetis.
ISAIAS. Ego dominus deus uocaui te ad iusti
tiam & te hebo manum tuam & confirmabo te
& dedi te in testamentum generis mei in lucem
gentium aperire oculos cecorum producere ex ui
culis alligatos & dedomo carceris sedentes in
nebris hec ille. i quibus deus cristum alloquitur.
institit eum ad testamentum nouum introducē
dum gētiles conuertendos non minus q̄ iudeos
adeos qui in limbo alligati sunt soluendos & pur
ganda peccata. Alibi apud Isayā christus ita lo
quitur. Nō sum contumax neq; cōtradico: dor
sum meum posui ad fragellā & maxillas meas
ad palmas: faciem autem meam non auerti a fer
ditate sputorum: Item indie illa erit radix iesse
que erit in signum populorum ipsum gentes
deprecabuntur & erit sepulcrum eius gloriosū

23

hec omnia yesu nazareno contigerunt.

AMOS. Et erit indie illo dicit dominus: occidet sol meridie & tenebrabitur dies lucis & conuertam dies festos uestros in luctum & cantica uestra in lamentationem. Indies scilicet quo patietur Messias (OCCIDET sol) eclipsim solis in meridie patiente yhesu significat DIES lucis) i. christus qui lux lucis est: post hec in perpetuam uindictam statuit deus ut iudei quoti die uexentur lamentationesq; Hyeremie & similes querimonias repetant.

EZECHIEL. Exaltaui lignum humile

IOB. Quis det nobis de carnibus eius / ut saturemur?

SACHARIAS. His plagatus sum / item alibi de deo saluante ierusalem sic ait. Effundam super domum dauidis & super habitatores ierusalem spiritum gratie & potestatis & aspicient in me quem confixerunt & plangent super eum quasi platum unigeniti. hec ille. ipse qui tanquam deus spiritum gratie & potestatis infundit tanquam homo configitur atque idcirco ut intelligeremus christum. ex diuersis naturis constitutum a iustatione mirabilia operari & ratione alia terribilia pati. Sacharias in prima persona dixit (.s. effundam) In secunda) super eum effundam) .s. ego tanquam deus aspiciē

quem cōfixerunt. S. tanquam hominem & plā
gent sup eum. S. hominem ame deo alumptū/
Nemini autem licet fingere testum / qui dicat
(aspicient in eu m (omnis. n. biblia tam ebraica
quam caldea dicit (aspicient in me. Plangent)
.i. po enas dabunt i nhoc seculo & futuro. At
quo pacto spiritū gratiā infundit? Si plāgūt sup
eum, certe spiritus sancti gratiam & priscorum
ueniam peccatorum. Liberauit enim uolentes
ab inferis / Infudit etiam spiritum potestatis ad in
credulos puniendos: hi. N. sunt qui plangunt.

ABACHVC: In medio duorum animalium
cognosceris existi i salutem populi tui ut saluos
faceres cristos tuos / misisti in capita inimicorum
mortem (duorum animalium). i. duorum testa
mentorum / rursus duorum prophetarum in mō
te Tabor Moysis & Helix. Iterum duorum
latronum in cruce / forte etiam duorum brutorū
quando natus est in stabulis. in salutem populi
tui ut saluas ab inferis faceres credētium animas.
inimicos uocat p̄naces hebreos.

DAVID. Loquitur s̄pe sub nomine suo de
messia / quem sciebat esua stirpe pululaturum.
Ite autem inquit (congregata sunt super me fla
gella / & ignorauit. dissoluti sunt. neq; conpuncti
sunt / temptauerunt me deriserunt me det. su &

striderunt dentibus suis sup me. Dederunt inel
tam meam fel & insiti mea potauerunt me ace
to: circumdederunt me canes multi concilium
malignantium obsedit me. Effoderunt manus
meas & pedes meos dinumerauerunt omnia ossa
mea Ipsa autem contemplati sunt & uiderunt me
diuiserunt sibi uestimenta mea & super uestem
meam miserunt sortem. Captabunt animam iusti
& sanguinem innocentem condempnabunt &
factus est mihi dominus in refugium. Erues
me de contradictionibus populi constitues me
in capud gentium populus quem non cognoui
seruiuit mihi in auditu auris obediuit mihi. Scri
bantur hec in generatione altera & populus qui
creabitur laudabit dominum. Notum fecit do
minus salutare suum ante conspectum gentium
reuelauit iustitiam suam. Dabo tibi gentes he
reditatem tuam abstiterunt reges terra &
principes conuenerunt in unum aduersus domi
num & aduersus cristum eius. Fiat mensa eorum
s. iudeorum coram ipsis in laqueum & in retribu
tionem & in scandalum. Obscurentur oculi eo
rum ne uideant & dorsum eorum semp incurua
Effunde super eos iram tuam furor irae tue con
prehendat eos / fiat habitatio eorum deserta & i
habitaculis eorum non sit qui habitet / quoniam

quem tu misisti persecuti sunt & super dolorem
uulnerum eorum addiderunt. Appone iniquita
tem sup iniquitatem eorum & non intrent in iu
stitiam tuam deleantur de libro uiuentium &
cum iustis non scribantur. Ego sum pau p & do
lens / salus tua deus suscepit me. Non erat pau
per dauid rex: sed messias ex eo pau p nasciturus
Dei uia p ditore sic predixit dauid. Qui man
ducat mecum panem leuabit contra me calcane
um suum / de iudeis iterum sic / odio habuerunt
me gratis / de quibus Paulus apostolus sic uatici
natus est. Inplebunt peccata sua semp / preuenit
enim ira dei super illos usq; in finem. Sic ergo
predixit sempiternam iudeorum & pertinaciam
& miseriam. At cum pretermisimus quod Hie
remias decristi uenditione a iuda facta & pretio
& agri emptione quemadmodum in euangelio
traditur aperte predixit. Inquit enim. Et acce
perunt triginta argenteos pretium a pretiati
quod a pretiauerunt a filiis israel & dederunt eos
in agrum figuli: sicut constituit mihi dominus.
Adiungit Ma theus agrum illum cristi pretio
emptum etiam temporibus suis sanguinis agru
cognominari. De resurrectione cristi. Dauid sic
inquit. Caro mea requiescet in spe: quoniam no
derelinques animam meam in inferno nec dabis

sanctum tuum uidere corruptionem quia .s. cri
sti corpus nō putruit. Rursus dnē eduxisti ab
īferno animā meā. Ego dormiui & soporatus sū
& resurrexi quia dominus suscepit me. Exsurre
xi & adhuc sum tecū: Dauidi cōsentit (OSEE
OSEE. Sanabit nos post biduum: die tertia re
surgemus: uel sic uenite reuertamur ad deum
quia ipse cepit & saluabit nos: percutiet & cura
bit nos / uisitabit nos post duos dies die tertia su
scitabit nos & ueniet in conspectum eius.
rursus. Absorta ē mors in uictoriā: ubi est mors
uictoria tua? ubi est mors stimulus tuus? s. quia
presurrectionem cristi designatur etiam nostri
corporis resurrectio. Sicut enim in uno adā om
nes deliquimus & mortui sumus sic in uno cristo
omnes purgamur atq; resurgimus: sed de hoc
Paulus apostolus subtiliter atq; diuine.
IONAS: autem propheta cur exceptus est ua
stri piscis uentre & die tertio redditus luci uiuens
nisi ut resurrectionē cristi significaret? Gesta si
quidem ueteris testamenti nō minus q̄ uerba fi
gure sunt noui. Nouum quippe non aliter uete
ris finis est: q̄ ad umbrationis cuiusdam colora
tio absoluta & p̄fecta p̄ctura. Ideoq; nouum
testamentum multo prestantius est q̄ uetus.
DAVID. Ascensionem domini ita cecinit.

Adscendit deus in iubilatione & dominus in voce tube. Psallite domino : qui ascendit super caelum celi ad orientem. Ascendisti in altum captivam duxisti captivitatem / dedisti dona hominibus. Sancti quoque spiritus missionem ita canit. Emittere spiritum tuum & creabuntur / & renouabis faciem terre. IOEL. Et erit post haec. Effundam de spiritu meo super omnem carnem & prophetabunt filii uestri & filiae uestre. Seniores uestri somniant somnia / iuuenes uestri uisa uidebunt / & quidem in seruos meos & ancillas meas in diebus illis effundam de spiritu meo / post ascensionem christi non solum apostoli : sed & alii quamplurimi tam feminae quam maris tam gentiles : quam iudei docti indocti. senes iuuenes spiritus sancti dona gratiamque mirabilem acceperunt.

ISAIAS In aliis linguis & in aliiis labiis loquar populo huic sed neque sic exaudiet me dicit dominus : Atque ita quamuis apostoli antea rudes : accepto spiritus sancti munere diuina mysteria subito uariis linguis effunderent : non tamen iudei omnes crediderunt.

EZECHIEL : Spiritum meum dabo in uisceribus uestris & alibi debatissimo sic : Effundam super uos aquam mundam & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris & ab uniuersis

lis idollis uestris mundabo uos: iudeorum doc
tores: ubi librum eorum de Iona interpetran
tur & ubi exponunt Talmut: nouas sicut eoru
constitutiones post iesum factas. adducunt pro
phetiam huiusmodi. ut pbent q̄ tempore mes
sia non modo iudei: sed etiam gentes quelibet
a p̄fione quadā aque sordes diluēt peccatorū.

ISAIAS: In cantico sic: haurietis aquam in
gaudio de fontibus saluatoris/ Et dicetis in illa
die confitemini domino & inuocate nomen
eius. (Saluatoris). i. iesu messie/ Iesus enim si
gnificat saluatorem. (Confitemini domino)
quia. s. unius dei cultus adducitur per istum ces
santibus Idolis. Subiungit paulo post apostolo
rum predicationem apud gentes/ hoc pacto.
Cantate domino: quoniam magnifice fecit an
nuntiate hoc in uniuersa terra. Quoniam uero
cristus nascitur in iudea Subiunxit. Exulta & lau
da habitatio syon quia magnus in medio tui sanc
tus israel.

DAVID. multa & manifesta de cristo trac
tat. in psalmo Secundo Tertio Decimo quinto
Vigesimo primo multisq; aliis Sed missio apo
stolorum in longinquas nationes p̄ illud hosten
it̄. in omnem terram exiit sonus eorum & in
nes orbis terre uerba eorum.

ISAIAS: De messia ac de missione apostolorum sic Quam speciosi pedes euangelizantium pacem euangelizantium bona & afflictiones quoque apostolorum ita presensit & pregustauit. propter te mortificamur tota die: existimati sumus sicut oues occisionis. Origenes in tertio commentariorum genesis sic inquit. Thomas sicut nobis traditum est. Sortitus est parthos. Matheus ethiopiae Bartolomeus indiam citheriorem. Andreas scythiam. Ioannes asiam. Petrus pontum galatiam bithiniam Capadociam ceterasque confines prouincias iudeis dum taxat. predicans circum ille deprenditur & ad ultimum romae commoratus est. ubi & crucifixus est deorsum capite demersus: quod ipse ita fieri precatus est: ne exequari domino uideretur. de Paulo autem quid dicam qui ab ierusalem usque ad illiricum repleuit euangelio christi. & ad ultimum sub nerone martirium duxit. haec Origenes. Thaddeus quoque unus ex Lxx. christi discipulis ultra euphratem profectus & in diuina urbe predicans euangelium totum regnum regis Abgarum conuertit ad christum ipsumque Abgarum a morbo quodam incurabili mirabiliter liberauit. Sic enim fore christus per epistolam Abgaro ante promiserat cum ab ipso per epistolam rogatus fuisset ut ad eum curandum perdisceret.

Heusebius hæc in publicis historiis ediffenz ci
uitatis in qua regnauerat Abgarus syrorum lin
gua scripta legit in grecamq; traduxit.

Capitulum uigesimum octauum. **Solutio**
nes dubitationum circa pphetias.

XPONENDA sunt ad presens quedam
pphetay uerba / quæ non satis intellecta oc
casionem ptinacibus hebetibusq; iudeis pre
bent ut iesum fuisse messiam. i. cristum uerum
nequaquam confiteantur.

ISAIAS (Erit in nouissimis diebus). i. ulti
mis pphetay temporibus & in fine regni sacer
doti; iudaici. non enim in nouissimis diebus
mundi ut quidam somniat cristum primo
uult esse uenturum alioquin ferme inutilis uel sal
tem ad breue utilis foret eius instructio. sed in
nouissimis diebus pphetarum sacerdotii regniq;
iudaici. Tria hec sub iesu nazareno cessauerunt
& sequitur. (Mons domus domini in uertice
montium) Ob hoc quidam iudei delirant dicē
tes q; in aduentu messie deus transferet montē
Taber montem Synai montem Carmeli usq;
Ierusalem / Ad sup horum uerticem montem Syon
inponet: hebetes homunculi incorporalis dei
incorporalia opa semper ad corpora trahunt. At
uero multo rectius Isaiam hic exponit. Rabi

Salomon iudeus dicens montem syon non alti-
tudine loci: sed miraculorum magnitudine coe-
teros montes superaturum. Iesus autem noster
meo monte illuminavit cecum natum. Cura-
uit paralyticum, multaque alia illic miracula fecit
denique ibi spiritum sanctum ex celo discipulis su-
is infudit. post hec secuntur. (& fluent ad eum
omnes gentes) i. ex omnibus gentibus multi/
dicunt similiter omne animal in Noe arca fuisse
.i. ex omni animalium genere aliqua. (Non le-
uabit gens contra gentem gladium nec exerce-
buntur ultra ad prelium) / Dictio hec. Ultra si-
gnificat non sempiternam mundi pacem: sed
uniuersalem & diuturnam. fuit autem tanta iesu
tempore pax: quemadmodum alias diximus
ut maro tunc clausas esse portas belli cecinerit
habent hebrei in quarto Regum libro. (Non
uenerunt ultra latrones syrie in terram israel)
Veruntamen post illud tempus traditur syrios
frequenter terram israel inuasisse. (Ultra ergo)
significat usque ad certum tempus. Eusebius autem
tradit post iesum usque ad sua. i. Constantini tem-
pora non contigisse tot regnorum euersiones cla-
desque populorum: quot ante contigerant / Item
Isaias idem alibi de tempore messie ait. (Hab-
tabit lupus cum agno & pardus cum edo acuba)

bie) Quamuis Eleazarus pōtifex aristobulusq;
āte cristum ac philo post cristum iudeorum in
terpretum sapientissimi sacras licteras propter
mistica sensum p allegoriam exponendas esse
censuerint idq; etiam ipsi tentauerint: tamen
puerilia multoꝝ iudeoꝝ ingenia talem omni
no regnante messia auream etatem expectant
qualem poetarum uerba coloresq; depingunt.
Satis autem uiuente iesu fultit in animis homi
num non pertinacium aurea ueritas / tranquilli
tas mentis & fructus æternus / atq; post illum
ob eius opa & doctrinam qui quicunq; uult au
rea etate potitur: æterna pax hominibus cum
deo p iesum conciliata est: quanq; etiam mul
tos annos (Lupus). i. potentior princeps uel
populus agnum. i. debiliorē principem aut
populum non deuorauit: Erant ante iesum gē
tiles & iudei in omnibus omnino inter se discor
des: post illum multi ex iudeis plurimi ex gen
tilibus subtilius doctrina concordēs moribus
opinionibusq; uiuebant atq; uiuunt: Quotidie
multis ilocis animalium uenenosorum morsus
apostolorum miraculis innoxii reddebantur:
Singula hec ad seculum aureum pertinere uidē
tur: Omnino autē aureū seculū in animi poti
us q̄ incorporis fructibus est ponendum. Nuge

uero poetarum pueris relinde quod & rabi mo
yses iudicauit: hic enim in libro de iudicibus ait
Caue ne putes messie tempore mundi ordinem
naturaliumq; rerum progressionem aliter q̄
soleat se habere debere: quod autem Isaias in
quit. (Habitabit lupus cum agno & cetera
Enigmaticum est/ significat enim israel cum im
pijs seculi huius hominibus/ qui figurantur lupi
atq; pardi securum conuersaturum hec ille.

MOISES. In deuteronomio (Si ad cardi
nes caeli fueris dissipatus inde retrahet te do mi
nus deus tuus & assumet atq; introducet te iter
ram quam possederunt patres tui) Iudei ob hoc
expectantes cristi auxilio congregari cum pp
ter iesum dispersi fuerint: fuisse eum uerum
cristum non confitentur/ quibus respondendum
est oraculum hoc tunc impletum fuisse quando
ex babilonica seruitute liberati fuerunt. Tunc
enim ut testatur Esdras Cyrus rex non solum
pmisit iudeos omnes in patriam reuerti: uerum
etiam munera proposuit reuertentibus/ q; si quis
ad messiam huiusmodi congregationem pertinere coui
cerit: dicam satis p iesum dissipatas ppter pec
catum animas/ quecunq; uoluerit in celestem
patriam congregari uocatur enim illa (a Dau
de) terra uiuentium Credo inquit uidere bona

domini in terra uiuentium. Vnde rabi Moyfes
egiptius in deuteronomio diuina in ipsum bo
num / quod intelligibile est: multis dicit nomi
nibus in sacris litteris nuncupari / dicitur enim
mons dei & locus sanctus eius locus sanctuarii.
uia sancta atria domini templū domini. domus
domini porta domini. hec ille. Rabi quoq; Sa
lomon & rabi abba de edificatione templi ab
Ezechiele descriptā ad celestem pertinere hie
rusalem arbitrantur. Vani sunt igitur qui uisibile
templum a messia construi sperant / Vani rursus
qui populum israel secundum locum ab eo con
gregatum iri expectant / Vani tertio / qui uide
os omnes tempore messie saluos fieri arbitran
tur. Audiamus Hieremiam ita dicentem (Con
uertimini filii reuertētes ait dominus / quia ego
uir uester & assumam uos unum de ciuitate &
duos de cōgregatione & introducam uos in syon
& dabo uobis pastores iuxta cor meum & pascēt
uos scientia & doctrina) hec ille quæ quidem uer
ba de ultima redēptione / que pmissā erat ex
plēda: intelligenda sunt / non autem de redemp
tione ab abillonica seruitute / sicut aliqui opinan
tur. Nam in eodem contextu legitur: In illo tē
pore uocabunt Hierusalem solium domini &
congregabuntur ad eam omnes gentes in mine

domini / Quo circa Rabi Salomon in libro canē
dem superiora Hieremie uerba .s. Allumama
uos unum de ciuitate & duos de cōgregatione
exponit de ultima illa quæ ab eis expectatur re
demptione .sic enim ibi ait / Eligam iustos & in
roducam eos in syon ex quo patet in ultima p
messiam redemptione nō omnes israheliticōs
saluari: sed iustos / hi autem pauciores admodū
sunt iniustis / qui non saluantur / ideo dixit pro
pheta unum de ciuitate & duos de congregatio
ne aliter cognatione quasi dicat ualde pauci eli
gētur ex multis . hec ille . Rursus ibidem aliquis
ex antiquis talmuticis inquit . Sicut ex secētibus
milibus hominum . qui egipto egressi sunt soli
duo . s. Calech & Iosue terram promissionis in
trasse traduntur ita in messie tempore fore / Sic
enim apud Osee scriptum esse & canet ibi iu
xta dies iuuentutis sue & iuxta dies ascensionis
eius ex terra egypti : Hec ille .

SACHARIAS . Loquens de cristo in
quit (Hædificabit templum domino) expectāt
iudei cristum uastissimam in terris ex lapidibus
mortuis machinam constructurum . Iesus autē
sublime & coeleste ex uiuentibus animorum la
pidibus templum diuina nimium arte constru
xit . Sed isti per superiora etiam confutantur .

HIEREMIAS. In diebus eius. s. messie saluabitur iuda & israel habitabit cōfidenter) dies illos quos nominat ad cr̄itum pertinere uolūt / cuius manibus in pr̄sc̄um illud terrenumq; regnum : reduci sperant / terrenisq; opibus ad uotum ditari. Nos autem dicimus per cr̄isti gratiam & doctrinam animas uolentium : tam reliquorum q̄ tu deorum a pr̄itina illa culpa mūdari : p̄quam mandationem. habitare corpus cum hac fiducia posse ut post corporis solutionem ad celestia reuolent (iuda) .i. genus hominum. quod inde .i. ab iudea. totū originē habet (Saluabitur. s. si uolet sed ex quonam saluabitur? s. ex culpa per adam concepta & habitabit cælum. Meminisse debemus (ISRAEL) in sacris lict̄eris interdum significare homines cuiuscūq; generis / modo uerū cultum dei isdrael sequantur etiam si ab israel seu iacob secundum sanguinem nō descēderint : quapropter Isayas : Vbi agit de propagatione populi israel puocationem gentium sub doctrina Messie inquit (EFFVNDAM spiritum meum super semen tuum & cetera : Et germinabunt inter herbas quasi salices iusta fluentes aquas) Et in eodem cōtextu declarat hanc propagationem seminis israel seu iacob non esse solum secundum progeniem corporalem in

uelligēdam. Idcirco subdit. (Iste dicit dominus
ego sum & ille uocabitur in nomine iacob & hic
scribet in manu sua domino & in nomine israel
assimilabitur hec ille) Qui dicit dominus ego sum
israel ita est secundum carnem de quo etiam il-
lud additur (Et ille uocabitur in nomine iacob
Quod preter hec in textu sequitur ad eos perti-
net: qui opinione moribusque sunt similes israel
unde Rabi Salomō ubi interpretatur uerba hu-
iusmodi. Et in nomine israel assimilabitur sic di-
cit Iste sunt qui ex cultu gentilium ad uerum dei
cultum conuertuntur. digni enim sunt qui israe-
lis nomine nūcupentur hec Salomō Quando
igitur propheta aiunt israel sub messia saluum
fore: non genus hominum hoc aut illud intel-
ligūt. sed omnes qui cultu & uita israel & iacob
se similes reddunt: quod si uelis hoc nomine Iu-
da & israel: in textu illo Teremie peculiarem dū
taxat dei populum significari esto: At illi qui
dei filium negauerunt: degenerati sunt & a ro-
manis puniti sunt qui uero illum ex iudeis secta-
ti fuerunt: & multi quidem & magni uiri: uere
erant israelis nomine nūcupandi: atque precipui
inter illos signo quodam a deo dato ante Hiero-
solimā urbis obsidionem in regnum Agrippe
regis qui romanis amicus erat: aufugerunt serua-

tip sunt. Consideratione dignum est illud non
parua / quod uere Paulus apostolus uaticinatus
est: Iudeos uidelicet aliquos pertinaces fore
donec gentiles omnes omnino undique conuer
tantur ad cristum. postremo etiam illos in secu
lorum sine penitus conuertēdos adduxit quoq;
propheticum illud (Veniet ex syon qui eripiat
& aduertat captiuitatem ab iacob & hoc illis
ante testamentum cum peccata eorum abstule
ro sic demum statutis temporibus. Iuda salua
bitur eritq; tūc quod diuinitus predictum fuit
pastor unus & unum ouile. tunc implebitur il
lud Sacharie (In die illa erit dominus unus &
nomen eius unum (illud quoq; Sophoniz
(Tunc reddam populis labium electum
ut uocent omnes in nomine domini & seruiant
humero uno adderurus illud Ezechielis. Tūc
conuertam captiuitatem iacob & miserebor do
mum israel Cui illud est simile. (Reducam cap
tiuitatē uestram decūctis locis. Sed quādo hec
erūt? quotidie ex captiuitate tū peccati tum ho
minū liberātur p̄ messia iudei quicūq; uolunt
apparebit autem hoc præcipue quādo maxime
uolent hoc est in secundo christi aduentu pro
pe mundani cursus finem. Tunc messias armis
quibusdam aduersus impios prelia illa moue

bit, quæ Zacharias in bello hierosolimitano fu-
turo predicat & post illa subiungit. In die illa erit
dominus unus. Tunc messias potenter effu-
det iram super gentes & regna quem admodum
Sophonias propheta minatur/ quibus subiungit il-
lud. Tunc reddam populis tunc prælium illud
gog & magog inplebitur ab Ezechiele desrip-
tum: quo finito redemptionem israel fore pre-
dicat Ezechiel (tunc conuertam captiuitatem
Cristus ergo in primo aduentu doctrina exem-
plo & opere suauiter uolentium peccata remi-
sit. in Secundo rem fortius agredietur. purga-
bit acius & pertinaces cum duce eorum antichri-
sto/ uolentia expugnabit/ Sic enim dei nature di-
scipline ordo requirit.

DANIEL (Aspiciebam in uisu noctis &
ecce in nubibus cæli quasi filius hominis uenie-
bat/ Propter hec & similia expectant iudei cri-
stum non humilem habitu & fortuna sicuti iesu
accepimus: sed magnificentum & potentem/ nesci-
entes duplicem eius aduentum esse. Venit hu-
milis olim iudicandus ueniet postremo magni-
ficus iudicaturus/ Quod autem de ultimo mū-
di iudicio sibi loquatur Daniel apparet cum sub-
iungit. (Throni positi sūt & libri aperti sunt.
Aduentum uero primum esse humilem multis

prōphetarum oraculis in superioribus demōstra
uimus de quo illud dauidis: Ego autē sum uer
mis & nō homo obprobrium hominum & abiec
tio plebis: omnes uidentes me deriserūt me locu
ti sunt labiis et mouerunt capt. Sperauit in
domino/eripiat eum/saluū faciat eū quoniā
uult eum: quoniam tu es qui extraxisti me de
uentre. Spes mea ab uberibus matris meae/inte
proiectus sum ex utero de uentre matris meae
deus meus es tu ne discesseris a me. subdit mul
ta ibidem ad idem manifestissime pertinentia.
Nonnulli iudeorum cum diuersa de diuerso ad
uentu oracula legerent duos messias introdu
xerūt. alterum filiu ioseph. i. ex ioseph patre et
fratim longo ordine descendantem passioni
cediq; subiectum. Alterum descendantem ex
dauide/quem dauidis filium appellare consue
uerunt: qui messiam alterum occisum suscitet
regnum ꝑ israel potenter instauret: sed ii ma
nifeste delirāt: sacre enim licetere ab uno & per
unum & ad unum pendere uolunt generis hu
mani salutem & quando de messia locuntur fere
seper dauidis uel inde prolem uocant: Ioseph
uero patris effraim nunquam. hinc rabi Moy
ses libro iudicum adducens precipuas omnes
de messia sententias concludit messiam ex dau

dis genere fore: nullamq; alterius messie mentionem facit isaniūt igitur qui frustra geminos introducunt: cū sufficiat unus. Quanto rectius nos per unum yhesum sufficienter implemur: uaticinia omnia quamuis diuersa: & sufficienter implemur. Ille siquidem Ioseph cuiusdam quasi ad octione siue fama & custodia filius/filius quoq; Davidis regis ex matre que descendit ex Dauide. Iudicatus est a mundanis semel humilis. Semel quoq; mundum potentissime iudicabit.

ISALAS (ERIT lux lune sicuti lux solis non de tempore primi aduentus hic loquitur in quo non erat cōsuetus ordo mundi mutāndus ut alias diximus: sed de seculo post aduentum christi secundum. Nō enim cessabunt post ultimum iudicium celestia corpora uel elementa sed motus qui gratia quietis est institutus: atq; erit. Deinde exuberante lumine pulchrius uniuersū Adiungit (TVNC sanabitur uulnus populi & presura plage eius) quia destruetur mortalitas propter peccatum priorum parentum nobis inducta. Omnes enim homines ad immortalitatem uitam resurgent: quod prophete plures aperte prenumptiant. Rationes autem resurrectionis in theologia illa nostra quā in agro regni

no apud achatem nostrum Iohānē chualchan-
tem composuimus: aduximus: ubi etiam adiū-
ximus Soroastem & Mercurium & Platōnem
resurrectionem corporum predixisse: hebreos
uero prophetas plures hanc prenumptiasse ne-
mini dubium.

ISAIAS (VIDEBIT semen longeuum)
DAVID (PONAM in seculum seculi se-
men eius. In duobus istis uaticiniis christus pro-
mi- & tur spiritale semen nō corporale: similiter
sacerdotium & regnum spiritale quando dicitur
apud DAVIDEM tu es sacerdos in eternū secū-
dum ordinem melchisedech & ponam tronum
eius sicut dies celi: Rursus sedes tua deus in se-
culum seculi: Virga directionis/uirga regni tui)
Et paulo post subiungit etiam quod pertinet ad
Messiæ nomen dicens (VNXIT te deus: de-
us tuus oleo letitiæ precōsortibus tuis) ipse enī
excellētius omnibus regibus unctus sacratusq;
est. s. quia a deo & in eternum merito autem su-
pra dixerat eum esse sacerdotem secundum or-
dinem melchisedech: hic enim Melchisedech
in sacris uoluminibus sacerdos fuisse dei summi
refertur: sed qui nō oleo comuni perunctus sit
neq; qui ex successione generis suscepit sa-
cerdotium sicuti adud ebreos fieri mos erat &

deo secundum ordinem illius christus sacerdos
futurus predicatur qui non olei liquore sed uir
tute celestis spiritus consecratur.

NATHAN quoque iussus est a deo predi
cere Dauidi de Messia ex eius stirpe nascituro :
talia (CVM impleti fuerint dies tui : dormies
cum patribus tuis & suscitabo semē tuum post
te : quod erit de ventre tuo) Hic ergo qui post
Dauidis mortem nascitur. Salomon esse nō po
test immo est Messias rex æternus nō tempo
ralis ut SALOMON / & qui non
temporale sicut Salomon : Sed æternum deo
templum hœdificat. Sequitur enim sic deus ad
nathan (Et reparabo regnum eius / hic œdifica
bit mihi domum nomini meo & dirigam thro
num eius usq; in æternum ego ero illi in patrem
& ipse erit mihi in filium. s. quia messias dei fili
us magis est : ꝥ dauidis & paulo post addit (Et
regnum eius erit usq; in æternum coram me. s.
quia in spiritalibus bonis nō corporalibus / ideo
subiungit. Et thronus eius erit erectus usq; in
æternum. Hoc regnum n. aumethes intelli
gens melius : ꝥ pertinaces iudei inquit malcho
rão Verbum dei iesus christus marie filius a crea
tore mundi missus est ut esset gentium omniū
facies in hoc seculo atq; futuro. Tale fuit ie

su nazareniregnum quale a prophetis cristo pro
mictitur: ideo ipse ait. Regnum meum non est
huius mundi. Pontificibusq; eius successoribus
in spiritualibus rebus proprie reliquit imperium
neculq; ad mundi finem substantialis & precipua
pontificum in quantum pontifices sunt & cristi
uicarii iuris dictio ulterius se extendit. Rerum
uero terrenarum dominatio & administratio
pontificibus accessoria est tanq; accidens non in
quantum uicarii dei / sed in quantum Constantini
caesaris sunt heredes / hae autem dicta sunt non
ut auctoritatem rerum temporalium pontifici
adimamus. habet enim re uera quanuis tanq;
accidens quoddam sine quo trecentos annos
olim pontifex uerus fuit atq; esse potest. Sed
ut tela iudeorum hac ueritate facilius deuite
mus. Nam ubi Daniel sub quatuor bestiarum
figuris quatuor regna significat per quartam be
stiam iudei omnes imperium romanum intelli
gi uolunt / quoniam uero Daniel ait quare tam
bestiam destruendam fore per regnum a deo
caeli suscitandum. Exponunt iudei romanum
imperium in aduentu messie destrui debere.
Addunt regnum ecclesie idem omnino esse
atq; romanum illud antiquum licet angustius.
Vnde concludunt impium regnum esse postq;

per messiam ab eis expectatum est dissoluen-
dum. Quod quidem inde confirmant quia Da-
niel ait ex quarta bestia cornu paruulum pulu-
lare / quod sermones contra excelsum loquatur
qualem uolunt fuisse iesum eiusq; uicarium Hu-
iusmodi uero machinatio falsa est tum quia re-
gni romani ratio in rebus corporalibus consistit.
Christiani regni ratio in rebus omnino incorpo-
ralibus. Diuersa igitur regna sunt / unde etiam
hodie imperatorem nostrum a pontifice diuer-
sum esse uidemus tum quia Daniel dicit qd illud
cornu faciebat bellum contra sanctos & preuale-
bat eis / quod de iesu eiusq; uicario et simili dici
nullo modo potest : adde quod ibidem Daniel
predicit quartam bestiam perituram quando ue-
niet ille quasi filius hominis in nubibus caeli /
Totum hoc in secundo cristi aduentu est im-
plendum quando cum maiestate & potentia
summa accedet ad iudicandum. Nullo autem
modo in aduentu primo in quo non potens ma-
gnificusq; sed tanq; lapis abscissus & abiectus ue-
turus a danielle prenumptiatur (CORNU) ue-
ro illud Antichristus erit (PARVVM sili-
cet : quia ex uiltori iudeorum fece Antichristus
trahet originem (ANNECTITVR quarte
bestie) .i. tyrannice potestati. Bestia enim hec

tyrannidem uniuersam mundi significat ab initio
romæ usq; ad mundi finem : que casura est una
cum summo tyranno anticristo in secundo cri
sti aduentu ad iudicium circa finem mundi / di
cit enim Daniel (Iudicium sedit) dicit rursus
(statim finis) Sunt qui uelint cornu illo non
modo anticristum : uerum etiam tyrannicam
heresim hereticamq; tyrannidem Maumethis
regis arabū significari : esse enī ymaginē anticri
sti quēadmodum Ioannes baptista fuit ymago
cristi Quod autem quarta bestia tyrannidem
uniuersam in qualibet mundi parte a romanis
primis exortam usq; ad anticristum & mundi
finem significet ex eo patet q̄ omnes etiam iu
dei consentiunt per bestiam primam significari
uniuersā mundi tyrannidē ab initio mundi usq;
ad Nabuchodolarem . Exitus enim rerum ex
ordis proportionē quadam congruere debēt

CAPITVLVM . XXIX . Contra iude
os q̄ miseri sunt in christi uindictam .

IQVIS Hebreorum historias consideret
reperiet eos nunq̄ graui calamitate oppres
sos fuisse nisi quotiens scelus aliquod turpis
simum patrauerunt . ante babillonica seruitutē
in idolatriam inciderunt utiq; hierosolime ur
bis prophetarum sanguine repleuere : quemad

modum in regum libro legitur / ceteraq; similia
facinora commiserunt propterea passi fuerunt ser
uitutem annorum septuaginta in babilonica re
gione deinde usq; ad tempora iesu cristi nostri sa
tis iuste uixere / quem non aliter tractauerunt q̄
prophetas ante illum eius gratia missos. Cum
uero post q̄ iesum Interfecerunt diutius acerbi
usq; q̄ unquam antea puniantur necessarium est
tunc illos scelus idolatria & prophetarum cede
immanius patrauisse. Vnde Hieremias non au
dierūt me nec inclinauerūt aurem suam : sed idura
uerunt ceruicem ac peius egerunt q̄ patres eorū
quod quidem ostendit Iesum uerum messiam
& plusquam prophetam & plusquam diuinum
hominem : immo deum re uera fuisse. Dicite
queso iudei cur in uestro illo legum nouarum
uolumine Talmut / quod fere quadringentis
post iesum annis composuistis crudeliores ad
uersum cristianos leges : q̄ Nero & Domitia
nus excogitare potuerint : statuistis ? Cum ta
men non acristianis : sed arōmanis idolatris disp
si fueritis. Cur tam uenenosis execrationibus no
bis precipue ter saltem quolibet die in sacris ue
stris mala grauissima imprecamini ? cum nos p̄
uobis oremus deum & miseros etiam q̄ mau
methenses erga uos simus / non putatis cristiani

legem Maumethensi ignobiliorem esse : im-
mo prestantiorem. Verum inuigat animos ue-
stros clam : ut arbitror ipsa natura ad diuini cri-
stianorum quia uidelicet propter iesum cristum di-
uina uos iustitia dissipauit. Videre licet quo pac-
to cristiane uindictae quanuis insci aditum pate-
fecistis. profecto quia inter uos multi propter
impiam negligentiam & ignorantiam scriptura-
rum inermem Iesum fuisse uerum messiam non
crediderunt. Idcirco mox uel expectantes : ut
Suetonius inquit : uel iam ut multi inter uos
opinabantur habentes alium. qui armis potens
esset romanis audacter rebellauistis / obquam
rebellionem funditus euersa urbs / homines
occisi dispersiq; sunt / hec habemus a Suetonio
Perditi ergo estis / quia Iesu cristo non credidi-
stis quod quidem Iosephi uestri uerbis possumus
confirmare / qui multa diuine in iudeos indigna-
tionis adducit signa & miracula euidētissima &
horribila atq; affirmat in summa celebritate ue-
stra urbem ierosolimā inquam tunc azimorum
gratia rota ferme iudea confluxerat obsessam
romanis fuisse. Certum est autem iisdem die-
bus uos Iesum superioribus annis interfecisse Ad-
dit Titum / qui obsederat urbem solitum dice-
re propter multa portenta deum ita esse iudeis

iracunda ut timeret ne ei quoque irakeretur si iude
is ignosceret. itaque licet Titus non esset simil
terque Vespasianus : tamen impellente deo cru
delius immo iustius actum est : quam romani un
quam alias consueverint Siquidem in ea urbe pe
rierunt fame ferroque supra undecies centena iu
deorum milia / uenudata uero sunt plura quam nona
ginta milia captiuorum. hec Iosephus qui & in
terfuit atque Eusebius. Addit Iosephus hec cum
Titus orcumiens peruidisset repletos mortuo
rum cad au eribus uallos & humani corporis ta
bo patriam terram rigari cum ingenti gemitu ele
uatis ad celum manibus deum inuocat testem
hoc suum opus non esse. deinde inde ita subiun
git. Arbitror equidem quod etiam si aduersum im
pios romanorum paulisper arma cessarent aut
hiat u terre aut aque diluio aut sodomitanis
ignibus & fulminibus celitus missis mortis supst
itum ciuitas pepedisset / quod e multo infaustiore
illis qui talia perpessi fuerant & nequiores uiro
rum presentem hanc protulisset deitatem pro
quibus & omnis gens pariter mereretur extigul
Idem confirmat phlostratus in lita Appollo
ni teaneibis uerbis. Titus captis hierosolimis
omnia circum loca cadauentibus compleuerat /
finitime autem geres obuictoriam coronare eu

uoluerant / ille uero tali honore indignum se esse
respondit / nō enim se fuisse talium op̄erum auc-
torem sed deo iracundiam contra iudeos demō-
stranti suas manus prebuisse: hec Phlostratus.
Adfuit in ea obsidione Vespasianus / qui cum ur-
be deleta: de iudeis triūphauisset / quē admodū
Suetonius narrat statim coram populo duo fe-
cit miracula. Nam cecum & claudum tactu so-
lo curauit / is tamen neq; antea unquam neque
postea tale aliquid fecisse narratur quasi diui
nō auxilio miracula illa fecerit / statim cum diui
no impulsu cristianum sanguinem uendicasset.
Quamuis enim satis iustus esset: nō tamen ea
uel factimonia uel doctrina & arte ut miracula
posse facere uideretur. Clemens & Egesippus
apostolorum discipuli scribūt iacobum fratrem
domini usq; adeo iustitia prestāre opinione om-
nium extitisse ut & iudeos & prudentissimi qui
q; crederent hanc causam fuisse oppugnationis
hyerosolimorum. Sub uespasiano statim post
necem Iacobi consecute q; illum sceleratas
manus intecissent: & Iosephus ira sibi uideri p̄
hec euidenter indicat que omnia iquit: acciderūt
iudeis prouindicta Iacobi iusti: qui erat frater
yhesu qui dicit christus quē iustissimū & piissi-
mū omniū confessione uirū iudei interfecerūt.

hec ille. Quod autem christiani sanguinis uidi
cādi causa deus eos perdiderit ex eo patet q̄ nul
lum aliud illis temporibus facinus patrauerunt
cuius causa deus illis uideretur tam acriter indi
gnari debere. Indignatus tamē erat omnino q̄
Iosephus ipse qui aderat in septimo belli iudaici
ei libro sic aperit. i. foelici inquit plebi deterrimi
quidam homines & deceptores falsa uaticinātes
suadebant ut euidentibus signis & inditiis iracū
die & indignationis diuine nō crederent: quibus
aperte futurum & urbis & gentis portende
batur excidium: sed uelut amentes & qui neq̄ ocu
los neq̄ animam haberent: spernebāt omnia
que celitus numptiabantur. Et enim stella pre
fulgēs gladio per omnia similis imminere desu
per ciuitatis: & cometes preterea exitiālibus flā
mis ardere per totum uisus est animum. Sed &
ante excidii tempus ac belli cum populi ad diē
festum azimorum cōuenirent octaua die men
sis xandicis qui est aprilis noctis tempore hora
nona tantus luminis fulgor aram templumq̄
circūdedit ut putarēt omnes diē clarissimū
factum & permāsit spatio hore dimidie: quod
imperitis quidem & ignaris prosperum uideba
tur: Sed legis peritos & doctos & probos quos
q̄ doctores nō latuit exitiale portētū. In eadē

quoque festiuitate uitula sacrificiis admota & aris
assites inter ipsas ministrorum manus enixa est
agnam. Sed & ianua interioris cedis que respicie
bat ad orientem cum esset are solido idura ac p
inde inmensi ponderis quæ uiginti uiris summo
conatu impelleribus clauderetur ferreis quoque
uectibus & seris munita ac pessulis in altum
demissis teneretur obstricta repete hora noctis
sexta apparuit sponte patefacta. Sed & transacto
die festo post aliquot dies prima & uigesima die
mensis artemesi id est maii prodigiosus apparuit
uisus & fidem pene excedens: quod certe falsum
putaretur nisi oculorum fidem confirmasset. ma
lorum consecuta perniciēs / & enim prope solis
occasum uisi sunt currus & quadrigæ in omnem
regionem per aera fieri / & armatorum
cohortes misceri nubibus & urbes eiecundare ag
minibus iprouisus in alio autem die festo qui
pentecosten appellatur noctu sacerdotes ingres
si templum ad misteria ex more complenda pri
mo quidem motus quosdam strepitusque sense
runt. cum deinde uoces subitas audiunt dicentes
Migremus hinc. Additur ins aliud terribilius /
Et enim quidam Ananie filius Ioannes nomine
uir plebeus & rusticus ante quartum belli annū
cum ciuitas in pace & abundantia perduraret in

die festo tabernaculorum repete clamare capit
Veh ab oriente. Veh ab occidente. Veh aqua
tuor uetis. Veh sup Ierosolimam & super tem
plum. Veh super sponsos & sponfas. Veh super
populum & indefinenter die noctuq; p omnes
plateas circum sens hoc clamabat utq; quo qui
dam primores ex populo uiri uelut infauti pre
sagii indignatione conmoti correptum homine
uerberibus multis afficiunt / at ille nequaquam
pro se aliquid loquens sed ne eos quidem qui
circum steterant deprecans eadem uoces pari
obstinatione & clamore repetebat / tum princi
pes intelligetes ut reserat numinis esse motus
in uiro perducunt eum ad iudicem romanum /
apud que flagris ad ossa usq; laniatus neq; pre
ces lacrimas fudit: sede eade uoce miserabiliter
& cum quodam ululatu emictes perlingula pe
ne uerbera proferebat addes etia hoc ue ne hie
rosolimis / hucusq; Iosephus. Sed ate illum
Iesus mala hec ita predixerat. Veh pregnatibus
& nutrietibus in illis diebus. Orate autem ut
no fiat fuga uestra hieme neq; sabato / erit enim
tunc tribulatio magna qualis neq; fuit ab initio
seculi hucusq; neq; erit. Videns igitur Iesus ci
uitatem fleuit super eam dicen Si agnouisses &
tu in hac die que ad pacem tibi sunt: nunc autem

absconditum ē ab oculis tuis : quia ueniēt dies
sup te & circundabunt te inimicitui uallo / &
circuibūt te & per urgebūt te undiq; & ad solū
deducēt te & filios tuos inte / erit necessitas ma
gna sup terram / erit populo huic & cadent iore
gladii & captiui ducentur in omnes gētes & hie
rusalem erit cōculcata agentibus quousq; com
pleantur tempora gentium. Cum autem uide
ritis circundari ab exercitu ierusalem tūc scito
te quia a propinquabit desolatio eius. Predixit
& alia his similia : que si quis cum Iosephi histo
ria cōferat de cristi diuinitate dubitare nō pote
rit. Quid preterea dicetis ad hec omiseri q non
semel tantum afflicti estis aut breue tempus
quemadmodum solēt / qui prodeliētis humanis
poenas dant : sed tāquam sempiterno deo penas
pro lesa maiestatis crimine dantes & ubiq; & sē
per miserabiles ob erratis / neq; id quidē iniuria
Sēper enim peccatis / tū quia pertinaces estis tū
quia misterio cristi detrahitis. Quāuis autē mul
te nationes cristianis obstiterint rigidius tamen
uos : q̄ alii iure puniti estis / & puniemini quia
ollni sup ceteros honorati a deo nimium i grati
fuitis pphetas occidistis & cristū primi omnū
cristianis tum in iudea rapinistis & nece tum ubiq;
gentiū insidias ad uersati estis : Excitabatis ubiq;

contra eos gentium vires/unde & exemplo &
instigatione multorum iudeorum christiani pas-
sim lacerabant. Verum celestis dux exercitum
suum undiq; obruncatis miris modis instaura-
bat & nutritice augebat: fuisse autem uos in chri-
sti uindictam dissipatos maumethes etiam cō-
fiteretur: qui ait in alcorano/deum eripuisse ybe-
su animam ex manibus iudeorum: reduxisse ad
se atq; exaltauisse: sectatoresq; cristi psecutori-
bus preposuisse etiam usq; ad mundi iudicium
atq; finem decreuisse insup incredulos iudeos
omni uindice tutoreq; priuatos in hac uita & al-
tera cruciatibus summis affligere. Sed audite
Moysen uestrum egiptium in libro iudicum or-
dinario; ita dicentem. Ihesus nazaremus uisus
est esse messias/ac sententia iudicum inter-
fectus causa fuit ut destrueretur israel gladio:
hec ille. Verum diuina iustitia quamuis statim
post iesum ferme singulis annis usq; ad titum
diuersis & grauib; calamitatibus cedibusq; nos
opresserit: quod florus, Iosephus Philo Euse-
bius ostendunt tamen summum illud nostre ur-
bis excidium anno post Iesum quadraginta ideo
distulit ut & uos penitentie tēpus haberetis
& cristiane legis exordium extante urbe uestra
& semota rerū temporumq; cōfusione cunctis

seculis clarius innoctesceret. factum est etiam
ut stante urbe uolentius a uobis torqueri christia
ni potuerit exactiusq; probari. Puniuit autem
uos scribae idolatrarum manibus non christianorū
ut ostenderet christianos suos absq; ulla uiolen
tia & uiuere debere & posse regnare / atq; tam
miraculose puniuit ut nichil miserabilius
uel unq; fuisse uel fore tam christus predixerit :
& Iosephus confirmauerit. Legite quicum de
his rebus Iosephi librū / uidebitis etiam matres
fame filios deuorasse / Sed ut breuitus omnia
comprehendami nulla excogitari potest tragediā
luctuosior. Atq; hanc quidem miseriam i christi
uindictam fore plebs olim uestra predixit. Nā
cum Pilatus ait. Innocens ego sum a sanguine
iusti huius / uos uideritis / illi respōderūt Sāguis
eius super nos & super filios nostros.

RESUMPTIO : Probationis de christia
na uindicta in tria capita.

QUONIAM Vero uarias quoti
die huius uestre calamitatis causas dili
genter excogitatis quo cedis christiane
culpam subter fugiatis rem omnem ab initio
repetentes in tria capita colligamus; Tria potis
simū i eo scelere cuius culpa dispersi estis con
currere oportere necessariū arbitramur primū

quidē illud quod ab initio tetigimus quod uide
liceat multo grauius sit: quam ea culpa ob quā
olim in babiloniam dispersi fuistis & tanto late
grauius: quanto conditio uestra post iesum de
terior ē quam in eadem dispersione. Calamitas hec
accede uestrorum in enarrabili & uilissima uendi
tione traditur iccepisse sepe quidem alias & gra
uiter ante Titum & post iesum maxime uero
Ierusalem sub Tito & in Mesopotamia sub Tra
iano & Biter sub Adriano passimq; sub Galio.
Quod quidem in ea que ante christum fuit nō
contigit. Ad dte quod sub Claudio ultra ce
teras calamitates etiam fame extrema ut iquit
Lucas uos deus oppressit. quam quidem Clau
di tempore magam fuisse in iudea etiam Iose
phus asserit Rursus in alijs dispersionibus duces
uestri generis honoratos passim habebatis le
gyptimumq; sacrorum uestrorum cultum inte
grum seruabatis in hac uero nequaquam. prete
rea uos deus tunc prophetarum missione con
solabatur qui uel citam liberationem pollice
bantur qualis Hieremias atq; Ezechiel uel tā
instantem monstrabāt. qualis Daniel. Esdras
Ageus & zacharias. Ex quo apparet deum uos
tunc tanquam filios habuisse non ut hodie tan
quam hostes. Nullū enim post Iesum prophe

tam habetis / quod uobis minatus est psalmus.
Iam nō est propheta & nos nō cognoscat ampli-
us. Cur deus uos uita maxima ex parte atq; sa-
cerdotio regno. prophetis tam diu ōnino priua-
uit? ut ostenderet uos omnis diuine spei heredi-
tatisq; expertes tanq̄ rebelles iam pridem re-
probauisse / Quomodo ergo messiam ab eo ex-
pectare potestis? a quo Messia precones & simi-
litudines minime impetratis. Postremo alias
ad breue quoddam tēpus & ad regiones qualdā
post Iesum ad longissimum immo ad uniuersū
perq; omnem orbem estis exterminati ut pote
qui indeum ipsum / qui semper & ubiq; est cum
peremistis Iesum proprie deliquistis: cum oc-
cidistis p̄phetas ideī nūptios peccauistis / cū co-
lulistis idola regnū deo quātū i uobis fuit abstu-
listis / quid reliqui uobis sup̄at nisi ut i personam
dei propriam seuiretis? Si igitur occidentes Iesū
scelus commisistis prophetarū cede & idolatria
maius tunc certe seuisistis indeum . atq; econuer-
so si quando manus ideum implas iniecistis tūc
solum id fieri potuit cum iniecistis in Iesum / qui
solus i orbe terrarū solis uirtutibus prodigijsq;
esse se uerum sūmī dei filium deūq; mōstrauit
De primo actenus dictum sit . Secundo uero
loco ad culpam hanc uestram ob quam miseri

exulatis pertinet / ut uobis omnibus ubiq; & semper
comunis sit. Singuli enim continue ubiq;
gentium miseram uitam ducitis. Nullum uero
aliud scelus excogitari potest / quo singuli assidue
infecti sitis: nisi q; uitam iesu suorumq;
discipulorum improbatis: cedem uero probatis
quam ob causam cristiane cedis participes estis
quod quidem ita tetigit Ieremias. Quid uultis
mecum iudicio contendere? Omnes enim uos
deliquistis in me. Cum uero uitulū in ore
fabricatum uel prophetarum: cedes uel alia que
uis maiorum uestrorum inmania scelerā uitope
retis careatisq; omni inclinatione seu ad prophe
tas occidendos seu ad idola fabricanda sequitur
ut nullo modo scelerum illorum proprie par
ticipes sitis. delirant igitur qui uos propter ido
la culta uel prophetas occisos hac calamitate
pressos existimant. Tertium uero quod
ad culpam tante miserie causam adinet esse ui
detur: ut occulta sit uobisq; ignota. Siquidē in
libro illo Talmutico qui inscribitur magna
queritur cur in babilonia peregrinantibus afflic
tionis terminus predictus fuit: quod ita Iere
mias testificatur. Post q; completi fuerint in ba
billone septuaginta anni uisitabo uos peregrina
tibus autem post. Tunc nullus unquā miseria

predictus est finis / Ad hoc ibi sic breuiter respō
detur . Tunc illis finis malorum ostensus est
quemadmodum & culpa ob quam mala patiebā
tur aperta . his autem quibus ignota culpa est
ignotus & finis . hec ibi . Nullū uero aliud cōmu
ne scelus uestrum omnino est omnibus uobis
ignotum prēter id quod in Iesum uestri conmi
seruunt ac uos approbatis / Non solū enim ma
lum id esse nescitis : sed cum pessimum sit opti
mum esse putatis .

Capitulum trigelimum . Confirmatio rerū
nostrarum ex iudaicis contra iudeos defa
ctis libris .

IRCVMFERTIS iudei passim ac sē
per : deo uolente : Hebraicos propheta
rum libros / ex quibus intelligere licet
cutq; cristianos prophetarū uaticinia nō finxisse
quod tetigit dauid . Deus meus demonstrauit
mibi de inimicis meis / ne occideris eos / ne quan
do obliuiscantur legem tuam / disperge eos in
uirtute tua . Sic igitur in uis testes estis nostre
ueritatis ubiq; . Habemus & nos sacras prophe
tarum litteras a pluribus post cristum trāslatas
in grecum eloquium & latinum . Habemus insup
translationem illam apud Tholomēum regē
factam annis pluribus : & trecentis ante cristum

ad duobus & septuaginta iudeis ex omni populo
ab eleazaro pontifice electis tanquam omnium
pretantissimis / quod grecus Aristeus regis illi
us familiaris / qui & interfuit ac Iosephus scribit
Addunt regem translationis huius gratia centum
milia iudeorum qui in egipto seruebant a serui
tute suis pecuniis redemisse munera incredibi
lia templo pontifici; donasse traductores mi
rum in modum honorauisse / qua ego translati
one libentius utor ut perfidam hanc plebeculam
iudaicam cum egregiis illustrium iudeorum il
lorum armis conuincam / neq; putandum est uo
lumina illa acristianis: quae iam pridem per orbem
sparsa erant uitata fuisse a primis praesertim: qui
ea tanquam rem caelitus missam uenerantes eorum
misteria sanguine defendebant.

DE MIRACVLIS

Vento ad miracula: que non negatis quidem
immo in pluribus historiis uestris tam aposto
los quam Iesum fecisse miracula confirmatis. Sed
quidam inter uos aiunt Iesum medicum apud
egyptios in pueritia paucis annis ad summum
magiam didicisse rem supra modum arduam.
quam tot tantisque philosophi illuc undique confluē
tes in eam etiam perfecti multis annis uel mi
nima ex parte discere non potuerunt. Quis nam

magus alias cum publice summa cum ignomi-
nia comprehensus occisusq; fuerit alle qui stati-
potuit ut summus deus passim haberetur? qua
nam magia uii sunt / rudes piscatores illi yhesu
mortuo quos miracula fecit e necessarium est
alioquin yhesus interemptus auctoritatem bre-
ui omnem penitus amisisset. Si magi erant cur
nō ut solent ambitiosi homines se ipsos potius
q̄ yhesum predicabant mendicum publice in-
fami morte perentum? qua uero arte aut rusti-
ci piscatores illi Paulum & Appollo iudeos ho-
minum omnium doctissimos / multosq; alios
ualde eruditos & claros ad sustinendam mortē
irretuerunt? aut Paulus Hierotheum & Dioni-
sium areopagitam philosophos platoniceorum
omnium excellentissimos ceterosq; similes si-
militer inlaqueauit? que iocunditas & que utili-
tas illis magie proposita erat quotidie nō sui-
sed christi amore periclitantibus. Vnde Iustinus
philosophus excellens in libro: quem ad Anto-
nium Imperatorem p̄ nostra religione scripsit
inquit. Ego ipse sectis platonice institutus au-
diens uituperari christianos ac uident eos impa-
uidos ad suscipiendam mortē atq; omne suppli-
cium tollerandum considerabam q̄ impossibi-
le esset eos in malicia & in libidine conuersari :

hec ille: Sed audire libet tertullianum tempo-
ribus Iustini propinquum ad Romanos iudices
ita clamantem. Omne malum aut timore aut
pudore natura perfuderit. Denique malefici ge-
stiunt latere. Deuitant apparere. trepidat depre-
hensi. Negant accusati. Nec hosti quidem faci-
le aut semper confitentur. Certe dannati meret
Dinumerant in semetiplos. Mentis male impe-
tus uel fato uel astris inputant. Non sunt enim
suum esse quia malum agnoscunt christianis uero
quid simile? Neminem pudet neminem pe-
ni. et: Nisi plane retro non fuisse. Si denotatur
gloriatur. Si accusatur non defendit. Interroga-
tus uel ultro confitetur. Dannatus gratias agit
Quid hoc mali est? naturalia mali non habet
timorem. pudorem. tergiuersationem. pen-
tentiam deplorationem. Quod hoc malum
est? Cuius reus gaudet. Cuius accusatio uotum
est & pena felicitas. Redarguit preterea genti-
lium iudicium temeritate quod christianos nullo un-
quam crimine comperto ob solum secte nome-
crudeliter condemnarent Quod autem huius
modi secta sentiret neque ipsi inquirerent neque
uellent a christianis audire. Denique ut alias dixi
finit huius disciplinae sanctissimus manifeste de-
clarat non magia sed diuinitate christum eiusque

discipulos miracula effecisse. Extat apud uos li-
ber de Iesu nazareni uita / in quo legitur Ieufm
inter alia miracula / que illic multa narrantur et
am mortuum sulcitalle / quia uidelicet solus
recte pronūctiare sciebat nomen illud dei pro-
prium. quod est apud uos preceteris uenerādū
& quia quatuor solū litteris constat & illis qui-
dem uocalibus difficillime omnium pronuptia-
tur / sonat autem ferme hunc Inmodum
HIEHOVAHI. i. fuit est erit. Atq; hec ma-
ior hebreorum pars opinatur. Si ita est cū nihil
apud uos hoc nomine sāctius habeat̄ ideoq; ne-
queat prophanum aliquid confirmare / absq; du-
bio diuina est cristi nostri doctrina / que sicuti
uos dicitis diuinissimi illius nominis uirtute si-
cuti autem nos asserimus dei uirtute coaluit
TESTIMONIVM Iohannis Baqtiste &
Iosephi.

Desinite iam delirare Iudei tam insani: q̄
miseri creditis ne diuino illo uiro / quem totus si-
ne controuersia mundus honorat Iohāni bap-
tiste qui ut ait Iosephus erat rē uera atq; publi-
ce habebatur omnium exemplar uirtutum
Ad quem tanq̄ ad oraculum plurima iudeorū
ceterorumq; turba undiq; confluebat hec Iose-
phus uerter. Ioānes autē iste yhesū nazarenū

esse messiam palam procul dubio affirmavit ius-
sitq; omnes eum sequi: alioquin omnes: qui
tunc de yhesu locuti sunt exordium a iohannis
testimonio & confirmatione fecissent: eumq;
miris laudibus celebrassēt. Patet autem cuiq;
uita n̄ yhesu simul atq; Iohannis ab euange-
liis narrari: horum amicitiam cum etiam ma-
umethes non ignoraret utriusq; .s. Iohānis bap-
tiste ac Iesu ortum uitā laudes in eodem a Icho-
rani capitulo decantauit. Appellauit Iesum spi-
ritum uerbumq; dei Iohannem ibidem ait ma-
gnum esse prophetam diuini uerbi confirma-
torem / & certe ita confirmauit ut primos disci-
pulos suos a Iohanne Iesus habuerit / Deniq; au-
dite quid Iosephus uester in libris de antiquita-
te iudaica / quos greca scripsit de christo loquat̄
Sicut etiam ante Constantinum in antiquis tā
grece exemplaribus: ꝓ latinis legebatur & legi-
tur / quod Hyeronimus Eusebiusq; testantur /
neq; uitari tantum poterant libri qui tam late
sparsi erant & insūma auctoritate ab omnibus
habebantur eo presertim tempore quo crista-
ni calūpniatoribus ubiq; maxime omnium subi-
ciebantur. neq; tamen a quoquam inimicorum
notatos illos reperio quod uel Iosephi uel pro-
phetarū libros corruperint. Sed ueniamus ad

Iosephum. Fuit inquit in idem temporibus Ie-
sus sapiens uir: si tamen uirum eum nominare
fas est. erat enim mirabilium operum effector
& doctor hominum eorum. qui libenter quae
uera sunt audiunt & multos quidem iudeorum
multos etiam ex gentibus sibi ad iunxit. Chri-
stus hic erat aliter credebatur. Hunc accusatio-
ne primorum nostre gentis uirorum cum Pila-
tus in crucem agendum esse decreuisset: non dese-
ruerunt in qui ab initio eum dilexerunt. Appa-
ruit enim eis die tertio iterum uiuus quemadmo-
dum diuinitus inspirati prophete uel hec uel
alia de eo innumera miracula futura esse predi-
xerant. Sed in hodiernum diem Christianorum
qui ab ipso nuncupati sunt & nomen perseverat
& genus: alibi quoque sic ait. Ananias iunior, p-
teruus & insolens moribus fratrem iesu qui dici-
tur christus nomine iacobum & alios quam plu-
rimos quasi contra legem agentes accusans tra-
didit lapidandos. Qui autem uidebantur esse
moderatissimi ciuitatis & circa legis integra-
tem. habere sollicitudinem grauitur hoc tulle-
re: miseruntque latenter ad regem rogantes eum
ut scriberet ananiam ne talia perpetraret: cum
neque prius recte fecisset: hec Iosephus in uigesi-
mo antiquitatum libro.

DE RESVRRECTIONE CRISTI

ET ERGA quidem miracula Iesu quia se-
p̄ & multa & coram populo facta sunt & decā-
tantur a multis: negare non audetis / Resurrecti-
onem autem quāuis multi de illa scripserint: ta-
men quia non omnibus nota fuit omnino nega-
tis. hanc tamen a Iosepho cōfirmatam uidetis
An nescitis corpus illud Iesu / quod post resur-
rectionem in mortale diuinūq; omnino fuerat
effectum non decuisse quorūlibet mortalium
oculis: sed ab illis dum taxat uideri / qui statuti
testes aliis adeo fuissent. Viderunt autem Iesū
ex mortuis suscitatum quadraginta diebus se-
p̄ & plures neq; solum apostoli uel discipuli: ue-
rū etiā psures & quigētī fratres simul cōgrega-
ti quod testatur Paulus apostolus dicens. mul-
tos illorū ad huc cum illa scriberet uiuere. Re-
surrexisse uero Iesum non illi solum testantur
uerum etiā mille hominum milia tam iude-
orū: & gentilium qui sicuti & illi pro sola Iesu
publice ignominioseq; interfecti gloria certam
acerbissimamq; mortem libentissime subierit.
Deridenda est igitur ficta illa a uobis historia
discipulos corpus eius sepulchro surrectum in
ortu iter herbas occltauisse. Sed paulo post ab
exploratoribus ad hoc ipsum a pontifice missis

fuisse repertum / O Inprudētes nimīū & inepti
Cur cadauer illud in foro non suspendistis: Si
deiere Iesu gloriam penitus studebatis: Sic enī
omnes subito nazarenam sectam deseruissent

CAPITVLVM trigelimum primum.
Confirmatio trinitatis dei & diuinitatis christi
ex iudaicis.

VID diuinam trinitatem uituperatis
uestrorum misteriorum proliis ignari
legite uestrorum interpretum comentaria super
psalmum. (Deus deus dominus locutus ē &
uocauit terram) In illis enim queritur quam
ob causam psalmus ter uocat deū / Atq; respō
detur. ut uidelicet ostēderet deum tribus his
nominibus seculum creauisse secundum tres p
prietates quibus creatus est mundus / he uero
sunt. Sapientia. Scientia & Prudentia sicut legi
tur In prouerbis Salomonis (Dominus in sapi
entia fundauit terram / ordinauit celos in pruden
tia: in scientia sua abyssi erumpunt. Ter quoq;
nominatur deus in exōdo. (Ego sum dominus
deus tuus: deus zelator. Ecce tria diuina no
mina secundum tres dei proprietates / quibus cō
stituta sunt omnia. Legitur similiter in libro
Iosue. (Deus deus dominus ipse scit /) hec / b /
Similem expositionem in comentariis uestris in

genetum reperietis in ea parte precipue. (In principio creavit deus celum & terram) ubi rabi Eliazar inquit Non est creatus mundus nisi per uerbum uel cum uerbo dei sicut habetur in psalmo. Verbo domini celi firmati sunt.) & sequitur ibidem. Rabi Simeon inquit inspirauit uel insufflauit deus spiritum sanctum & creatus est mundus sicut in psalmo legitur. (Spiritu oris eius omnis uirtus aliter exercitus eorum hec ibi. Negatis deum filium naturalem, i. eiusdem nature habere deus tamen in psalmis ait. (filius meus es tu ego hodie genui te. neque hoc de angelis animisque dici potest/ qui non geniti: sed creati sunt. Non enim de substantia dei/ sed de nichilo processerunt: Ideo et si quandoque dicuntur in sacris litteris filii dei nunquam tamen a deo dicuntur geniti/ dixit autem Hodie, i. in eterno hodie, s. in presenti illo eternitatis statu qui neque principium habet neque finem/ quicquid enim ex substantia dei est & in tra deum eternum est. Ideo in psalmo: Deus iudicium tuum regi dabit: ubi manifeste de filio dei tractatur de ipso filio dicitur. Erit nomen eius in secula & ante solem permanet nomen eius/ Quod autem de filio dei eterno sit sermo illud declarat quod ubi translatio nostra dicit permanet hebraicus textus habet ynnō que quidem dictio an ym

deriuatur nym filius est. ynon ergo quid aliud
significat ꝑ filium progenitum natum atq; ab
solutum? quod deus filium habeat Salomon
in prouerbis testimonio est. Quis ascendit in
celum atq; descendit? quis continuit spiritum
in manibus suis? quis colligauit aquas quasi in
uestimēto? quis suscitauit omnes terminos ter
re? quod nomen est eius? & nomen filii eius? si
noliti. Audite insuper Isaiam ad deum ita cla
mantem. Sanctus Sanctus Sanctus Dominus
deus sabaoth. Ter sanctus trinitatem diuinarū
significat personarum. Dominus i singulari uni
cam dei substātiā. Plena est omnis terra glo
ria eius. hoc adsumptionē hominis a uerbo dei
factam significat. Nam ibidem Isaias deum in
throno sub figura hominis collocat. Ut autem
ostenderet uos misteria huiusmodi non satis in
tellecturos adiungit de cecitate surditate per
tinacia uestra multa / que narraui uis alias. Indu
cit & alibi deum ita loquentem. Accedite ad
me. Audite / hec a principio non in abscondito lo
cutus sum: extempore quo facta sunt ibi eram
& nunc dominus deus misit me & spiritus eius.
Ille ergo qui a principio. s. legis non est locutus
in abscondito. s. quia palam in monte Sinai cō
mibus audientibus. qui & illo tempore ibi erat ui

delicet ipse deus legis auctor nunc adeo micti-
tur id est filius deus genitus a patre deo natura
a summit humanā. Spiritus etiam dei hunc mic-
tit / quoniam per spiritum sanctum facta est dei
hominiq; coniunctio. Quilibet istorū qui micti-
tunt necessario deus est / quando qui mictitur
est deus. & quāvis deus unus sit aliqua tamen
licet incogitabilis distinctio. est inter eos qui mic-
tūt atq; illum qui mictit. Quod autem qui hic
inducitur tanq̄ loquens sit ipse deus patet per
antecedentiam. Dicit enim. Ego primus & ego
novissimus manus mea fundavit terram patet
etiam persequētia nam post omnia : que adduxi-
mus subditur. Hec dicit dominus redēptor tu-
us sanctus israel. Sed audire licet dauidem ita cla-
mantem. Quo ibo a spiritu tuo? & a facie tua
quo fugiam si ascendero in celum ibi es inquit
his verbis spiritum dei ubiq; vult esse iudei au-
tem & christiani solum deum ubiq; esse volunt.
Cōstat igitur spiritum illum non spirationem
quandam extra deum sed spiritum sanctū deūq;
existere / de quo inquit Iob. Spiritus dei fecit
me & spiraculū omnipotentis vivificavit me
facere autem hominem .i. animum atq; vivifi-
care solius dei officium est preterea inuestris
illis super genesim cōmentariis queritur quid

lit / Spiritus ille dei qui ferebatur super aquas /
Ac respōdet ibidē. / Messia hic spūs est / de quo
apud Isaiam legitur & requiescet super eum spi
ritus domini / spiritus sapientia & intellectus hec
ibi. Ex quo patet & spiritum illum deum esse &
messiam esse deum / Item in eisdem comenta
riis Rabi Simeon dicit / Quid est illud quod in
psalmo legitur. / Spiritu oris eius cunctis uir
tus eorum & respondetur / hoc est inspirauit de
us spiritum oris sui & creatus est mundus. Acce
dit ad hec q̄ rabi Moyses gerūdēsis exponens.
In principio creauit deus celū & terrā / iquit In pri
cipio. i. insipientia que est principium principi
orum. Atq; ideo in translatione ierosolimitana
locō eius quod est (In principio) habetur (in
sapientia) / Quod autem indeo sit sapientia que
dam a deo concepta ab auro tāq̄ proles Salomō
propheta sic aperit / sapientiam inducens ita lo
quētem. Audite quia de rebus magnis locutura
sum. Deus possedit me initio uiarum suarum
antequam quicquam faceret a principio ab eter
no ordinata sum & ex antiquis antequam terra
fieret / non dum erant abyssi & ego iam concep
ta eram / nec dum fontes aquarum eruperāt nec
dum montes graui mole constiterant. ante om
nes colles ego parturtebar. Adhuc terram non

fecerat & flumina & cardines orbis terre. Quando preparabat celos aderam quando certa lege & giro uallabat abyssos. usq; ad eam partē cū illo eram cuncta componens letabar autē corā ipso in omni tempore. In us patet quod sapientia huiusmodi ab xuo non modo (concepta erat) sed & parturiebatur / immo tāq; absoluta iam aderat & letabatur & tanquam suo quodā pacto agenerante distincta. Cum illo erat & cuncta componēs tanq; ipsa sit deus. Quæ quidem licet a patre gignatur semper tamen cum patre simul exitit. Que enim sine motu sunt momento efficiuntur. talia uero dum sūt iam sunt / quemadmodum aer dum illuminatur iā illuminatus ē & ueritas ratioq; rerū dum i teligitur / iam est intellecta. uerbum ergo ratioq; ipsa dei quia & sine motu & itelligibili modo gignitur / dum concipitur iam paritur. dum paritē simul adest simulq; cuncta componit. Antiquissima apud patres uestros hec sententia fuit Siquidem; Moyses ait (In principio creauit he loym & cetera he loym plurale est / Singulare enim eius est (heluel) (Creauit) singulare. nēpe quia i una & simplici dei essentia est quidam numerus personarum ideo Moyses & alii multi hebreorū in solo deo hoc modo loquendi

usi sunt nomine quidem plurali & singulari uerbo atq; econuerso utentes. Significatur similis indeo numerus etiam ultimo Iosue libro (Nō poteris seruire domino quia deus sanctus ipse) hebraica ueritas habet (Quia heloym sanctus ipse) Rursus Hieremias (Peruertistis uerba dei ut uētis domini exercituū dei nostri) hebraica ueritas habet (heloym haym. i. deorum uiuētū. Quod autem sequitur habet singulare, sicut & nos habemus / ungitur nomen dei plurale uerbo plurali in regum libro secundo. (Que est gens ut populus israel: propter quam iuit deus ut redimeret sibi in populum). Veritas hebraica dicit (Iuerunt heloym. i. dii Item iecle siaste legitur (Quis est homo ut possit sequi regem factorem suum. hebraicus testus dicit. Quis est homo ut intret post regem qui iam fecerunt eum. Daud cum deo ipsi dicit. Unxit te deus deus tuus oleo letitiæ nonne differentiam quandam ponit indeo inter eum qui ungitur & eum qui ungit immo eos qui ungit Tertigit enim filium qui ungitur & patrem ac spiritum quando de ungitibus dixit. Deus deus. Quod autē deo ipsi loquatur patet ex precedentibus / predixit enim Sedes tua deus / Sed & quando dicit de domino deo suo. Dixit domi

nus domino meo sede ad dextris meis non nemi-
ter eum qui sedet ad dexteram & eum prope quem
sedet differentiam significat personalem. Quod
autem duo isti in natura conueniant translatio
caldea demonstrat / dicit enim (Dixit dominus
uero suo. Apparet etiam per illa que in eodem
psalmo secuntur. Ex utero ante luciferum genuite
.i. ante creaturas ex intima mea substantia & in-
trinsecus / quod soli deo dei filio conuenit / due
tamen persone monstrantur etiam cum dicitur
genuite Genitor namque & genitus persona dif-
ferunt. Quid ultra uagamur? Moyses rem ipsam
declarat / inquit enim (Dixit deus faciamus ho-
minem ad ymaginem & similitudinem nostram
Et subdit fecit deus hominem. in hac oratione
bis deo singularem proprietatem attribuit / bis
quoque pluralem ut efficacius declaret in unitate
essentie esse numerum personarum / hinc deus
loquens ad moysen ait. Ego sum deus patrum
tuorum. Deus habraam deus Isaach deus Iacob.
Primo unam dei substantiam esse designat / de-
inde trina repetitione ternarum personarum nu-
merum manifestat. Meminisse uero oportet quod
quamuis in humano artifice potentia / sapientia
uoluntas / siue bonitas quodammodo differant
nemo tamen ob huiusmodi differentiam dicit arti-

tifex ille fecerunt uel artifices illi fecit / quia tria
illa. personas non constituunt differentes. In so-
lo autem deo & quasi semper sacre. licetere cum
singulari plurale coniungunt. quia ut dicitur in illo
solo unica natura est ac tres persone / atque in eo
non modo sunt tres uires quemadmodum in
artifice : sed tres etiam persone mirabili quodam
paeto distincte in uicem & unita.

Capitulum trigessimum secundum. Confirma-
tio passionis Messiae contra iudeos ex iudicis

ERIDETIS NOS RIDICVLI

q̄ messiam ob originale culpam fuisse
passurum existimemus quod autem pas-
sus fuerit multa & graua primo quidē ratio-
nibus / deinde ex mente tam prophetarum : &
interpretum uestrorum insuperioribus saepe men-
strauimus / Sed scio quid uolebatis / deum uide-
licet sua quadam liberalitate uel clementia
absq; passione messiae delicta hominibus cōdo-
nare. an obliti estis antiq; illius sententiaē quae
apud doctores uestros semper quam plurimū
ualuit. Quod deus omnia precipue humana
duplici mensura gubernat misericordia . s. & iu-
sticia. (Vniuersae uite domini) inquit David /
(misericordia & ueritas . i. iustitia Rursum . (Sāc-
tum & terribile nomen eius) . Mensuram qui

dem misericordiae in sacris litteris significari ue-
stri interpretes uolunt ubi dicitur. (A denay. i.
dominus/mensuram uero iustitiae ubi (eloyim
.i. deus. Rabi ergo Iosue considerans nominis
utriusque simul iuncti uirtutem apud Moysen
dicentem. (Emisit adam dominus deus de orto
uoluptatis ad excolendam terram) inquit cum
mensura quadam iustitiae atque misericordiae cre-
auit deus adam/cum eadem dedit ei preceptum
cum eadem eiecit eum. hec Iosue quia uide-
ret non in expulsionem solum: uerum etiam in
creatione & precepto moyses similiter geminat
(Deus dominus) Ufus est autem deus in crea-
ndo ad aem iustitiae quia non aliter formauit eum: quam
congrueret tam eius idee quae semper in deo est per
quam format: quam diuinae bonitati cuius gra-
tia format. Ufus est rursus misericordiae quia
nullis ad eum meritis precedentibus ei largitus est
uitam & reliqua bona. Misericors in precipiendo
fuit qui fructuum pene innumerabilium usum ab eo
de concessit. Iustus insuper qui minus quibusdam
esum ligni scientiae boni malique prohibuit. Pat-
er enim erat ut homo lege aliqua esse se deo sub-
iectum agnosceret atque declararet. Denique ius-
tus fuit quando post preuentionem expulsi-
one paruult: sed etiam ualde misericors quando:

quidem finita quadam pena eum affecit / qui de
linquens indeum infinitum quodam modo infi
nite peccauerat. Nūquid ergo sub messia adam
genusq; humanū eius prole creatori deo absq; il
lo milericordie iustitieq; uiculo / sola uidelicet
miser cordia uultis cōciliari? absit. Memēote
eius quod i deuteronomio quotidie replicatis
(Dei perfecta sunt opera & omnes eius uie iudi
cia deus fidelis absq; ulla iniquitate / rectus &
iustus est) Congruum igitur dei misericordie fu
it ut quandoq; ubi genus humanum cōciliaret /
congruum eius iustitie / ut satisfactio aliqua inter
cederet ac saltem messias pro ceteris satisfacere
ret de quo Isaias. (Omnes nos sicut oues errauit
mus & homo aua sua errauit), i. c. omnes homi
nes errauerunt quia pater omnium adam aua
sua errauit. Sub iungit de messia. (Et deus po
suit in eo iniquitatem omnium nostrum.
Scio autem uos obicere hic ita solere. Ab
surdum est scelere summo quod in occidendo
messia a multis committitur dilui scelera homi
num arbitrari neq; unus passio peccatis omniū
satisfacit neq; iustum est messiam in nocentem
pro aliis nocentibus satisfacere / nos uero in hūc
modum breuiter respōdemus. Non homicida
rum scelere : sed messie uirtute in malis perferē

dis deleta sunt mala. Proinde merito paucior
maior caritas uirtusq; fuit: quod uirtusq; i
omnibus delinquentibus. Digniorq; cristi uni
us uita: quae uita cunctorum. Quando ergo uitam
suam pro omnibus tradidit longe plusq; satis fu
erat. / at ille fecit. Satisfacere autem alter pro alte
ro potest / quod fieri quotidie i rebus civilibus
cernimus. in actibus eni exterioribus satisfactio
consistit / ad hos autem & instrumenta & amici
accipi possunt. Quoniam uero penitentia in ac
tu mentis uoluntatisq; interiore uersatur / ad ip
sam met penitentia pertinet qui peccauit peni
tentia ergo delictorum afficiantur oportet qui
libet peccatores / ita deum messias p quolibet
satisfecisse uidetur / Tunc Isae illud impletur.
(Vere languores nostros ipse tulit & dolores no
stros ipse portauit. attritus est propter scelera
nostra liuore eius sanati sumus.) Neq; tamen
impunes hinc abimus qui ab initio mundi ad fine
ob peccatum illud originale in modum multa
subimus in cristo autem breuis passio fuit uir
tus & perfectio mira. felicitas sempiterna
Statuerat deus ab eterno messiam fore humani
generis. redemptorem. redemptorem dico qui amorem
fere culpe seruitute redimeret de quo. Isaias.
(Veniet ad syon redemptor. Atq; habebit in res

ha excellens dignitas est. qua quidem caruisset
nisi proprie carnis sacrificio maculas populi de
leuisset. Compertum habemus in sacris histori
is sanctos uiros semper oblatione sacrificiorum
preserti sanguinis aspersione deū placare / impetra
re ab eo dona, ab iminentibus periculis populū
liberare. leges diuinas sancire semel quot annis
peccata populi purgare consueuisse / quod quā
uis non legitime: tamen gentiles etiam sunt
imitati / Sed ad hebreos impresentia ueniamus
primum illud in genesi legimus / ubi Noe post
illud cōmune diluuiū (Edificauit altare domi
nō i quo holocausta optulit) quam ob causam
placatus deus statuit ne ulterius diluuiū huius
modi mundo contigeret sequitur enim ibidem
(Odoratus est dominus odorem suauitatis &
ait dominus ad e nequaquam ultra maledicam
terre propter hominem) Secundum etiam
in genesi ubi abraā primū precepto dei ad sacrifi
candum filium suum promptus deinde adeo p
angelū prohibitus arietē deniq; obtulit deoq;
mactauit. Cuius uoluntatis & uictime causa iu
re iurādo interposito promisit abrahe deus sin
gulare donum. i. omnes gentes in suo semine
quecūq; uoluerint saluas fore. Tertiū in exo
do reperitur. Ibi enim aspersione sanguinis pasca

lis agni per postes liminaq; de moiū dei popu
lus acalmitate egyptia liberatur (Videbo) in
quit. (Sanguinem & transibo nec erit in uobis
plaga disperdens. Quartum quoq; in exodo. Il
lic Moyses acceptam a deo legem sancire uolēs
super populum spargit sanguinem uictimarum
ut fedus hac ratione inter deum & homines cō
firmetur. Sic enim ibi legitur. (Moyse sump
tum sanguinem resperxit in populum atq; ait.
Hic est sãguis foederis / quod pepigit dominus
uobiscum super omnibus hiis sermonibus)

Quintum in leuitico expiationis die tractatur
de quo ibi sic legitur (In hac die expiatio erit atq;
mūdatio ab oīibus peccatis uestris corā domino
mundabimur. Sūmus quippe sacerdos i trans
sãcta sanctorū semel quot añis corā ppitiatio
& sup propitiatorū sacrificiū sanguinem dif
fūdebat. Aq; hoc sãguine ex institutione diui
na populi sordes abstergebantur. ratio cōstitu
tionis huius illic huiusmodi assignatur. (Quia
anima carnis in sanguine est & ego sanguinem il
lū dedi uobis ut super altari meo expietis pro
animabus uestris quia sanguis pro anime piacu
lo sit. Quinq; hec anobis narrata ac etiam his
maiora complecti debuit purgatio liberatioq;
populi sub Mellia. Merito igitur obtulit p

omnibus deo propter sanguinis sacrificium: cuius
quidem sanguinis aspersio tanquam perfectissimum
sacrificium in omnibus superioribus sacrificiis qua
si lignis porcebatatur per electi oblatione illa
a patre facta & in pasca. Adde & in puerorum omnium
circumcisione: Noluit autem diuina misericor
dia ut omnes homines pro peccatis suis ultra cum
sanguine funderent. sed ut percantem unus sangui
nem spargeret: quem ob hoc prece teris exalta
uit. Que quidem a propheta quauis ratione homici
da & impia cedes fuerit: ratione tamen propter
uoluntatis christi se ipsum libentissime offeren
tis/ diuinum sacrificium fuisse ceteretur: Quod
quidem uos quot annis imolatione pascalis agni
in signum uestre expiationis salutisque significaba
tis/ ac denique in pasca imolatione manueti iesu
saluatoris est impletum/ quod etiam quotidie in eu
charistia quodammodo repetit. Sic ergo Christus est
sacerdos in eternum semel seipsum deo sacrificans qui
solus mundare alios perfecte potuit cum neque
immundus fuerit neque sui ipsius mundandi gratia
holocaustis indigerit quemadmodum ceteri autem
illum sacerdotes/ qui non bestiarum sanguine
non in puro non alieno: sed humano puro pro
prio humanas sordes familiamque suam perfecte
purgauit/ de his diuine paulus apostolus in epi

Stola ad hebreos. Quam obrem solutio peccatorum decentior fuit passione cristi quam si deus absoluta potentia ignouisset preter enim id quod ita fieri ad dei iusticia & misericordiam. Rursus ad ostendendam excellentissimam cristi uirtutem pertinebat. Ad humanam quoque doctrinam misterium huiusmodi preceteris sumo pere contulit exemplo uidelicet obedientie mansuetudinis. caritatis. magnanimitatis. fortitudinis. mortalium contemptus desiderii eternorum. Sic itate illud impletur. (Disciplina pacis nostre super eum. Ille siquidem fecit ut pacem cum deo atque docuit ut inuicem haberemus. (Luce re eius sanati sumus) non solum uidelicet quia pro nobis sacrificatus: sed etiam quia doctrina nos et exemplis instruxit.

CAPITVLVM XXXIII. Confirmatio peccati originalis & ob hoc passionis Messie ex iudaicis contra iudeos.

VLPATIS saepe nostram illam originalem culpam ut pote cui prophetas uestros interpretari nescitis. ab illis enim nos hec didicimus. Isaias ad populum ita clamauit. (Pater tuus primus peccauit & interpretes tui preuaricati sunt in me & contaminati aliter prophetaui principes sanctos & dedit ad me

ritum Iacob & Israel ibi assentiā. Pater primus
.s. Adam peccauit quando preceptum diuinū
neglexit / Qua pp (principes Sancti .i. patriar
che ceteriq; iusti ab eo descendētes (Contami
nati .i. tan ꝑ pphani ad diuina uisione separati sūt
quemadmodum contaminati a templo separa
bantur. Trāsiuit autem primi illius peccati pe
na in omnes descendentes ab adam / In quidem
post delictum sic Ade conminatus est deus.
(Maledicta terra in opere tuo. In labore con
medes) Ita etiam mulieri dolore paries filios
Cum igitur in omēs pena illa trāsiuerit in om
nes quoq; culpa trāsiuit. Non enim uerisimile
est in cunctis hominibus tam diuturnam penā
esse procul a culpa. Audite rursus quid apud Isa
iam populo deus dicat. (Seruire me fecisti i pec
catis tuis / quia dominus deus ꝑ sceleribus serui
populi ex piādis serui formā accepit / nō poterat
seruire deus in quantum deus / seruiuit igitur in
quantum homo. fuit ergo messias deus & ho
mo quod patet etiam per sequentia. Prebuiisti
mibi laborem in iniquitatibus tuis) id est penas
propter iniquitatem tuam. (Noli timere ser
ue mi Iacob ego sum qui delebo peccata tua
id est quamuis delictum tuum usq; adeo graue
sit ut ab humana specie sola expiari nequeat;

Ego tamen deus & homo penitus expiabo .
De baptismo quoq; & spiritu sancto ita subdit
Effundam aquam super litientem (Effundam
spiritum meum super semen tuum & benedic-
tionē meam super stirpem tuam. forte etiam i-
tis significatur aqua / quam percussus cristi la-
tus effudit & uite spiritus quem in cruce pro no-
bis emisit. Legite antiquorum uestrorum i ge-
nesi comentaria in ea parte presertim ubi dicit
Moyses . (He sunt generationes celi & terre
cum crearentur. Reperietis ibi res omnes ab
initio pfectas omnino adeo creatas fuisse. Sed
post parētis primi peccatum statim omnes hu-
manas presertim alia perfectione degenerasse
neq; prius ad statum pristinum reuersuras : q̄ si
Ius phares uenerit. i. Messias : qui a phares
descendit. Ex quibus conicere potestis uitia pri-
morum in posteros fuisse translata : ac p Messiam
curanda. Sed aliter in primo aduentu curauit. Cu-
rabit aliter in secundo : Multi quoq; ex doctori-
bus uestris pphetas sanctosq; ueteris testamen-
ti patres ante messie aduentum ad inferos descē-
dere arbitrantur : Quod quidem ex hoc pbant
q̄ habrahe adeo in genesi dicit (TV uobis ad pa-
tres tuos : ex quo Rabi Rhabamon argumenta-
tur : quia patres habrahe idola coluerunt / ut

apud Iosuem legitur. Habraham quando tuit
ad illos ad interos descendisse. Idem de Isaac in
genesi traditur. (Defunctus est Isaac & mortu
us & additus est ad populos suos. Idem ibidem
de Iacob/Idem de dauid in libro regum ter
tio. (Dormiuit Dauid cum patribus suis. de his
omnibus Rabi rhamon similiter argumentat
cum ad eorum loca mittantur qui fuerunt inia
sti & idola coluerunt/Sed Christus morte sua sac
tos patres liberauit a mortellicet a tenebris ani
morum/quod ita tetigit Sacharias. Tu autē
in sanguine testamenti tui emisisti unctos ta
os de lacu in quo non est aqua id est sanctos ex lim
bo loco arido sicut luminis & gaudii uacuo.
Nō igitur cristianorū iuētū hoc est q̄ magnus
messias laboribus suis passionibusq; animas
patrum & succedentium ab inferis fuerit redem
turus/Sed multi quoq; ex antiquis iudeis id cē
suerunt precipue Rahamō. quem dixi ac prete
rea os uas hanna. habba iuda /qui in tal muticis
disputationibus post multa ad dē pertinentia
etiam ad hoc propositum Osee illud adducūt
(De manu mortis liberabo eos. de morte redū
cam eos/Item illud Isaiæ (Redempti adomi
nū conuertentur ac uenient in syon cum laude
& letitia sempiterna super capita eorū. Syon:

exponunt patriam celestem / & merito. Non
est enim interris laus & leticia sempiterna.
Cum his conuenit Rabi Moyses gerundenis
immo uero omnes iudei confitetur q̄ patriar
che & sancti ante messia aduentum in paradisu
non intrant sed in eius suburbis manent / donec
ueniat filius phares idest cristus Dauidis filius
& hoc quidem propter peccatum Ade. Et cu
hec ita sint non nulli tamen inter uos non satis
docti originalem culpam negant insuccedentes
fuisse translata atq; exptadam fuisse pchristu
Quasi esse deceat tam diuturnam penam iom
nibus sine culpa. proinde cur Moyses in genesi
scribit post transgressionem Ade deum collo
casse cherubin atq; gladium flameum & uersa
tilem ad uiam ligni uite intercludendam nisi
ut significet p p similitudinem quandam & cul
pam a parentibus primis contractam cunctis
paradisi aditu intercludi. Meminisse debemus
ingressum celestis regni ta arduum esse ta preti
osum ut non solum propriis quotidianisq; sin
gulorum peccatis: sed etiam communi toti
us nature humane uitio ab origine primorum
nascendo contracto possit ac. debeat impediri
& quauis sancti ante cristum uirtutis humane
uiribus seipsos a propriis peccatis liberaret atq;

mundarent unde cruciari apud inferos non debe-
bant: nullius tamen uirtus usq; adeo sufficiens
erat ut obstaculum illud quod incommuni culpa
totius humane nature consistebat auferre uale-
ret ac paradisi aditum patefacere: Sed culpa
obligatioq; huiusmodi passione christi commu-
ter dissoluta est. DEVS. n. ut Isayas iquit. IN
E^o posuit peccatum omnium nostrum: pillu-
m igitur celestis patrie portas aperuit. Hoc mate-
rium Hyeremias ita significauit: Tu i peccati-
mus / expectatio isdrael / saluator in tempore tri-
bulationis: Quare futurus es sicut colonus iter-
ra: & quasi uiator declinans ad manedum. Qua-
re futurus es quasi uir uagus & quasi qui non pos-
sit saluare: Tu autem in nobis es domine & no-
men sanctum tuum inuocatum est super nos ne
dereliquas nos domine deus noster. Non nul-
li iteruos interrogant cur christus delendo culpa non
deleuit penam illam. (In sudore uultus tui &
in dolore paries filios) & similia: ut uidelicet
his stimulis quotidie agnoscamus quam pessi-
mum fuit atq; est der mandata contempnere
atq; exercitatione moralium uirtutum ad bea-
titudinem consequendam magis proficiamus.
accedit quod redemptio. uictoria libertas. afflu-
entia pax que promissa fuerunt nobis messis tem-

pore fore ad spiritualia pertinebant/que ad be
atitudinem conferunt non ad corporalia que
uel non conferunt uel impediunt. Sic pas
sione ueraq; cristi. fide originale illud peccatū
ablatum fuit/quātum uidelicet ad culpam spec
tat/que beatitudinem ultimam impedit. labo
riosa uero illa relicta sunt que non modo nō
impediūt; sed conducunt. Sed obicitis Ezechie
lis illud. ¶ Filius nō portabit patris iniquitatē
Nos autē sic exponimus. filiū uidelicet prop
ter peccatum patris nō puniri si penitus culpe
expers fuerit. Omnes autem prime illius cul
pe participes nascebantur/Sicut enim quotidi
ana uitia a patre in filium imitatione sic primū
transit origine. Neq; mirandum est quod pri
mi parētis uitium in posterōs transierit. Quo
tidie namq; in pueris tam auorum: q̄ genitorū
gestus. affectus mores agnoscimus/sic natura
cōparatum est ut corpus & anima p̄portione
quadam harmonica congruant atq; nuno esse
conueniant motusq; corporis in animam quodā
modo anime in corpus facile & uehementissime
penetrent. Nō educitur anima filii/uel a corpo
re patris/uel anima sed corpus tale & cū tali qua
dam p̄chuitate a tali quodam corpore genito
rum. Sic uuas acerbis comederunt patres ac

dētes filiorū obstupuerūt / procliuuitatis illius
anima ob cognationem quandam affectumq;
erga corpus proprium particeps que dāme do
redditur presertim secundum uim eius inferio
rem / que corpori propinquat multumq; con
sentit. Deinde uis superior anime naturali quo
dam amore inferiori saepe obsequitur ferme si
cut illa corpori / obsequit̄ inquam quasi simili
ter: sed non eque. Motus autem qui in anima
actio ē fit ī corpore passio. qui in corpore passio
fit in animo sensus atq; compassio. Affectio
que in corpore pena culpe est in anima culpa
Obicitis preterea hunc immo dicitur macula
per originem agentore contracta cum inpro
le non sit uoluntaria non est peccatum / immo
peccatum est cum sit obliquitas quedam arec
to declinans & ad finem consequendum inepta
quemadmodum defectus in claudio. Peccatum
est inquam nō tam proprie naturæ quam comu
nis / uoluntarium autem quodāmodo fit inpro
le inquam libenter procliuuitatem huiusmo
di sequitur / uoluntarium est insuper non tam
uolūtate prolis propria: q̄ uoluntate ipsius
Ade qui generationis motione ōnes qui ex eius
stirpe pululant quodāmodo mouet non aliter
q̄ anime unius uoluntas membra corporis ad

actū plurima moueat. Iccirco quemadmodū
pedis motus nō uoluntate pedis ppria: sed cō
muni anime uolūtate / que primo membra mo
ue: / dicitur uoluntarius / Similiterq; capitis ma
nusq; motus & reliquorum sic obliqui asilla ho
minum naturalis ppter uoluntatem acē quodā
modo omnes mōuentis potius: ꝑ ppter ppri
am uoluntaria iudicatur. Sunt iteruos qui
cōtra nos hac ratione argumētentur. Si pecca
tum a primis parētibus ideo i nos transfusum ē
quoniam i eis fuimus ab eisq; naturam humanā
accepimus / eodem pacto singula peccata singu
lorum pgeniteq; ab initio mundi usq; ad nos ne
cessario nascentibus nobis ihererēt. Respondēt
ad hec nostri theologi nullum uitium uel parē
tis primi / uel ceterorum i nascentes necessario
traduci: preter primum: Homo namq; idem
secum non numero iduiduq; sed specie gene
rat. Atq; iccirco que ad ppriam cuiq; pscnam
pprie pertinent: filius ab origine non traduntur
sed que ad speciem adtinent. Nō enim nisi
cū philosophusq; musicū generat uel philoso
phū: homo tamen uidēs audiēs bipes: nisi quid
impedierit: hominem bipedem generat uidē
di audiendiq; compotem. uitium uero primi
speciei humane naturalis captus euasit / Cetera

ad uētita sūt sūtq; p̄pria singulorū . Scio uos
hic obicere solere Ade peccatum quia exactu
proprio liberi arbitrii p̄cessit ad p̄sonam pro
p̄riam potius: q̄ ad sp̄ciem pertinuisse Ad hoc
ex Teologorum nostrorum mēte ita respon
deo. Ad personam cuiusq; duobus modis ali
quid pertinet uel secūdam ipsam uel quodam
gratie munere. Similiter ad naturam dupliciter
potest aliquid adtinere. uel secūdam ipsam ut
delicet. q̄ ex nature principis helemētū q; p̄
fluit uel super naturalis gratie dono. Origina
lem iustitiam humana natura non ex inferiori
bus p̄ncipis eius habuit ab initio: sed gratie di
uine dono / quod ab origine totū nature humane
in primo parente traditur fuisse collatum. Do
nū huiusmodi ille ob primi delicti culpā amisit
• Itaq; sicut originalis illa iustitia nisi ille deli
quisset una cum propagatione nature fuisset in
posteris conseruata ita opposita quedam per
uersitas & obliquitas in successore cum natura
traducitur / Iccirco uitium huiusmodi nature
potius euasit: q̄ persone. cetera uitia uel Ade
uel aliorum naturam quidem non quantum ad
id quod nature est. sed quantum ad id quod ē
persone: deprauāt. Ideo in filios & nepotes nō
necessario diffunduntur. Quid ergo nobis cri

Si passio cōtulit obstaculum culpe orig inalis
auterēdo paradisi aditum patefecit / quem ante
illum ingredi homines sancti non poterant
Numquid si Adam nō deliquisset tā ipse quam
ceteri iusti beati fuissent & paradisi profecto
possedissent: sed terrenum. Celestis autem pa
radisi aduētus dei sub cristi persona nos compo
tes reddidit. Vnde plus lucit in uirtute cristi
fuit: q̄m in Ade uitio dampni. Vitium Ade fecū
dum se cruciatum nobis quidem nō attulit in
ferorum: sed abstulit paradisiū duntaxat terre
num. cristi uirtus ab inferis tuetur / paradisiū
celestem largitur. Hinc Paulus apostolus.
Vbi abūdauit peccatū sup abūdauit & gratia.
Obmicto minora illa. q̄ per cristum diabolus
princeps olim mūdi huius idest hominū munda
norū eiectas est foras / nō ulterius p̄ ydolatriā
nos deludit / non tot gentium tam acriter ut so
lebat animos & corpora uexat / nisi interdum cer
ti finis gratia permittatur adeo per fidem mel
siaz qui iam uenit diabolo nos resistimus per fi
dem messie uenturi sancti ante cristum diabolo
restiterunt. Nullus tamen tūc illius manus sic
euadere poterat ut cuiusdam inferni idest symbi
deuitaret ingressum / quod ita cecinit Dauid
✠ Quis est homo qui uiuet & non uidebit mor

tem & liberabit animam suam de manu inferni
Cōtra id uenenū atq; similia/ uirtus/ passio/ mi
steria/ doctrina/ exēplar/ fides christi abunde no
bis remedia prebent: Preceteris baptisus iuir
tute spiritus sancti fideiq; christi cu ipam illam
obligationem q; in animo eius: qui baptisus la
uatur dissoluit: pchuitatem uero nature cor
poris insitam nō extirpat. Spiritus. n. & spirta
le mysterium nō corpus sed spiritum uolunta
temq; pprie respicit: hinc fit ut qui ex baptixa
ti corpore generantur quia nascuntur inmundi
baptisus ipsi quoq; egentēs cogantē singuli co
tidie a christi misterio donū purificatiōis agno
scere. perinde ac tritici granum quod & si arte
mundatum est: grana tamen in mūda generat
ita ut arte rursus indigeāt. Ars enim indiuidui
proprietatē potius q̄spetiei naturam uinūq; ge
nerandi mundauerat.

— CAPITVLVM XXXIII Proba
tio quod testamenti ueteris ceremonie merito
cōsumpte consumateq; sunt adueniente nouo
ex iudaicis contra iudeos.

I VETERIS testamēti regnum pphe
s tia. sacerdotiū sacrificiū tempore messie
regis sacerdotiq; eterni finisq; propheta
tū nouo quodam testamento introducto aufer

et ex institutione diuina sicut alias ostendimus
debuerūt multo magis minute ille cerimonie
in quibus parum momenti erat iure euanuerūt
quod ex non nullis prophetarum uaticiniis ali
as declarauit. Ille siquidem non aliter res chri
stianas ceremoniasq; q̄ prophetie prenūciabāt
consumatis tandē oraculis prophetarū merito
consumpte sunt cerimonie / Vos tamen adhuc
eas mordicus tenetis iudei pre ceteris pertina
ces illud moysis in deuteronomio cōtra nos ad
ducētes / (Et nūc israel audi precepta & iudicia
que ego doceo te ut faciens ea uiuas / & ingre
diens possideas terram quam dominus deus pa
trum nostrorum daturus est nobis. Non addē
tis ad uerbum quod uobis loquor neq; aufere
tis ex eo. Consideranda hec uerba sunt diligen
ter / Moyses ad subiectum sibi gregem loquit̄
dicit enim (israel audi non dixit. (Non addatur
uel minuatur ab ullo : sed non addetis nos ne
que auferetis. Abstulit igit̄ subiecto gregi mu
tandi potestatem : deo uero qui supra Moysē
est uel egregio nuntio qui a deo mutādi habue
rit potestatem nō abstulit. Aduersum pertina
ciam uestram Hieremias ita reclamationem. Ecce di
es uenient dicit dominus & feriam aliter consu
mabo domui israel & domui iuda sedus aliter

testamentum nouum / non secundum testame-
tum aliter pactum quod disposui aliter pepigi
patribus eorum in die qua apprehendi manum eo-
rum ut educerem eos de terra egypti / pactum
quod irritum fecerunt. aliter quoniam ipsi non
permanferunt in testamento meo & ego negle-
xi eos aliter abhominatus sum dicit dominus.
Sed hoc erit testamntum aliter pactum quod
constituam cum domo israhel post dies illos di-
cit dominus dabo legem meam in mentem ali-
ter in uisceribus eorum & in corde eorū scribam
eam & uidebo eos & ero eis in deū & ipsi erunt
mibi in plebem. Et non docebit unusquisque
proximum suum & unusquisq; fratrem suum di-
cens / cognosce dominum quoniam omnes sci-
ent me sicut unicū esse deum & sequitur a ma-
iore usque ad minorem quia propitius ero ini-
quitatibus eorum & peccatorum illorū iam
non recordabor: In his promittit deus aliquan-
do se nouum pactum testamētumq; dispositu-
rum nouam traditurū legem differentem ab
illa quam dederat Moyse postq; iudeos ab
egyptiis liberauerat inscripturam eam nō tabu-
lis amplius sed mentibus hominum quasi pri-
ma illa deleri potuerit: rō secunda. Ad certi-
monie ueteres nō uo testamento introducto

secundum spiritalem intelligentiam seruari de-
buerint. Certe ut Paulus ap̄ ostolus ait quan-
do p̄pheta dicit pactū testamētūq; nouū signi-
ficat alterum conuenescere atq; deficere posse.
Sed quando hec fuerunt? quando impletum ē
illud? Videbo eos & ero illis in deum. Videt se
per deus homines intellectu. Sed oculis in-
super uidit cum assumpsit hominem / hominem
inquam / qui hominibus re uera deus habitus ē.
De quo Dauid? Videbitur deus deorum in sy-
on. Et Zacharias Tu es deus: & in te est deus
nec est absq; te deus. Ex quibus ostēditur mes-
siae noui testamētī pactiq; cōditoris diuinitas
significatur etiam diuinarum distinctio persona-
rum. Sed ne quis turbetur quod uariis trās-
lationibus uaria uocabula sint alibi pactum ali-
bi testamētum / Sciendū ē uocabulum hoc ab
Hieremia introduci sicut Berith / quod legē
pactum, fedus testamētum eq; significat. no-
uam non legem messiae legem intelligi uestri
interpretres confitentur. Vnde doctores talmu-
tici legem messiae aiunt excellentiorem fore
mosaicā. legite horum comentariola in salomo-
nis ecclesiastem. hec ibi reperietis. Omnis
lex presentis seculi uanitas quedam est ad futu-
ri seculi legem id est ad legem messiae. Nam

Insequētibz sic res declarat. Omnis lex quā
quis in hoc seculo discit / uanum quiddam ē si ad
messie legem cōferatur hec ibi. Videtis ergo
legem Messie esse a lege Moylis differentē
cerimonialq; moſaycas in messie. conspectu pe
nitus euanescere. Vana uero Moylis lex ap
pellatur non absolute: sed ad christi legem:
ceteris. n. prestantior ē. Sed cur uana? quia per
uiles uirtutes tantum humanum genus nō ad
celestis beatitudinis finem sed uiam dum taxat
dirigere potest: Christiana p; purgatorias pur
gatiq; animi uirtutes ad exemplares uirtutes ce
lestem q; felicitatem pfecte pducit: nō. n. dat
pfecta felicitas nisi animas perfecte purgatis
hoc nō moſayca: sed christiana lex efficit. Pre
paratio igitur quedam ē moſayca lex ad christi
legē quasi formam habitumq; perfectum. Cū
uero quis possidet habitum preparatione nō
indiget. Quod autem sub Moyſi lege sancti
paradisum nō ingrediantur: sed messie legem
gratiāq; expectēt uos ut i superioribus diximus
confitemini ob hoc: ut arbitror. Moyses legē
suam seruantibus premia solum tēporalia polli
cetur. Non enim potest ea doctina ad maius
aliquid aspirare. Moyses in deuteronomio
nem omnē sic apit. Prophetam suscitabo eis de

medio fratrum suorum similem tui & per omnia uer-
ba mea in ore eius loquetur; ad eos omnia quae
precepero illi. Si quis autem uerba eius que lo-
quetur in nomine meo audire noluerit ego ul-
tor existam. Nonne uidetis deum prophetam
quendam preter Moysen in populo uestro cre-
aturum fuisse? daturum ei condendarum ab ini-
tio legum auctoritatem. hinc nō utare omnia
per arbitrio licet mutare inquam imaginē in sub-
stantiam ut in perfecta proficiat. Vos ei credere om-
nia minus nō quā Moysi diuino iussu debetis; &
quia neque omnes neque omnia credidistis ut mi-
natus est deus exterminati estis. Nō fingat ara-
bes maumethem regem immo tyrannū fuisse talē
cuius lex nō coartauit mosaicam ex se ualde li-
beram; sed nimium relaxauit; cui neque tempus
neque locus neque ulla prophetarum dicta con-
ueniunt. Sed quo nam pacto potuit Maume-
thes esse propheta ille supremus ex iudeorum
populo suscitandus? Cum ipse in alcorano con-
fiteatur Iesum nazarenum ultimum hebraeorum
summumque fuisse prophetam. Iudei quōdam pre-
sertim africani his Moysis uerbis admoniti mes-
siam expectabāt nouarum legum conditorem.
Sed rabi moyses scripsit ad illos nō promissi
a deo prophetam legum conditorem, sed solum

presagium futuroꝝ. Volēbit inquit deus aiude
is auguria quibus utebātur cananei iugare hinc
eis dicebit. (Gētes iste quarum possidebis ter
ram augures & diuinos audiūt. tu autem ado
mino deo tuo aliter institutus es. sicut non p
auguria: sed p pphetas adeo missos futura pre
noscas ideo subdit (prophetam de gēte tua &
de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi domi
nus deus tuus ipsum audies. hec rabi Moyses
ad africanos nos etiam affirmamus / hec Moy
sis uerba nō aliter exponēda esse: q̄ africanis
Rabi Moyses expoluerit. Sed cōsideramus
magnū Moysē i eodē deuteronomii capitulo i
sequētibus ita loquētem. Ut petisti a domino
deo tuo in oreb. quādo cōtio cōgregata ē atq;
dixisti. Ultra nō audiam uocē domini dei mei
& ignem hunc maximū āplius nō uidebo / ne
moriar & ait dominus: mihi bene omnia sūt lo
cuti: pphetam suscitabo eis de medio fratrum
suorū simlē tui & ponā uerba mea i ore eius lo
quet̄ q̄ adeos omnia que precepero illi. Siquis
autem uerba que loquet̄ audire noluerit: ego
ulter existā. Videtis ne populū quādo i monte
oreb tradita lex fuit: igni ceterisq; horribilibus
signis fuisse pterritum. Rogatum deinde deū
ne ulterius eo pacto ad populū loqueret̄. Vn

de promisit deus alias se absq; ullo tenore per
prophetam quemdam. qui uerus homo foret.
qualis Moyles legem populo traditurum in
superioribus ergo capituli uerbis Moyles de p̄
pheta furorum precone quales multi fuerunt
insequentibus autem de propheta legum con
ditore qualem Iesum nazarenum fuisse uolu
mus loquitur.

Sed turbat nos nimium scio q̄ iussit Moy
ses semp eius mādata seruari. Memētote agrā
maticis uestris tractari dictiones ad sēp̄ iternū
p̄tinētes duplices esse alias ad sempiternum ab
solute/alias ad sempiternum cum quadam cō
dictione referri. in primo genere est Cela & ubi
aquod nos psalmus dicit (in secula seculorū lau
dabūt te apud hebreos est. Cela. est etiam in
eugenerē / (Necali atq; ubi psalmus grece &
latine dicit. (uisuet in eternū ebraice sonat (re
cali i secūdo genere hebraice ē. halā latine seculū
hoc pacto in deuteronomio deseruo eniptitio
dicit. (Erit tibi seruus holam. i. in seculum. in
seculum inquam uite tue uel serui nō ultra. ū
de seculum ibi nō totam rerum: sed huius uel
illius hominis durationem significet. Moyes
autem ubi certimonias seruari uidet circa sabba
tum pascha pentecostē festumq; tabernaculorū

expiationis diem atq; similia nūquam illis di-
tionibus: que absolutā eternitatem significant
uti: Sed (HOLAM) dum taxat: quod cer-
tū significat seculum. i. totum seculum uete-
ris testamenti donec testamētum nouum per
messiam cōstituatur & ceremonie ueteres du-
debunt arelescere reuirescant & i nouis cōsumē-
tū potius cōsumant. Sic yhelus noster imple-
uit legē: quando que fuerant imperfecta perfecit.
Atq; hec ipsa legis christiane perfectio declarat
ipsam mosaycā cōstitutionū finem terminū
q; durationis extremū existere quod p Hyere-
miā predixerat ut diximus/deus legem nouā
p̄mittens a Mosayca differētem. Siquis au-
tē qua inre perfectior noua sit: quā uetus inqu-
rat: cōsideret quinque precipuas q̄ tum ad p̄po-
sitū spectat noue. i. christiane legis excellētias
esse. Patria ē: lex Mosayca in tabulis lapideis
corruptibilibusq; tradita fuit: lex noua erat ut
Hyereias ait cordibus & mētibus in urēda.
Quod quidē significat nouam hanc disciplinam
magis spiritale esse: adde & eternam: quoniam
naturalis legis instar eternis mētibus in scriptis
in eternum. Vetus autem temporali subiecto
data fuit ad tēpus. Secunda uetus illa cōstitu-
tio preter illa que ad legē p̄tinent naturalia:

solum gentem israheliticam cui data ē obli-
gavit: hinc psalmus dedecō dicit (ANNVN
TIAN SVRBVM suū iacob iustitias &
iudicia sua israhel. Nō fecit taliter omni natio-
ni & iudicia sua nō manifestavit eis: Lex autē
noua non aliter q̄ naturalis omnes astringit.
Qua ppter Isayas de Messia eiusq; doctrina
sic inquit. DONEC penam in terra iudicium
& legem eius in sule spectabūt. Tertia prisca
decreta his exceptis que ad naturale ius ptinet
etiam subiectum populū non ubiq; sed in so-
la promissionis regione alligasse dicūtur / quod
ita deuteronomii uerba declarant. (Scitisq; do-
cuerim uos precepta atq; iustitias sicut mā-
dauit michi dominus deus meus ut faciatis
ea in terra quam possessuri estis / Rursus Mi-
chiq; mādauit eodem tempore ut docerē uos
cerimonias / & iudicia que facere deberetis i ter-
ra / quam possessuri estis. Iterū. Tu uero hic
sta mecum & loquar tibi omnia mādata & ceri-
monias atq; iudicia / quæ docebis eos. ut faciant
ea in terra / quam dabo eis in possessionē. Mes-
sie autē iura non minus quā naturalia ubiq; sūt
obseruāda. Igitur apud Malachiam deus quā-
doq; uetera reprobat sacrificia. (Non ē mihi
uolūtas in uobis dicit dominus exercituum &

munus nō suscipiam de manu uestra: Deinde
subdit: ABOR TV enim solis u. sq; ad occa
sum magnum est nomen meū ingētios & iom
ni loco sacrificatur & offertur nomini meo o
blatio munda. Sacra igitur que in ueteri lege i
solis terre promissionis templis & tabernaculis
celebrari licebat quādoq; licet sub messia ubi
q; deo grata futuraerā. Quarta lex uetus sola
corporalia tēporaliaq; bona pollicetur & mala
minatur ut in leuitico & alibi sepā patet. noua
spiritalia & eterna. Quinta uetus ciuiles uirtu
tes comunēsq; dum taxat inducit: quibus per
turbationes amputat: Noua purgatorias ani
miq; purgati: quibus affectus extirpat & obli
uioni tanquam tanquam igni tradit. fomites
uitic &. Sed cur istud quia deus rudeni adhuc
populū sicuti par erat leuicentus disciplinis e
rudirem: manifestioribusq; tam bonis quā ma
lis mouere statuerat. Quod etiam rabi Moy
ses egyptius in commentariis libri canhedrim cōfi
ret. At uero tempore christi populi iam eru
ditiores euaserant. Tunc ut Isayas inquit (RE
pleta ē terra scientia domini sicut aqua maris
cooperientis: Tunc igit deus uericibus pre
miis exactionibusq; institutis genus humanū p
uocauit atq; formauit merito igitur accedete

lege noua tanquam forma uetus ueluti prepara-
ratio uel abire uel transit inncuam implet q̄
i noua: Quod quidem omnino tacere no po-
tuit Rabi Moyses indeuteronomio ubi mundi
etatem i secula dno distribuit. seculū uidelicet
presens/seculū uē Messie. Ac talmutici iter-
petres sicut alias diximus seculū presēs & futu-
rū legis & Messie secula esse uolūt/uanamq; se-
culi huius lege: ad Messie legem esse fatet:
quasi in seculo legem christi seculū lexq; uetus
finiatur atq; expleatur.

DISTINCTIO preceptorum Moysis
MOISIS precepta precipua illa sūt/que in
decalogo cōtinētur. Data enim adeo sūt absq;
medio in tabulis lapideis populo uniuerso/de-
inde tāquam perpetua in arca testamenti in sac-
to sactorum inclusa. Cetera uero minutiora sūt
ac data per Moysen & ab eo cartis inscriptam
atq; extra sactorū sactum posita inter hec au-
tē alia simpliciter moralia sūt & quia nature le-
gem imitantur sempiterna sūt ferme sicut pre-
cipua. alia adiudicia pertinet/que inequitatis ar-
bitrio posita prout rerum usus exigit: uariatur
Alia rursus ad cerimonias/que quide parui mo-
mēti sūt/Nam tāq; figure quedam pythagori-
corum simbolorum instar ad aliud pertēdedū

significandumq; referuntur. Qui enim apud
abstinere iubetur porci uitam uitare iubet. Et
qui sistere corpus i sabato sistere mentem i cōte
plando. Hec & similia ad significatū effectūq;
iū p̄ cristum redacta fuerūt. Sacrificare igitur
deo. & q̄ fur. ablatum restituat & similia ad ius
naturale p̄tinēt atq; morale. Ideo. sēp seruāda
mādāt sacrificare autem hoc pacto & die aut
illo tālia siue talia. rursus restituere quaduplū
aut duplum. & similia uel ceremonialia uel
iudicialia sunt. mutariq; potuerunt ac debuerūt
pro ut locis temporibus p̄sonisq; cōgruit. in re
bus huiusmodi non solum sub cristo mutatio
cōtingit & iure cōtingit uerum etiā apud p̄sces
in p̄ma enim etate ex institutione diuina non
licuit hominibus uesci nisi plātis sicuti nos gene
sis docet. In secūda tamē etate post illam mun
di illuionem cōcedēte deo uesci animalibus
licuit quod etiā in genesi declarāt. unde apud
uos in libro ueresit Rabba uidelicet in cōmē
tariis in genesim dum exponitur illud psalmi.
Dominus sol uit cōpeditos ita dicitur Omnis
bestia que in hoc seculo uidelicet seculo legis
habetur immunda a deo in futuro seculo. s. mes
sie fiet munda quemadmodum munde fuerūt
filii Noe bestie que prioribus mūde nō fuerāt

Et sicut deus concessit antiquioribus solummodo
plantas tanquam mundas & filius Noe deinde om-
ne animal tanquam mundum: sic in seculo futuro
deus concedet quicquid ante prohibuit / nec ibi
Ex his patet in messie seculo minutiona illa secu-
li ueteris instituta tanquam inania iam & superua-
cua soluenda fuisse. Numquid ad hoc o iudei
plures adhuc testes exigitis? quamuis non ne-
cessarii sit quosdam tamen multis qui supersunt
adducam

MALACHIAS testamētum meum erit
cum eo uite & pacis, & dedi ei ut timore me
timeret & affacie nominis mei reuereretur. Lex
ueritatis erit in ore eius. In pace dirigensambu-
labit mecum & multos ab iniquitate couertet
quoniam labia sacerdotis custodiēt sciētiam &
legem inquirēt de ore eius / quoniam angelus
domini omnipotētis est. In his deus messie p-
miserit denuo testamētum suū. testamētū inq̄
pacis iter deū hominesq; conciliande ex quo ui-
ta hominum prouenit uitam rursus illi pmic-
tit mitem & quasi timidam. sacerdotium quoq;
& q̄ nō ui & armis sed pace & sciētia conuertet
homines. nō omnes sed multos. Iterū q̄ legē
ab eo homines nouam accipiet / Cui autem hec
omnia nisi Iesu nazareno conueniūt?

NAVIM exterminabo scultilia / & consla
tilia ponam sepulturam tuam quia ecce uel
ces sup mōtes pedes euangelizantis & annūm
ptiatis pacem . Celebra iuda dies tuos testos
Redde uota tua : quia iam nō adicient ultra
ut transeant iuetustatem : Cōsumatū ē / cōiun
ptum ē / ablatū est . Ascēdit : qui insuflat in faciē
tuam eripiens te ex tribulatione . Hic aperte i
aduentu Messie portēdit idola & calum cōsu
mationem pphetiarū ac ueteris testamenti / cō
sumptionem priscaū ceremoniarū : ablationem
regni iudaici : predicationē euangelice pacis / as
censionem christi : spiritus sancti afflatic nem
liberationem deniq; a tribulatione . s. infero .

MICHEAS . Exibit lex desio & sermo do
mini de ierusalem : & iudicabit inter populos
plurimos & reuincet & diriget ualidas nationes
usq; in lōginquā : phec significatum fuit Mes
siam nouā doctrinā legemq; ultra Mosaycam
adducturū . que nō ex sinay ut illa uerus . Sed
ex syō pcederet : neq; solos iudeos instrueret
sicut illa : uerum sermone predicatum aposto
licū passim ppagaretur / ac ualidarum nationū
instituta deleret .

ISAIAS . Hec dicit dominus uiris iuda /
qui habitāt in ierusalem . Reuocate in te uos .

nouitatem & ne seminaueritis in spiritis. Circumcidite uos domino deo uestro & circumcidite preputium cordis uestri ne exeat ira mea sicut ignis & non sit qui extinguat.

MOISES In nouissimis diebus circumcidet dominus cor uestrum ad dominum deum tuum amandum.

IESVS NAVE qui Iesu cristi figuram preferebat: ait. Dixit dominus ad Iesum, fac tibi cultellos petrinos nimis acutos & sede & circumcide secundo filios israel, s. cordis circumcisione. His tribus oraculis ostensum fuit corporalem circumcisionem in spiritalem sub christo fore mutadam. Illi extremam pelliculam attingebat, hic uniuersum purgat & lauat. Ergo quid optet pueros post Iesu octauadie sanguinem fudere & parcite filioli uestri iudei tam crudeles quam superstitiosi. parcite filioli statim natis. Iesus olim circumcisus totus pro omnibus sanguinem semel fudit quod si circumcisio ceremoniarum prima stabilis futura non erat / non enim ab initio sed sub habraam est instituta & sine illa quandoque iustus esse quislibet potuit multo minus relique ergo Quid sabata obseruatis ulterius. dies profecto uobis dominicus sub sabato quondam figurabatur. Quid in eternas adhuc temporales

sacrificatis ille omnes ieterna uictima Iesu hinc
habuisse uidetur / quis sacerdotes pristinos tra
stra quotidie relictis / qui tanquam minimi Ie
sum sacerdotem preferebat eternum. Ille ille e
sacerdos in eternum uerus secundum ordinem
melchisedech. Quid denique regem ulterius
expectatis? Regnum illud uestrum olim tempo
rale in eternum regem cristum est translatum
Et cum dixistis uel legistis miserere. Iesus na
zarenus rex iudeorum tunc morientem hominem
uiuentem deum regem unicum ultimum ppe
tuum accepistis / Quod quidem Moyses uel
ter uobis significauerat / Quando ritum constitu
endi pontificis tradens per unguenti cuiusdam
mistici sacramentum eum cristum nominauit.
Rursu quando regem sibi successorem constitu
ens Iesum cognominauit eum qui prius aules
fuerat nominatus. Ita igitur per gemina hec ap
pellationis inditia in altero pontifici in al
tero regni exprimuntur insignia & Iesus chri
stus tanquam qui rex & pontifex esset pariter
nominatus.

**CAPITVLVM XXXV De auctori
tate doctrine christiane**

DOCTRINAM christi multa confirmat
Primum quidem sybillarum propheta

rumq; predictiones / Deinde sanctitas & miracu-
la christi & christianorū. Accedit illa supra mo-
dum mira profunditas & maiestas / que in obri-
eorum stilo perspicitur / qui antea rudes pesca-
toresq; fuerāt. Petri preteritum Iacobi & Iohā-
nis. atq; ut de Paulo taceam qui & si ante con-
uersionē homo doctissimus erat: surgit tamen
post in suis Epistolis admodum super hominē
Quid Petri Epistolis angustius? Quid uenera-
bilis Epistola Iacobi atq; iudei? Quid de Iohā-
nis apocalypsi dicemus? qui liber celestem pre-
fert faciem totq; habet sacramenta quot uer-
ba / Quid de huius epistolis? quibus inest abiq;
uerborum fucō nectarea dulcedo sensusq; diui-
nus / Euāgelium eius uidetur dei manibus scrip-
tum esse nō hominis / quod cum legeret Ame-
nius platonius per Iouem iurauit uirum illum
barbarum. i. iudeum breuiter comprehendisse:
que de ratione diuina principio dispositioneq;
rerum. Plato & Heraclius disputauerūt. Sim-
plicianus ait Platonium quendam audisse di-
cēt euāgelium huius prophetam ubiq; in tem-
plorum apicibus licetis aureis scribēdum esse
deniq; omnes tales orationeuales uita fue-
rūt. Sicut. n. in cōuersatione mistissimi i pericu-
lis autem & laboribus fortissimi & cōstatissimi

ata inloquēdo humillimi pariter & excelli cō
uēt. ones huiusmodi philosophi supra naturam
esse cēsēt. Sic ergo rusticos illos & piscatores
magister eorum christus quod promiserat pi
scatores hominum reddidit. quod ne mirabile
ē eos post ascētionem suam in celum adhuc ru
des e celo subito quodam afflatu mirifice do
cuit / usq; adeo ut statim coram omni populo
omnibus linguis doctrinisq; pollerent. Cuius
rei signum est / q; ipsi doctos plurimos docue
runt / multiq; sapiētia excellētes colla sua eccl
a uo libētissime subiecerūt. Hierotheus & Di
onysius Areopagita & Iustinus / platonici quorū
scripta oī sapiētia plena sunt : crucē christi una
cum apostolis subiere : Pantenus preterea sto
icus : Quadratus : Agrippa. Aristides : Lucas
Marcusq; philosophi Tenas : & Appello le
gis iudaice peritissimi. Quid de sapiente Ligna
rio christi discipulo antiochie episcopo dicam
qui dum romā uinctus deuorāduis bestis duce
ret si ipso itinere de martyrio doctrinaq; chri
stiana multas scripsit epistolas ad ephesios. ad
Magnesios. ad Traces Smirneos. Philadelphi
os ad Policarpum atq; Romanos & in epistola
ad romanos inquit. Ex syria romam usque pu
gno bestis deuorāduis. Interea nocte dieq; liga

tus pugno cum decē leopardis idest multibus
qui me custodiunt / quibus & cum benececerim
peiores fiūt. Iniquitas autem eorū mea doctri
na sed nō idcirco iustificatus sum. Vtinam fruar
bestiis / que mihi sūt preparate / quas & oro pro
tas mihi esse ad interitum & allia ad cōmecen
dum / ne sicut aliorum martirum nō audeāt cor
pus attingere / Quod si uenire noluerit ego uim
faciam ut deuorer. Ignoscite mihi filioli quid
mihi profit ego scio. Nūc incipio esse discipu
lus / nō ne is que uidētur deficiam ut iesum cri
stum inuentā Ignis / crux / bestie / cō fractio ossi
um membrorum diuisio totius corporis contri
tio omnia tormēta diaboli arte quesita i me ue
niāt / modo Iesu christo fruar. hec ille. Cumq;
tam dampnatus esset ad bestias rugiētēsq; audi
ret leones ardore patiēdi ait. Dentibus leonū
molar ut panis mūdus euadam. Policarpus eti
am smyrneorum episcopus Iohānis euāgeliste
comes magnus asye doctor saepe rogatus audi
ce ut Iesum negaret. Respōdit nō posse negare
illū. cui octuaginta iam & sex annos felicit̄ serui
erit. Itaq; cū christi amore totus arderet ignis
flāmas mortēmq; facillime pertulit. hec de illo
smyrnei ad ponti ecclesias scripserūt Iustinus
autem ille platonius audito apostolorum inli

bro quem preligtonis nostre defension: iudici-
bus obtulit: cū multos preclaros martirēs nu-
merasset se quoq; martirio cōsumptum iri in-
sidis cuiusdam crescentis cynici uaticinatus ē
dicens. Et ego quid ē spero me ab aliquo horū
quibus pueritate obliſto isidias esse passurum
spero baculo aut claua feriēdū: certe uel a cres-
cente hoc nō philosopho sed Philopompo.
Quod & ita factum est & Iustinus tam fortiter
tulit q̄ manifeste preuiderat. Preuiderat autē
Iohannes euangelista & infine euangelii sui pre-
dix erat se quamuis extrema pateret enecari
nō posse predixerat & in apocalipsi inter alias
christianorū calamitates manifestissime illam
que sub ualerio principe cōtigit / De qua Dyoni-
sius alexādrīa Episcopus tēporis illius martyr
Inquit Iohān reuelatū ē, ut diceret, & datū ē
ei os loquēs magna & blasphemias & data est ei
potestas per mēses quadraginta & duos. Vtraq;
autem cōplentur in ualeriano hec. Dionisius.
At decebat ante martyres alios cōmemorasse
cōsobrinum illum christi symeonem / qui post
diuturna tormēta etiam crucem sustinuit. Hēs
cum ānos ageret cetumq; uiginti: Sed ecce se
mibi iam offert utrorum in qua uis doctrina ex-
cellētū turba q̄ plurima. Thimotheus Titus

Clemēs romanus. Barnabas Iohānes senior. At-
tion. Sopysthenes. Siluanus. Solipater. Demo-
philus. Dorotheus. Philemon. Andronicus.
Urbanus. Lucius. Iason. Tertius. Crescēs. Li-
nus. Cletus. Paulus. Sergius pro cōsul Cypri
Sylas. Egesippus. iudeus Crispus. Epaphras.
Demas. Marchus. Aristarchus. Epaphroditus
Tichicus. Onesimus. Euodius. Papias. Her-
mas. Iustus. Gaius atq; Mellitus philosophus
Asianus / qui librum pro christo. M. Antonino
uero composuit / Aliq; permulti uiri admodū
sapiētes ap oitolorum discipuli / quorum alter
alterius crucem aspiciebat intrepidus / suā mox
expectabat idonitus & ferebat inuictus. Imita-
ti sunt istos & sapiēres alii. Theophilus. Dyo-
nisius. Penitus cretēlis. Tactanus. Philippus
Musiaus. Modestus philosophus Bardasenes sy-
rus dialecticus & mathematicus. Apolenaris phi-
losophus hi duo. M. Antonino uero libros pro
nostra religione dederūt. Victor. Hireneus
Rhodō Clemēs Alexādrinus Milciades erudi-
tissimus / qui. M. Antonino eodem modo librum
pro religione tradidit christi. Appol-
lonius philosophus romane urbis senator & chri-
sti martir qui cōmēdo se uero ut rationem sue fi-
dei redderet in signe uolumen composuit. Ap

pollonius. Abel: Serapton Bachilus. Polichares: Heraclitus: Maximus: Cindidus: Apollonius: Sextus Arauanus Narcisus Iudas Tertulianus doctrine fons qui sub seuro iperatore floruit/ atq; ita cōtra iudices exclamauit. Dicimus & palam dicimus/ & uobis torquētibz lacerati & cruēti uociferamur. Deum colimus per christum. illum hominem putate. per eū & in eo se cognosci & coli uult deus. Sētētis uestris gratias agimus. Cum dannamur a uobis a deo absolūmur: Ammonius Alexandrinus platonius nobilis Leonides sapiēs Origēis pater Origenes uir doctrina uitaq; apprimē mirabilis/ quem Porphirius doctrina omnibus sui seculi aēte ponit/ qui disputationes Celsi Epicurei cōtra christianos octo uoluminibus cōfutauit totq; de doctrina christiana conscripsit quot uix etate lōgissima quis legere ualeat Hic ut Eusebius iquit frequētia tormēta & seculis omnibus iaudita pchristi gloria ptulit huius illustres discipuli Plutarchus Heraclides Heros serenī duo pro christo martyrio sūt coronati: Sequit̄ Triphon & ambrosius. Origēis discipuli Minutius Gaius Berillus Hippolitus Alexander Iulius africanus. Geminus. Theodorus Cornelius: Ciprianus. Afer martir ac sapientia

& eloquentia prestantissimus Pōtius Cipriani
discipulus. Dionisius Nouatianus: Marthion
Archelaus: Anatholius Alexandrinus philoso-
phus clarus. Victorinus paphilus marit. locu-
ple etissimus eiusq; discipulus Eusebius cesari-
ensis magistro similis Phierius: Lucianus Phile-
as. Annobius Lactatius: Kethnicus Metroci-
us philosophus insignis, qui disputationes por-
phiri cōtra nos egregio uolumine cōfutaui:
Iuuenus Eustachius: Marcellus Athanasius
magnus Antoninus: Basilias, Theodorus, Eu-
sebius, Emisenus Triphilus Lucifer Eusebius
sardus, Acatius, Serapion, Ilarius magnus, Vic-
torinus, Titus, Damasus, Apollinaris Grego-
rius, Beticus, Pactanus, Phebadius, Dydy-
mus, Alexādrinus, uir diuinus & Ambrosius
alexādrinus eius auditor, Opratus aser, Achil-
lius, Cirillus, Cuzonis, Epiphanius Effrem sy-
rus: Magnus Basilius/ Gregoriusq; eius frater
Gregorius nazāenus cognomine theologus
hic inuestius Iuliant imperatoris i christiano,
subtiliter copioseq; respōdet: Diodorus: Am-
brosius, euacrius maximus philosophus maximus
Iohannes chrisostmus: Gelasius Theotinus
Dexter Amphiloehius Scythronus & alii pe-
ne innumerabiles uiri doctrina prestātes/ qui par-

tim ante Iulianum imperatorem / partim eo re-
gnante inter gladios ignemq; calamo . lingua ui-
ta morte christi gloriam defenderunt / unde mar-
tires quasi testes christiane glorie sunt appella-
ti / adnumerat Hieronimus inter primos illos
christianos Iosephum & Senecam & Philonem
Duo quoq; & septuaginta acutoꝝ uiroꝝ here-
ses statim post religionis huius exordium par-
tim superbia hominū partim astutia demonū
scaturientes christum ipsum q̄uis nō recte ut
alii . honorauerunt iam uero si uellem Hieroni-
mos Ambrosios ; Augustinos Gregorios aliosq;
innumerabiles numerare uiros scientia prestan-
tissimos ; Grecos barbaros & Latinos qui post
Iulianum apostatam acute ornatq; scribendo
& sancte agendo diutissime p̄ christi gloria la-
borauerunt / arithmetica me computatio frustra-
retur . Tāto saltem christiana lex ceteris excel-
lētor est quāto & plures docti & doctis aliis sē-
per doctores eloquentioresq; & sanctiores fue-
rūt / q̄ n̄ hāc secuti sūt : q̄ qui alias susceperunt .
Si primum religionis huius fūdamētum dia-
lectici uel oratores uel poete recissent suspicare-
mur plebē astutia hominū fuisse deceptam / si
docti omnes semper respussēt iudicaremus eā
forsitan cōtēpnēdam Si principes uel ab initio

uel paulo post hic legi omio fauisset opinarem
quod de quibusdam religionibus arbitramur debi-
liores a potentioribus fuisse coactos/successores
deinde ut sit lege illa cum lacte suxisse. Diuina
igitur prouidentia uoluit simplicem religionis sue
ueritatem ab hominibus primo rudibus & sim-
plicibus primam originem ducere atque a simpli-
cibus & rudibus astutos ac doctos feliciter irre-
titi permittit insuper religionem suam annos plu-
res quam trecentos a potentibus ubique gentium crude-
liter in pugnatum quo maior esset doctorum
testium & fidelium numerus reique ipsius ueri-
or/certior/firmior/auctoritas. Nam in prospe-
ritate fidem prestare facile est: in aduersitate dif-
ficile. Exquisitissimis tormentis cruciatos fu-
isse christianos ut nostras historias pretermittam
testatur Cornelius tacitus. Vituperauit autem
christianos credo ut seculis suis adularetur.
Quem etiam in historia mentum fuisse Ter-
tullianus ostendit quia dixerit Iudeos capud asi-
ni colere. Atque eadem historia scripserit pom-
peium arcana iudeorum speculatum nullum in
eis simulacrum repperisse. Igitur ab hoc uno
mendacio disce reliqua. Accedit quod ut Hierone-
us testatur non ob aliud tunc de nostris suspitio
exorta est tanquam impis & impuris: quod ob hereti-

corū quorū dā gnosticorū preserti uitam incestā
prorsus & execrabilem. Sed non ilongum dura-
uit infamia / ubi seipsa cepit ueritas aperire. Luca-
nus gētilis peregrinū quendam sophistam atq;
ut ipse describit & christianum nō legitimum
tāquam ostētatorem iactatoremq; deridēs in-
quit. Hic preterea mirabilem christianorum sa-
piētiam didicit a sacerdotibus eorum atq; doc-
toribus qui magnum illum uirum in palestina
cruci affixum adorātes ceteras religiones spnūt
Ex magistri autem sui lege sibi iuicem fraternā
caritate deuiciūt? Sperāt se ethernos fore. Qua
spe ducti miselli uitam hāc eiusq; bona contēp-
nūt. Et quotidie cedibus se spōte subiciūt hec
Lucianus: Quem de peregrino odii causa men-
titum esse testis est aulus gellius peregrini fami-
liaris. nam mōstrat hunc peregrinum uirū gra-
uem cōstātemq; fuisse uerūq; filosofum. Cō-
questus ē Plinius secūdus i Epistola ad traianū
q; urbes christianorum trucidētur qui nil preter
romanorū legem agant nisi q; ante lucanēs him-
nos canant christo cuidam deō / ad cōferendam
uero disciplinam uetent homicida. furta. adul-
teria. latrocinia & his similia. Rescripsit autem
traianus christianos inquirendos quidem non
esse oblatos uero puniri oportere. Cuius sentē

tiam ita Tertullianus confutat. O. sētēriam
nēcessitate cōfusam negat inquirendos ut inno
cētes. Et mādat panem ut nocentes, parcat & se
ut dissimulat & anima duertit. Quod temetip
sam censura circumuenis? Si dānas cur non & in
quiris? Si non inquiris cur nō & ab soluis? Ku
morem quoq; uanum aduersum christianorū
mōres exortū subtilissime cōfutat / mōstratq;
nō de crimine ullo sed de nomine serte aduer
sum christianos actum fuisse. Atq; ut alias dixi
mus. Similiter conquestus est Serenus granius i
Epistola ad adrianum unde Adrianus scripsit
ad Munitium fundanū procōsulē asiae ne p̄mie
teret christianos innoxios homines perturbari
calumpniatoribusq; illorum occasionem latro
cinādi cōcedi. Epistolam Adriani integram Eū
sebius noster adducit. Melitus sardensis episco
pus ad impetrationem. Verum librum pro no
stra religione scripsit in quo refert edictum An
tonini ad asiaticos reprehēdit eos q; cultū i
mortalis dei; quem christiani colant pturbent
usq; ad mortem christianos persequētes. Addit
in eodem edicto plurimos ex prouinciis iudi
ces super us ad patrē suū scripsisse olim atq; nu
per ad se quā plurimos deniq; statuere se quod
& pater statuerat hoc est ne quis christianos

ob hoc dum taxat q̄ christiani sic sequatur ne
si forte arguantur aliquid aduersum romanū re-
gni statum moliri. Arbitror Antoninum ob
hoc etiam timuisse christum q̄ frater eius. M.
Aurelius scripsit cum exercitus eius apud ger-
manos siti piclaretur orationibus quorundā
militum christianorū adeo impetrasse subito cō-
tra omnium spes largissimos imbres / quibus &
suorū sedata sitis & hostes ob fulminum impe-
tū effugari: atq; ob insignis facti miraculum eā
legionē mutato nomine fulmineam appellauit
hec scribit Appollinaris atq; Tertullianus. Ad-
dit Tertullianus Marci imperatoris extare epi-
stolas quibus apertius de iis indicetur. Eusebi-
us adiūgit miraculum hoc ab historicis quoq;
gētilium fuisse relatū. Sed q̄ christianorum
orationibus factum fuerit pretermissum: Cala-
mitas igitur christianorū uel ex improbitate uul-
go uel ex impijs principibus maxime cōtigi-
bat: quorum principes sūt Nero. Suetonius af-
flictos fuisse a Nerone christianos narrat ob
hoc dum taxat q̄ nouam religionem introduce-
rent / & ut ipse ait maleficam. i. magicam. Mira-
cula enim multi uidētes demonibus quod dei
erat attribuebāt. Sed infinita ueritas atq; beni-
tas ueritatem suam ex mēdacijs hostium decla-

rauit & mala hominum cōuertit in bonum per
mittit quoq; usq; ad mūdi finem lāctorum su
orum cetum uel ab hereticis uel ab hostibus
agitari. Nō cogit ad salutē deus homines quos
ab initio liberos procreauit Sed assiduis inspira
tionibus sigallos allicit. quod siq; ad eū accesserit
hos durat laboribus exercet aduersitatibus &
uelut igne aurum sic animum probat difficul
te qui si usq; ad finem perseuerauerit tanquam
igne aurum sic eādem diuino lumine feliciter
corruscabit.

CAPITVLVM XXXVI Quod sacre
christianorum licere uitiate nō sunt.

AVMETHES primos illos christia
nos ualde pbat cōfiteaturq; doctrinā chri
stianā id est euāgelistarū apostolorūq; li
bros: ab ipso deo auctoritatem mirabilē acce
pisse ac testamēto ueteri anteposit. Sed hos li
bros ait post apostolos a christianis fuisse cor
ruptos. Totumq; id machinatus est homo tā
callidus q̄ bellicosus quoniam asserit se christo
apertissimis uerbis fuisse promissum / qui in euā
gelio dixit. Predico uobis post me uēturū esse
quēdā dei numptiū nomine matheū illū uide
licet spiritum ueritatis / qui docebit uos omnia
Principio n. machinatio huiusmodi & si apud

brutos inbellesq; homines. tales enim maume
thēses sūt tam ut quā dolo locū habuit tamen
apud magnos prudētesq; uiros nimiū ridicula
est. nam āte Maumethis aduētum nulla causa
erat ob quam Maumethis nomen potius q̄ Pi
lati uel iude uel antichristi uel diaboli euange
lio subtrahere debuissent. Post autem maume
this ad iētum ipse Maunaethes potius cultus
fūisset ab iis qui euāgelium colebant quam no
men eius ablatum Sed ipse falso nomen suum
subiūgi uoluit ubi apud Iohānem christus spi
ritum sanctum promittit cuius infusio apo
stolis ipsis non multo post Iesu a resurrectio
nem promittebatur Non post autem annos
sexcētos arabibus promissus est autem nō ho
mo sed incorporealis spiritus atq; ueritas. Et
cūctis christianorū ducibus cōsētiētibus prefer
tim illis qui de promissione uerbis licetisq; te
stes erant quinquagesimo post resurrectionē die
aspirauit feliciter & illuxit. Deinde quonam pac
to uerisimile ē christianos oēs uolūna illa que
tanquam celitus data summo opere eo tempore
uenerabātur ausos fuisse mutare Siqui autem
impīi ausi sūt tāquam pauci imprudētesq; aplu
ribus prudētibus cōuicti statim sunt neq; obti
nerūt. Rursus si sacra uolumina passim apud

omnes gentes deprauata fuerunt multi subito
animaduenterunt: si alicubi solum cetera exem-
plaria reclamauerunt. Sed omnino impossibile
est libros diuersis linguis locis. temporibus e-
ditos tam late subito sparsos tam frequētos
prorsus adulterare. Cur hereticorum secte di-
uerse diuersas expositiones potius: q̄ testus ua-
rios adducebāt audiunt aplurib; ethiopib; & illis
quidem licteratis similia omnino apud illos sa-
era uolumina nostra in barbaris licteris atque
apud grecos latinosq; existere. Scribit Richol-
dus ebrō theologus se iasia omnino eodē tex-
tus apud Iacobianos nestorianosq; christianos
hereticos atq; apud nos legisse: proinde testa-
mentum uetus rectū a christianis seruari patet
quia cum translationes multas habeamus & ante
christum & post christum editas partim liberi-
ores ut puta que a iudeis ipsis facte fuerunt: par-
tim ad uerbum obseruatas maxime a Hieroni-
mo ubiq; tandem precipua immo omnia iesu
christi misteria ferme similiter reperiuntur: et
translatio Hieronimi ad uerbum facta ab em-
nibus iudeis tanquam uera admissa est Et ipsa
quidem ad iesum confirmādum sufficiētissima
Verissima etiam illa que ad uobus & septuagin-
ta iudeis ante christum edita ē & apud grecos

latinosq; & barbaros christianos similis extat
Cuius prima illa exemplaria & hebraica & gre
ca Tertullianus etiã tēporibus suis apud Iera
peum inptolemei bibliotecis asserit extitisse
Neque ab apostolis eorūq; successoribus trāf
latio huiusmodi olim uitata fuit tū quia diffi
cile erat longe diuulgatos & ita seruatos codi
ces uitare tū quia ōnino stultum ē credere tot
tātōsq; uiros testimonia iudeorum adulterasse
ad iesum occisum uiuificādum se ipsos uero p
dendos. Denique frequentes obiectiones & ca
lumpnie insidieq; undique christianis illate al
tercationesq; sepius repetite admonuerūt chri
stianos rectum scripturarum seruare tenorem
Quod si quis unquam a maumethensibus audi
uerit aliquid ad maumetem pertinēs testamē
to ueteri fuisse subtractum respondeat nullo
unquam pacto iudeos cū christianis ad hoc agē
dum conuenire potuisse. Testamētum autem
uetus neq; apud iudeos neq; apud christianos
maumetensibus quicquam fauet Sed ut ad no
uum redeam testamentum hoc ipsum esse sin
cerum cōstat ex apostolorum discipulis disci
pulorūq; successoribus qui & operibus & scrip
tis de textus sinceritate testimonia perhibent.
Constat etiam exātiquissimis conciliis sepe cō

stitutis ubi ad ecē doctissimorū uirorū milibus
qui circumferebantur codices examissimi exa-
minabantur. Vnde nihil unq̄ admissum ē ab ec-
clesia absq; examine seuerissimo. Garrit pre-
terea maumethes successores apostolorū par-
tem illam euangelis addidisse: quod homo il-
le yesus / summus esset deus & uere mortuus
primo quidem hoc inscriptis apostolorū euan-
gelistarūq; tā sepe & eo ordine eaq; similitudine
cōnexum est: ut nullo modo esse queat adiū-
tum. Deinde nihil aut difficilius psuadetur: q̄
quod homo sit summus deus aut dissonantius
psferri uidetur: q̄ quod uerus deus sit & uere
mortuus. Nunquid igitur hoc adiunxerunt ut
facilius quod predicabant / psuaderent / nihil fer-
me hoc excepto ab iis dicebatur / quod aut iude-
os turbaret / qui dei hominisq; coniunctionem
illam non capiebant aut romanos offenderent
regū dominos: qui psuaderant / quemq; absq;
senatus auctoritate deū congnominari. Mul-
tosq; uolebant deos neq; illos quidem sūmos
yhesum uero & summum & solum christiani
absq; senatus approbatione uocabāt: Atq; scie-
bant ob hoc dum taxat se arduam omnino p-
uinciam ingressos apud iudeos gētilisq; ualde
periclitari: Quamobrem quod additum mau-

metes inquit minime omniū uidetur adiudic
tū: sed uere nimium simpliciterq; ab illis positū
At ipse uidetur omnino profunda christianoꝝ
misteria: quibus ea legerit nequaquam intellexisse
ubi. n. yhesum legit esse dei filium atq; deum
putat christianos / deos illic duos inducere pa
trem uidelicet atq; filium . Atq; hunc in alco
rano binarium deorum numerum detestatur
quod etiam a christianis ē alienum deum unū
patrem filium spiritumq; putantibus: ipse au
tem licet nesciat quomodo tamen miraculis
christi comotus ipsum dei filium deumq; fate
tur ubi eum nominat dei flatum spiritumq; p
prium dei animam uirtutem dei / uerbum dei
afflante deo ex uirgine perpetua natū. Preterea
quotiens incidit trinitatis nomen homo tante
rei prius ignarus christianos falso nimium &
iepte calumpniatur quod tres deos adorent:
nesciens proprietates diuinarum distiguere per
sonarum: ac simul seruare diuine substantie u
nitatem: ipse tamen ueritate coactus deum ubi
biq; in plurali numero de se loquentem iducit
quod & Moyses obseruauerat qui in genesi deo
modo sigulare nomen uerbumq; modo plu
rale attribuit: certe unitatem substantie ideo
seruans simul ac numerum personarum. DE

XIT DEVS faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Atque alia multa etiam clariora. Sed audi quomodo loquentem maumethes deum faciat. Marie omnium mulierum optime & a nullo unquam tacte nostram animam insufflauimus & illam filiumque suum manifestum miraculum posuimus; Item cum multos numptios miserimus/misimus tandem christum: Marie filium cuius sectatores fideles mansueti & constanti corde fuerunt: ei nos euangelium dedimus/ ut ipsum homines dei amore gratiamque assequeretur. Rursus christo multam contulimus bonitatem eumque doctorem filiis israel preposuimus. Item christum ad iuuenem legis complementum miserimus christum mariamque miraculum fecimus/ optimumque in paradiso locum dedimus habitandum: ac sepe similiter. Quam obrem & si arrogans fuisse negari non potest non minus ignorantie quam arrogantie uidetur esse culpandus. Multum enim suam arrogantiam temperauit cum dixit in alcorano se miracula neque fecisse neque facturum/plurima ignorare esse purum hominem: quibus numptium adeo inspiratum neque sedare posse ueniam peccatorum. Vetuit se iuocari & adorari confessus est se super esse in libris suis nonnulla de quorum ueritate dubitari possit: Ex quo appa

ret ipsum ueritatis spiritum non fuisse: multū
quoque alcorani auctoritati detraxit cum iquit
Quicumque deum unum adorans honeste uixe-
rit siue iudeus siue christianus siue saracenus
sit misericordiam salutēque adeo consecuturū
Auctoritatem uero euangelii manifestissime
confitetur cum lumen directionem perfectio-
nēque cognominat. Vnde & maumethis secta-
tores eo concedente fatentur nouo testamen-
to accedente ueteris testamenti ritus magna
ex parte merito cessauisse. Testamentū uetus
nouumque eo pacto intelligunt & obseruant/
quo exposuit mandauitque maumethes qui se u-
triusque uerissimum interpretē esse asseuerauit
creationem mundi/adeo progeniem historiā om-
nē hebraicam probant & christi doctrinam Ex-
pectant antichristum fore pessimum hominē
quem a christo occisum iri putant. Itē corporis
resurrectionem ultimum iudicium supplicia &
premia sempiterna christum proximū deo se-
dentē collocant. Maumethem christo oratio-
ne qua & nos quotidiana utuntur ad deum pa-
ter noster & reliqua. Sed ubi nos dicimus &
ne nos inducas ipsi dicunt deus fuit & deus e-
rit: Maumethes missus adeo.

Capitulum trigessimū septimū causa erro-

ris iudeoꝝ maumethensium gentiliū.

VERITVR que nam causa sit: que iudeos adhuc multos iperfidia detinet ꝑ pheticorum ch ristianoꝝqꝫ m sterioꝝ diuina ꝑfunditas & quia diuina ideo humana itelligentia non penetrabilis atqꝫ econuerso Rursus ingenium mercennarioꝝ miserabilium qꝫ iudeoꝝ incultum ꝑrsus & pertinax / Auaritia tū eius quod suum ē seruandi / tum faciendi fe noris iexplibilis / Naturalis suoꝝ amor Innatū hodium ch ristianorum. Quid autem post beatum Gregorium barbaros plurimos traxit i heresim difficillima diuināꝫ licterarum inter petratio / barbarorum genus nimium iperitum Violenta maumethis regis arabum manus sep tēꝫ regū ipsi ex eius familia ꝑ ordinē succedētū leges: Accessit & licentia largior: Verum quid gentiles oli auera ebreorum religione detorsit Mandata ambitioꝝꝫ ꝑricipum: etas parum erudita: ꝑfusa licentia fallacia demonum malignorum. Auxerunt errorem deide blandimē ta adulationesqꝫ poetaꝫ. Detinet autē omnes facile iquouis errore. mos patrius & diuturna consuetudo: Ncn potest consuetudo in errore ch ristianos legitimos detinere: qui apꝫ ipio religionem susceperunt ab errore semotā

Nihil autem opus est ut longa disputatio
ne confirmem que christus eiusq; discipuli cre
denda / speranda / agenda / pposuerunt . Satis
enim ueritatis auctoritatisq; habent cum a di
uina ueritate pcedere iam pbauerimus . Ma
ximam igitur christianorū institutionum promi
ssionumq; rationem assignauerimus cum pitha
goricorum ritu dixerimus ille dixit : memine
rimus autem turbari non oportere / si hōrum
minus capaces esse possimus : Maximum eni
diuinitatis eorum signum hoc esse censeo . Nē
pe si ea mens nostra penitus comprehendit /
minora sunt mente si talia sunt diuina esse nō
possunt . Si enim diuina sunt capacitatem om
nem humane mentis excedunt . Fides ut uult
Aristoteles ē scientie fundamentum / si le sola
ut platonici pbant ad deum accedimus . Credi
di iquit David & preterea sum locutus . Credē
tes igitur ppinquantēsq; ueritatis bonitatisq;
fonti / sapientem / beatamq; uitam hauriemus .

FINIS DEO GRATIAS.
. AMEN.

